

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

1

ROČNÍK 57, 2006

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

OBSAH

Karel S e k v e n t: K dualistickým koncepciám jazykového znaku	3
Katarína V u ž ň á k o v á: Slovtvorné (onomaziologické) kategórie a slovtvorný význam derivátov a kompozít v slovenčine	13
Daria A n i s i m o v a: O kontextovej lexikalizácii neurčitých zámen v slovenčine	33
Zdenko D o b r í k: Interpretácia štruktúrnej adaptácie anglicizmov v nemčine a slovenčine z jazykovo-štruktúrneho a pragmatického hľadiska	45

Recenzie

Phillipson, Robert: English-Only Europe? Challenging Language Policy. S. K o š e c k ý	51
--	----

Referáty

Philologica. LX. Eighty Years of English Studies at the Faculty of Arts. G. M i š š í k o v á – A. S m i e š k o v á	57
Nový ruský onomastický časopis. (Voprosy onomastiki. No 1. 2004). E. K r á l i k	59
Studia etymologica Brunensia. 2. M. C h o c h o l	61
Gregorová, Renáta – Rusnák, Juraj – Sabol, Ján S.: Interpretácia textov elektronických masových médií. K. P a n c á k o v á	63
Matúšová, Jana a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. I. (A). J. K r š k o	65
Holeš, Jan – Kadlec, Jaromír: Francouzština v Evropě. J. D o l e ž a l o v á	66
Kadlec, Jaromír: Francouzština v Kanadě. P. Š e l e p a	67

Kronika

Slavo Ondrejovič šesťdesiatnik. V. K r u p a	69
Pozdrav jubilantke Mirke Nábělkovej. J. B o s á k	72
Súpis prác Miry Nábělkovej za roky 1981 – 2005. L. D v o n ě a i	73
SLOVKO 2005. Medzinárodná konferencia o počítačovom spracovaní slovanských a východoeurópskych jazykov. D. M a j c h r á k o v á – D. V a s i l i š i n o v á	82

CONTENTS

Karel S e k v e n t: On Dualistic Approach to Linguistic Sign	3
Katarína V u ž ň á k o v á: Word-forming (Onomasiological) Categories and Word-forming Meaning of Derivatives and Compounds in the Slovak Language	13
Daria A n i s i m o v a: About Contextual Lexicalization of Some Indefinite Pronouns in the Slovak Language	33
Zdenko D o b r í k: Interpretation of Structural Adaptation of Anglicisms in German and the Slovak Language from Linguistic, Structural and Pragmatic Point of View	45

Review Articles

Phillipson, Robert: English-Only Europe? Challenging Language Policy. By S. K o š e c k ý ...	51
---	----

Book Reviews

Philologica. LX. Eighty Years of English Studies at the Faculty of Arts. By G. M i š š í k o v á – A. S m i e š k o v á	57
A New Russian Onomastic Journal. [Voprosy onomastiki. No. 1. 2004.] By E. K r á l i k	59

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

1

ROČNÍK 57, 2006

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.

THE LINGUISTIC JOURNAL
of the Ľudovít Štúr Linguistics Institute, Slovak Academy of Sciences
Volume 57, 2006
Published semianually in 80 pp.
by Slovak Academic Press, spol. s r. o.
Editorial Board Address:
813 64 Bratislava, Panská 26, Slovakia
Distributed by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München,
Germany

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Института языкознания им. Людовита Штура Словацкой академии наук
Том 57, 2006
Издается два раза в год на 80 стр.
Slovak Academic Press, spol. s r. o.
Адрес редакции: 813 64 Bratislava, Panská 26, Словакия
Подписки принимает: SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

REDAKČNÁ RADA

J. Bosák (hlavný redaktor), K. Buzássyová, J. Dolník, J. Horecký, A. Jarošová, Ľ. Králik,
V. Krupa, S. Ondrejovič, V. Patráš, M. Petrufová (výkonná redaktorka), I. Ripka,
J. Sabol, E. Sekaninová, P. Žigo.

Studia etymologica Brunensia. 2. By M. Chochol	61
Gregorová, Renáta – Rusnák, Juraj – Sabol, Ján S.: Interpretation of Electronic Mass Media Texts. By K. Pánčáková	63
Matúšová, Jana et al.: Dictionary of Field-names in Bohemia. I. (A). By J. Krško	65
Holeš, Jan – Kadlec, Jaromír: The French Language in Europe. By J. Doležalová	66
Kadlec, Jaromír: The French Language in Canada. By P. Šelepá	67

Chronicle

Slavo Ondrejovič Sixty-Year-Old. By V. Krupa	69
Birthday Greetings to Mira Nábělková. By J. Bosák	72
Bibliography of the Writings of Mira Nábělková for the Period 1981 – 2005. By L. Dvonč et al.	73
SLOVKO 2005. International Seminar on Computer Treatment of Slavic and East European Languages. By D. Majchráková – D. Vasilíšinová	82

СОДЕРЖАНИЕ

Карел Секвент: К дуалистическим концепциям языкового знака	3
Катарина Вужнякова: Словообразовательные (ономазиологические) категории и значения производных и сложных слов в словацком языке	13
Даря Анисимова: О контекстуальной лексикализации неопределенных местоимений в словацком языке	33
Зденко Добрик: Интерпретация структурной адаптации англицизмов в немецком и словацком языках с лингвистической, структурной и прагматической точек зрения	45

Рецензии

Phillipson, Robert: English-Only Europe? Challenging Language Policy. С. Кошечки	51
---	----

Сообщения

Philologica. LX. Eighty Years of English Studies at the Faculty of Arts. Г. Мишикова – А. Смиешкова	57
Новый русский ономастический журнал. (Вопросы ономастики. № 1. 2004). Лю. Кралик	59
Studia etymologica Brunensia. 2. М. Хохол	61
Грегорова, Рената – Руснак, Юрай – Сабол, Ян С.: Интерпретация текстов электронных средств массовой коммуникации. К. Пánčáková	63
Матушова, Яна и кол.: Словарь названий населенных пунктов в Чехии. Том I. (A). Я. Krško	65
Холеш, Ян – Кадлец, Яромир: Французский язык в Европе. Я. Doležalová	66
Кадлец, Яромир: Французский язык в Канаде. П. Šelepá	67

Хроника

Шестидесятилетие Слава Ондрейовича. В. Крупа	69
Поздравление к юбилею Миры Набелковой. Я. Bosák	72
Список работ Миры Набелковой, опубликованных в период 1981 – 2005. Л. Двонч и др.	73
СЛОВКО 2005. Международная конференция по машинной обработке славянских и восточнославянских языков. Д. Майхракова – Д. Василишинова	82

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Ročník 57, 2006, 1

Vychádza dvakrát do roka

Vydáva Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Hlavný redaktor doc. PhDr. Ján Bosák, CSc.

Výkonná redaktorka PhDr. Magdaléna Petrufová

Redakčná rada:

doc. PhDr. Ján Bosák, CSc., PhDr. Klára Buzássyová, CSc., prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.,
prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc., Mgr. Alexandra Jarošová, CSc., PhDr. Ľubomír Králik, CSc.,
PhDr. Viktor Krupa, DrSc., doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc., prof. PaedDr.
Vladimír Patráš, CSc., PhDr. Magdaléna Petrufová, prof. PhDr. Ivor Ripka, DrSc.,
prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc., doc. PhDr. Ella Sekaninová, DrSc., prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26

Technický redaktor: Mgr. Vladimír Radik

Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P.O.Box 57,

Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava

E-mail: sap@sapress.sk

www.sapress.sk

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,

P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

Registračné číslo 7044

Distributed by Slovak Academic Press Ltd., P.O.Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava
Distribution rights are held by KUBON und SAGNER, P.O.Box 34 01 08, D-8000 München,
Germany

Ročné predplatné Sk 80,-, jednotlivé číslo Sk 40,-

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2006

K DUALISTICKÝM KONCEPCIÁM JAZYKOVÉHO ZNAKU

KAREL SEKVENT

SEKVENT, Karel: On Dualistic Approach to Linguistic Sign. *Jazykovedný časopis*, 2006, Vol. 57, No. 1, pp. 3 – 12. (Bratislava)

According to a dualistic approach the linguistic sign appears to be both mental, non-material entity which cannot be perceived by senses and physical, material entity perceivable by senses. A dualistic approach to linguistic sign pursues a unilateral concept of sign identifying signifiant with the sign. An analysis of two dualistic conceptions of linguistic sign calls into question their point of departure, arguments and conclusions as irrelevant, contradictory, theoretically inconsistent, and methodologically inappropriate.

Na existenciu dualistických koncepcií jazykového znaku upozornil vo svojich prehľadových štúdiách J. H o r e c k ý (1981; 1986). Podľa jeho záverov možno vyčleňiť dva odlišné typy dualistických koncepcií:

Prvý typ chápe materiálny jazykový znak ako reprezentanta psychického jazykového znaku a psychický jazykový znak ako odraz materiálneho jazykového znaku (Horecký, 1986).

Druhý typ odlišuje jazykové znaky komunikačné, vyskytujúce sa v komunikácii, a jazykové znaky systémové, patriace do systému jazyka (Horecký, 1981).

Dualistické koncepcie jazykového znaku, ako J. Horecký zvlášť upozorňuje, neznamenajú bilaterálnu koncepciu znaku.

Je pozoruhodné, že zatiaľ čo bilaterálna koncepcia v súvislosti s protikladnou unilaterálnou koncepciou jazykového znaku sa stala predmetom obsiahlej diskusie jazykovedcov bez toho, že by priniesla pádne a relevantné argumenty najmä v prospech unilaterálnej koncepcie (podrobný prehľad a rozbor názorov podáva napr. Á. K r á ľ [1976], ktorý dospel k záveru, že ide vlastne o pseudoprotibém), dualistické koncepcie obdobné diskusie nevyvolali. J. Č e r n ý a J. H o l e š v *Sémiotike* (2004) pripomínajú európsku tradíciu saussurovského bilaterálneho ponímania znaku (znak sa skladá z dvoch neoddeliteľných zložiek, z označujúceho a označovaného¹) a unilaterálne ponímanie znaku v americkej lingvistiky, podľa ktorého sa termín znak používa iba pre označujúce (s. 22), a naznačujú aj prvky dualistickej koncepcie: hovorená a písaná podoba jazyka a formulovanie myšlienok v duchu, v takzvanej vnútor-

¹ Toto ponímanie na s. 28 označujú ako dualistické. V lingvistiky sa však zvykne hovoriť o bilaterálnom ponímaní.

nej reči (s. 36), označujúce nie je nutne materiálny zvuk, ale je ním aj psychický od-
tlačok, akustický obraz tohto zvuku v našej myšli (s. 40). Významné je, že o unilate-
rálnej/bilaterálnej koncepcii znaku ani o materiálnom/psychickom ponímaní označu-
júceho ďalej nediskutujú. V citovanej knihe sa opierajú o bilaterálnu a materiálnu
koncepciu znaku a dávajú tak nepriamu odpoveď na otázku o metodologickej nos-
nosti protikladných koncepcií.

Dualistické koncepcie jazykového znaku sú protikladom monistických koncep-
cií jazykového znaku. V nich sa jazykový znak chápe buď ako psychická entita spá-
jajúca psychický signifiant a psychický signifié (podľa Saussura a jeho, nemnohých,
nasledovateľov) alebo ako materiálna, ľudskými zmyslami vnímateľná entita spája-
júca materiálny signifiant a psychický signifié (podľa mnohých jazykovedcov a se-
miológov). Dualistické koncepcie predstavujú snahu určitým spôsobom preklenúť
rozpor psychický versus materiálny jazykový znak (signifiant) a nájsť modus pre ich
paralelnú koexistenciu. Formulácia „psychický versus materiálny jazykový znak“ je
presná iba v prípade unilaterálnej koncepcie jazykového znaku. Pri bilaterálnom po-
nímaní jazykového znaku je exaktná formulácia „psychické versus materiálne ozna-
čujúce (signifiant)“, ide teda o dualizmus označujúceho. Pokiaľ je nám známe, vo
francúzskej literatúre týkajúcej sa teórie znaku sa dualistické koncepcie znaku neob-
javili.

Pristavíme sa pri dvoch dualistických koncepciách a pokúsime sa analyzovať
ich argumentáciu a odôvodnenosť.

Vychádzajúc zo Saussura a Peircea, N. Krausová (1984, s. 196) dospela
k formulácii takéhoto záveru: „Čiže v zhode so Saussurom môžeme tvrdiť, že znak
(jeho signifié) nie je skutočnosťou, ale – v opozícii k Saussurovi – nie je len aktom
vedomia: je proste javom, skladajúcim sa z dvoch zložiek, ktoré sa navzájom impli-
kujú, a ako taký je prostriedkom poznania reálnych vzťahov“.

Dualistickosť jej ponímania jazykového znaku vyplýva z formulácie „v zhode
so Saussurom“ a „v opozícii k Saussurovi“.

Na tomto konštatovaní však rozbor dualistického ponímania znaku u N. Krausovej
musí skončiť. N. Krausová totiž vniesla do svojho ponímania znaku značnú nejas-
nosť tým, že v časti „znak (jeho signifié) nie je skutočnosťou“ zúžila Saussurov jazy-
kový znak iba na signifié a v časti „javom, skladajúcim sa z dvoch zložiek, ktoré sa
navzájom implikujú“ zahŕňa do znaku signifiant i signifié a nespresňuje, čím je vlast-
ne tento jav, keď nie je skutočnosťou ani aktom vedomia. Jej dualistické ponímanie
znaku je podané iba náznakovo bez explicitného formulovania jeho konkrétnejších
kontúr.

V jej ponímaní znaku možno naopak vybatat' istú osciláciu medzi unilaterálnou
a bilaterálnou koncepciou znaku, keď jednak zo znaku vydeľuje iba signifié (unilate-
rálna koncepcia; ako informuje K. Horálek [1983], niektorí semiotici pripúšťajú,
že aj psychické javy môžu mať platnosť znaku) a jednak chápe znak ako jav sklada-
júci sa z dvoch zložiek (bilaterálna koncepcia).

Celkove by sa teda koncepcia² N. Krausovej dala charakterizovať ako dualisticko-unilaterálne-bilaterálna, avšak nedá sa priradiť k žiadnemu z dvoch typov dualistických koncepcií uvedených vyššie podľa J. Horeckého.

S dualistickou koncepciou jazykového znaku opätovne vystúpil P. C m o r e j (2001). Vložil ju už vo svojej štúdií K explikácii pojmu jazykový znak (1985), ktorá sa zameriava najmä na prezentáciu unilaterálnej koncepcie znaku. V štúdií O ideálnych jazykových znakoch a označení (1991) P. Cmorej reagoval na Horeckého kritiku (1986) a dualistickú koncepciu znaku ani charakteristiku ideálnych znakov v nej detailnejšie nerozvinul. Najnovšie podáva dualistickú koncepciu vo svojej knihe Úvod do logickej syntaxe a sémantiky (2001). Venuje sa jej v 1. kapitole nazvanej Jazyk (s. 13 – 25) a v porovnaní so štúdiou z r. 1985 charakterizuje svoju dualistickú koncepciu znaku a fyzické a ideálne znaky oveľa podrobnejšie.

Najskôr definuje jazyk ako určitý systém znakov daný jednak 1. pravidlami, ktoré vyčleňujú jednoduché výrazy (znaky) a stanovujú, ktoré reťazce jednoduchých znakov sú správne utvorené zložené znaky, jednak 2. pravidlami, ktoré určujú, na čo sa jazykové výrazy – či už jednoduché alebo zložené – vzťahujú, t. j. čo označujú, znamenajú, aké hodnoty môžu nadobúdať a pod. (s. 14). Z toho je zrejmé, že prvý okruh pravidiel sa týka tvaru znakov (morfematického, morfológického a syntaktického aspektu) a druhý okruh pravidiel sa týka významu znakov. Nie je tu skrytá, imanentne prítomná bilaterálna koncepcia znaku? P. Cmorej evidentne prekročil rámec jazykových pravidiel, keď napísal, že pravidlá druhého okruhu určujú, na čo sa jazykové výrazy vzťahujú. O desať riadkov nižšie totiž vysvetľuje: „Napríklad to, na ktorý objekt sa vzťahuje výraz ‚predseda slovenskej vlády‘, závisí od času a stavu vecí na našej politickej scéne.“ Časový priebeh a stav politickej scény či obdobné okolnosti zjavne nepatria medzi jazykové pravidlá.

V tejto súvislosti, ešte mimo vlastnej problematiky znaku a s určitým rizikom, že sme presne neidentifikovali hranicu, ktorú autor vedie medzi sémantikou logickou a sémantikou jazykovednou, možno poznamenať, že formulácia „väčšine výrazov prirodzeného jazyka nerozumieme, lebo nevieme, čo denotujú“ (s. 30, = na čo sa vzťahujú, s. 27, 28) je z lingvistického hľadiska nereálna a neprijateľná. Na základe prostého odhadu totiž možno namietat', že individuové mená či individuové deskripcie označujúce jednotlivé individuá a viažuce sa nanajvýš na jeden mimojazykový objekt čiže denotát (s. 27) *netvorí* väčšinu výrazov prirodzeného jazyka. V prirodzenom jazyku sú vo väčšine výrazy nejednoznačné, ktoré možno priradiť k celým skupinám či triedam mimojazykových objektov a poznanie jednotlivých, individuálnych, konkrétnych denotátov zo sveta mimojazy-

² Spočívajú na dvoch elementárnych nedorozumeniach: 1. autorka sa nazdáva, že „pre Saussura signifiant nie je vecou, ale psychickou reprezentáciou vecí“ (s. 195); tu treba poznamenať, že pre Saussura je signifiant verbálny, akustický obraz zvuku, psychický odtlačok zvuku (porov. Saussure, s. 49, 96), 2. a tvrdí, že „rozhodne nie je arbitráry vzťah medzi signifiantom ‚boeuf‘ a pojmom ‚boeuf‘“ (ibid.); avšak práve tento vzťah je arbitráry (porov. Saussure, s. 98, a to nielen pre Saussura).

kových objektov nepatrí k podmienkam porozumenia týchto výrazov. K príkladu sa ešte vrátíme.

Termín znak je pre P. Cmoreja synonymný s termínom výraz. To sa odrazí aj v našich úvahách. S termínom výraz (niekedy aj jazykový výraz, napr. na s. 22, 31, 32, 37, 49; nepodarilo sa nám zistiť významový rozdiel medzi výrazom a jazykovým výrazom) vo svojej knihe spája termíny výrok (s. 21, 87), individuové meno (s. 25, 27), individuová deskripcia (s. 28, 107), deskripcia (s. 30), predikát (s. 25, 27), meno (s. 28), slovo (s. 14, 17, 131), spojenie slov (s. 48, 119), veta (s. 61, 109), oznamovacia veta (s. 38), súvetie (s. 124). Sú medzi nimi termíny použité vo význame, v ktorom ich používa jazykoveda a autor tak zároveň dáva svoju odpoveď na otázku, či pod termínom znak možno rozumieť aj zložitejšie útvary ako slová, teda napr. spojenia slov, vety a súvetia, čo už vlastne napovedala jeho definícia jazyka. V štúdií z r. 1985 (s. 151) pripojil k týmto útvarom i postupnosti viet, čiže texty.

P. Cmorej odlišuje fyzické znaky alebo fyzické výrazy a ideálne znaky alebo ideálne výrazy. Fyzické znaky sú zmyslovo vnímateľné, napr. vytlačené, napísané či vyslovené slová, jestvujú v priestore a v čase, sú to realizácie ideálneho znaku. Ideálne znaky sú abstraktnými predstaviteľmi fyzických znakov, sú to ideálne, zmyslami nevnímateľné entity, abstraktné invarianty či ideálne vzory, ktoré majú normatívny charakter, sú to naše konceptuálne konštrukty, otázka ich priestorovej a časovej lokalizácie nemá zmysel. Ideálne znaky majú nevyjasnenú povahu (s. 15), povaha ideálnych vzorov nie je uspokojujúco preskúmaná (s. 16). To je podstatná časť Cmorejovej charakteristiky fyzických a ideálnych znakov. Niektoré ďalšie charakteristické črty uvedieme neskôr.

Vo svojej knihe, píše P. Cmorej, „budeme hovoriť prevažne o ideálnych znakoch (výrazoch), prívlastok ‚ideálny‘ budeme zvyčajne vynechávať a pod znakom, výrazom – či už jednoduchým alebo zloženým – rozumieť ideálny znak, výraz. Keď budeme hovoriť o fyzických výrazoch, vždy použijeme prívlastok ‚fyzický‘“ (s. 18). Od strany 26, po kapitole venovanej jazyku, keď sa autor začína zaoberať logickou sémantikou a syntaxou, však termíny ideálny znak a fyzický znak nie sú použité ani raz, raz je použitý termín ideálny výraz (s. 85) a sústavne sa používa iba termín výraz, čo znamená, ak bol autor dôsledný, ideálny výraz. Ostáva teda nejasné, aký bol zmysel úvodného semiologického exkurzu do jazyka a do teórie znakov.

Rovnako je nejasné, prečo autor, po tom čo konštatoval, že povaha ideálnych výrazov je nevyjasnená a neuspokojujúco preskúmaná, použil termín výraz (= ideálny výraz) ako jeden z najčastejších a najnosnejších termínov svojej knihy. Napokon niektoré príklady uvedené v knihe sú mimovoľnou ilustráciou nevyjasnenosti povahy ideálnych výrazov.

Vráťme sa ešte raz k už citovanej pasáži: „Napríklad to, na ktorý objekt sa vzťahuje výraz ‚predseda slovenskej vlády‘, závisí od času...“ (s. 14) a skúmajme, či otázka časovej lokalizácie ideálneho znaku nemá zmysel (ako sa píše na s. 15). Podľa nášho názoru zmysel má a nielen preto, že to pripúšťa citovaný príklad zo s. 14.

Denotát (= objekt, na ktorý sa výraz vzťahuje) jestvuje v čase. Fyzické znaky, ako realizácie ideálneho znaku, jestvujú v čase a ich čas (= čas ich používania, resp. čas ich existencie) je časom ideálneho znaku (vzoru), ktorý realizujú. Hoci má byť ideálny znak zmyslami nevnímateľná entita, predsa len jestvuje v čase, ktorý je daný časom denotátu a časom fyzických realizácií. Dá sa teda časovo lokalizovať a zmysel tejto lokalizácie sa prejavuje v lexikografickej praxi. Vo výkladových slovníkoch prirodzených jazykov sa v prípade potreby pri niektorých jazykových výrazoch ich časová lokalizácia uvádza. Porov. v Krátkom slovníku slovenského jazyka (1997) napr. heslá *česko-slovenský, milícia, národný výbor* (pod výbor), *pétepák, povereník, súdruh*. Bežná je datácia v historických jazykových slovníkoch a v historicky koncipovaných výkladových slovníkoch (porov. napr. Le Petit Robert, 1968; Le Nouveau Petit Robert, 2002).

Cmorejovo ponímanie času sa javí ako príúzke, keď fyzické znaky charakterizuje ako efemérne entity (s. 14 – 15). Efemérnosť grafických znakov realizovaných na odolnom materiáli sa totiž dá merať tisíročiami, tieto znaky prežívajú civilizácie, ktoré ich vytvorili, a na základe takýchto fyzických znakov možno rekonštruovať, spätne vybudovať systém jazyka (systém ideálnych znakov) dávno vyhynutého a neznámeho a porozumieť jeho textom.

Z hľadiska ideálnych a fyzických znakov sa ako málo vyjasnený javí aj oddiel 1.7 o používaní jazykových výrazov a hovorení o nich (s. 22 – 23). V ňom sa píše: „Keď jazykový výraz používame, hovoríme o predmete, na ktorý sa tento výraz vzťahuje, keď sa o výraze zmieňujeme či hovoríme o ňom, vtedy nepoužívame tento výraz, ale jeho meno, názov“ (s. 22). Ďalej reprodukuje len zostručnene: Pri hovorení o jazykových výrazoch sa používajú tzv. úvodzovkové mená výrazov, t. j. mená zložené z úvodzoviek a nejakého výrazu umiestneného medzi nimi. Úvodzovkové meno označuje výraz, ktorý sa nachádza medzi úvodzovkami, presnejšie, jeho ideálny vzor (s. 22; ideálny vzor má teda predsa len materiálnu podobu!). Podľa nášho názoru tomu tak nie je, nezávisle od možnej variability používania úvodzoviek. Keď fyzický jazykový znak (jazykový výraz) nechceme *použiť*, ale *hovoríť* o ňom, umiestníme fyzický znak medzi úvodzovky a tento úvodzovkový znak označuje sám seba, je svojím vlastným denotátom, je to fyzický znak sám osebe. Táto naša formulácia má tieto tri dôsledky:

1. umožňuje vyhnúť sa nie celkom reálnej formulácii „keď sa o výraze zmieňujeme či hovoríme o ňom, vtedy *nepoužívame* tento výraz“ (porov. vyššie);

2. v prípade, že jazykovým výrazom je vlastné meno, nevzniká sémantický hľadiskom „úvodzovkové meno mena“;

3. je z nej zrejmé, že fyzický znak medzi úvodzovkami označuje sám seba, teda fyzický znak a nie znak ideálny. Vo vete, ktorú autor uvádza ako príklad („V. Mečiar“ je na prvom mieste v zozname poslancov NR SR.), úvodzovkové meno, podľa autora, označuje ideálny vzor, ideálny znak, teda zmyslami nevnímateľnú entitu. Odhliadnúc od toho, že pre ideálny znak by priestorová lokalizácia nemala mať zmy-

sel a v danej vete je trojnásobná (1. prvé miesto, 2. zoznam poslancov, 3. NR SR), prekáža hlavne to, že ideálny znak, nevnímateľná entita je na zozname. V tejto súvislosti možno poukázať na tabuizáciu slov (znakov). Tabu je znak fyzický, nie znak ideálny, zmyslami nevnímateľný. Skúmajme vetu „Takéto výrazy do parlamentu nepatria“. Za „takéto výrazy“ možno dosadiť akékoľvek úvodzovkové vulgarizmy. Je evidentné, že do parlamentu nepatria ako fyzické znaky. Ich prítomnosť v parlamente ako znakov ideálnych, zmyslami nevnímateľných, tabuizovaná nie je a nie je ani zistiteľná. Z teologického hľadiska by bolo potrebné diferencovať závery o tabu.

V posledných odsekoch sa naša diskusia zameriava na otázku časovej a priestorovej lokalizácie znakov. Podľa nášho názoru nie je časová ani priestorová lokalizácia črtou relevantnou pre odlišenie fyzických a ideálnych znakov. V prípade fyzických znakov sa táto lokalizácia javí ako krajne absolutizovaná a v prípade ideálnych znakov ako podcenená. Akoby autor úzkostlivo dbal na to, aby čitateľ jeho knihy nepovažoval znaky v nej uvedené za znaky s ich priestorovými a časovými parametrami, za znaky tu a teraz, prípadne za znaky tam a vtedy, s ich osobitosťami grafickými či prípadne akustickými (teda hmotnými), ale aby hmotnú povahu, miesto a čas nebral do úvahy, aby od nich abstrahoval a uvažoval len takto abstrahované znaky, znaky abstraktné, znaky mimo času a priestoru, ideálne, zmyslami nevnímateľné. Neskúmame tu, či je to potrebné a nevyhnutné z hľadiska striktno logickej syntaxe a sémantiky. Avšak nazdávame sa, že jazykoveda pri opise prirodzeného jazyka ako systému či pri skúmaní komunikačného procesu automaticky, implicitne, akoby to bolo v prirodzenosti vecí, akoby sa to rozumelo samo sebou, bez osobitého rozlišovania fyzických a ideálnych slov, syntagiem, viet, súvetí a textov celkom samozrejme predpokladá, že tieto znaky sa chápu ako ideálne entity či vzory, ako zovšeobecnené znaky, pri ktorých priestorová a časová lokalizácia má svoj význam (pripomeňme tu aspoň štylistiku) a ktoré sú zmyslami vnímateľné. Porov. v tejto súvislosti rozlišovanie morfémy (ako všeobecnej schémy) a morfy (ako realizácie morfémy), slova (ako schémy, ako „abstraktnej“ jednotky) a slovného tvaru (ako jednotky „realizovanej“) u B. P a l k a (1989), prípadne rozlišovanie hlásky a fonémy³, slova a lexémy či lexie. Abstraktnosť a všeobecnosť tu nevyúsťuje do zmyslami nevnímateľných entít. Obdobný vzťah medzi ideálnymi vzormi a ich fyzickými realizáciami jestvuje napr. aj v semiotickom systéme dopravných značiek.

Je v povahe jazykových jednotiek ako sú slová, syntagmy, vety a súvetia, že pri ich fungovaní je vždy všeobecné v jedinečnom. Transparentný obal jedinečnosti (individuálnej, formálnej, časovej, priestorovej...) umožňuje vnímať všeobecné.

Protichodné monistické a dualistické, unilaterálne a bilaterálne koncepcie, koncepcie materiálneho (fyzického) a nemateriálneho (ideálneho) znaku sa objavujú až na rovine lingvistického, semiologicky orientovaného metametajazyka.

³ Definície síce charakterizujú fonému ako jazykovú jednotku abstraktnú, nie však ako zmyslami nevnímateľnú, a ako jednotku zvukovú, teda vnímateľnú.

L. Tondl v knihe Problémy sémantiky (1966), zoberajúcej sa obdobnými otázkami ako P. Cmorej, podal znakový dualizmus oveľa v triezvejšej a koncíznejšej podobe iba len v poznámke na s. 61: „Diferenciácie znakov není již vlastní záležitostí sémantiky. V logické sémantice se zpravidla rozlišují dva druhy znakov: znaky v konkrétním smyslu a znaky v abstraktním smyslu. ...Máme-li na mysli určitý aktuální výskyt v čase a prostoru, tedy určitou znakovou událost, mluvíme o znaku v konkrétním smyslu. Jinak mluvíme o znaku v abstraktním smyslu“. Ako je zrejmé, znak v abstraktnom zmysle rovná sa znak v konkrétnom zmysle mínus čas a priestor konkrétneho použitia jedinečného znaku, materiálna, fyzická podoba znaku v abstraktnom zmysle ostáva nedotknutá, diferenciácia znakov ostáva v rámci logickej sémantiky a neextrapoluje sa na jazykovedu. Ideálny znak nerovná sa nemateriálny, psychický znak. U L. Tondla absentuje celý rad príznakov, ktorými P. Cmorej charakterizoval fyzické a ideálne znaky.

Obzvlášť pozoruhodná je charakterizácia ideálnych znakov ako konceptuálnych konštruktov (s. 15). Termíny konceptuálny a koncept posúvajú ideálne znaky do oblasti psychológie a psychických fenoménov, psychických zážitkov, a tým aj k Saussurovemu ponímaniu signifiant, signifikantu, označujúceho, ako jednej z dvoch psychických stránok znaku. P. Cmorej vo svojej štúdii z r. 1985 (s. 158) však Saussurovo ponímanie znaku odmieta a psychologizmus v teórii jazyka považuje za neprijateľný. Ale nielen to. Termín konceptuálny konštrukt vtieravo sugeruje myšlienku na druhú stránku Saussurovho psychického znaku, na signifié, signifikát, označované, ktoré Saussure spája s konceptom, pojmom. Charakterizovanie ideálnych znakov ako konceptuálnych konštruktov je teda dvojnásobným prielomom v Cmorejovej teórii: jednak jej dodáva určité psychologické zafarbenie, jednak narúša jeho unilaterálnu koncepciu prvkom z bilaterálnej koncepcie.

Čitateľovi neuniknú viaceré kontradiktórne vývody, ku ktorým P. Cmorej dospel na základe svojho rozlišovania fyzických a ideálnych znakov, porov.:

1. „Ten istý ideálny výraz možno spredmetniť v neobmedzenom množstve... fyzických výrazov“ (s. 15) verzus „Na rozdiel od konečného počtu fyzických výrazov, počet ideálnych výrazov je nekonečný“ (s. 17). Okrem toho, že neobmedzené množstvo fyzických výrazov sa ťažko zlučuje s ich konečným počtom, sa v knihe neobjasňuje relevantnosť črty konečný/nekonečný počet pre rozlišovanie materiálnych fyzických znakov a nemateriálnych ideálnych znakov.

2. „Abstraktný predstaviteľ fyzických znakov... sa od nich líši najmä tým, že je ideálnej povahy“ (s. 15) – „fyzické výrazy sa podobajú svojmu ideálnemu vzoru“ (ibid.) verzus „ideálne vzory... sú entity, ktoré sa od fyzických výrazov nápadne líšia“ (s. 16). Prvý vývod pripomína konštatovanie typu „Pes sa líši od mačky najmä tým, že je pes“. Kontradiktórna podobnosť a nepodobnosť (čo iné je „nápadne sa líšia“?) fyzických a ideálnych znakov v druhých dvoch vývodoch ostáva nešpecifikovaná. Bude vôbec možné identifikovať črty podobnosti či nepodobnosti porovnaním zmyslami vnímateľnej entity so zmyslami nevnímateľnou entitou? Pripusťme, že áno, a to v prípade, keď budeme porovnávať entitu zmyslami vnímateľnú a vnímanú

s *predstavou*, ktorú sme si o tejto entite v duchu vopred utvorili, hoci sme ešte nemali možnosť ju vnímať (teda s akýmsi mentálnym konštruktom), alebo s *predstavou*, ktorá v našej pamäti ostala po predchádzajúcom vnímaní danej entity, teda s pamäťovou stopou, s pamäťovým obrazom, s mentálnym odrazom recipovanej realizácie fyzického znaku. Pravda, pri unilaterálne chápaných jazykových znakoch pripadá do úvahy iba druhá možnosť. Tak či tak, použitím termínov pamäť, predstava, pamäťová stopa, pamäťový obraz sa veľmi približujeme k Saussurovi (porov. jeho *image acoustique, phénomène psychique, empreinte psychique, représentation*) a sme opäť v plnom psychologizme. Pri domýšľaní dualistickej koncepcie jazykových znakov sa týmto dôsledkom podľa nášho názoru nedá vyhnúť.

3. „Nevyhnutnou podmienkou poznania nejakého jazyka je skôr poznanie všetkých jeho jednoduchých ideálnych výrazov než ich fyzických realizácií.“ (s. 17) verzus „väčšine výrazov prirodzeného jazyka nerozumieme, lebo nevieme, čo denotujú“ (s. 30). V prvej inkriminovanej pasáži neberme do úvahy slovo „všetkých“, aby sme sa vyhnuli úvahám o absurditách, a položme si otázku, čo znamená poznať jazyk na rovine poznania jeho zmyslami nevnímateľných znakov. Nazdávame sa, že pri pokuse o odpoveď nevyhnutne opäť dospejeme k Saussurovi, k jeho ponímaniu znaku ako psychickej entity a k psychológii. Napokon to naznačuje už samotný termín poznanie. Ďalej: keď poznáme ideálne výrazy nejakého jazyka (podľa prvej citovanej pasáže), ako si vysvetliť, že väčšine z nich nerozumieme (podľa druhej pasáže)? V druhej pasáži malo zrejme byť „väčšine fyzických výrazov“, lebo nemožno rozumieť ideálnym výrazom, ktoré sú zmyslami nevnímateľné. Ale zasa: ako možno rozumieť fyzickým výrazom nejakého jazyka, keď ich poznanie nie je nevyhnutnou podmienkou poznania nejakého jazyka? Avšak teraz je tu autorova odpoveď: väčšine výrazov prirodzeného jazyka nerozumieme, pretože ich poznanie nie je nevyhnutnou podmienkou poznania nejakého jazyka. A konečne: aby sa autor vyhol neželaným interpretáciám, ktorých niektoré smery sme naznačili tu aj vyššie, bolo potrebné, nazdávame sa, začleniť pasáž „väčšine výrazov prirodzeného jazyka nerozumieme, lebo nevieme, čo denotujú“ do oveľa jednoznačnejšej formulácie, napr.: „V extenzionálnej sémantike rozumieť významu deskripcie ešte neznamená vedieť, čo denotuje. Z jej hľadiska rozumíme deskripcii iba vtedy, keď vieme, čo denotuje. To má za dôsledok, že väčšine deskripcií prirodzeného jazyka nerozumieme, lebo nevieme, čo denotujú“. Pri takejto formulácii by lingvista mohol diskutovať nanajvýš o pravdepodobnom počte ignorantov medzi používateľmi prirodzeného jazyka.

Fyzický výraz je teda realizáciou svojho ideálneho vzoru, ideálneho výrazu a „Podstatné... je, aby sa z ideálneho vzoru dala ‚vyčítať‘ stavba a štruktúra fyzických výrazov, v ktorých sa ideálny vzor spredmetňuje“ (s. 15). Z toho nám vyplýva, že priorita je tu na strane ideálnych znakov. S nimi sa oboznamujeme výlučne prostredníctvom fyzických realizácií (s. 17). Z toho zasa vyplýva, že priorita je na strane fyzických znakov a že z fyzických znakov sa dá vyčítať štruktúra ideálnych znakov, ktoré sú

predstaviteľmi fyzických znakov. Tak to aj funguje: od reči k jazyku, od jazyka k reči. Realizovať, spredmetniť ideálny znak vo fyzickom znaku, to ukazuje na reprodukciu a produkciu znakov. Nezodpovedanou ostala otázka, akým procesom sa spredmetňuje ideálny znak vo fyzickom znaku. Byť ideálnym znakom, abstraktným predstaviteľom, zástupcom (Cmorej, 1991, s. 125) fyzického znaku, to zasa poukazuje na percepciu znakov. Nezodpovedanou ostala otázka, aká je funkcia, aký je *raison d'être* tohto abstraktného predstavovania, tohto zastupovania a kde a ako sa realizuje. Nazdávame sa, že autor sa týmito otázkami zámerne vyhol, aby sa nijakým spôsobom nedotkol ich psychologickéj dimenzie. Saussure sa jej dotkol aspoň v určitej modelovej podobe a znakom (označujúcim i označovaným) prisúdil psychickú povahu. Modifikovať či odmietnuť jeho koncepciu jazykového znaku a nekonfrontovať ju v plnom rozsahu so svojou koncepciou je málo presvedčivé. Je to totálne odpsychologizovanie, avšak len zdánlivé.

Cmorejov dlhoročný záujem o jazykové znaky, osobitne o ideálne znaky, dospel nateraz ku koncepcii postulujúcej existenciu znakov ideálnych, zmyslami nevnímateľných, a znakov fyzických, zmyslami vnímateľných. Znakom sa pripisujú rozličné vlastnosti, niekedy nerelevantné, neobjasnené, protirečivé. Dualistickú koncepciu v tejto podobe bolo možné odmietnuť *en bloc* s poukazom, že znak všeobecne a osobitne znak komunikačný či jazykový nemôže byť zmyslami nevnímateľný. Azda len podľa Saussura (to však P. Cmorej odmieta) a jeho nemnohých nasledovateľov. Znak ako zmyslami nevnímateľná entita nezodpovedá definícii znaku. Porov.: „1. Znak (*signum, signans*) je niečo, za čím sa skrýva niečo iného (*signatum, referent, věc*), a 2. existuje niekto, kto si takový vzťah uvědomuje“ (Černý – Holeš, 2004, s. 16).⁴ Uvedomovať si znakový vzťah znamená predovšetkým vnímať označujúce, pričom s ohľadom na konvenčnosť znaku možno vylúčiť netypický prípad autovnímania autoznaku (privátneho znaku).

Pri skúmaní súvislostí dualistickej koncepcie jazykového znaku sa ukazuje, že pojem „označujúce“ (signifiant) sa rozkladá až na štyri odlišné útvary: 1. psychická zložka znaku (Saussure), 2. ideálna, nemateriálna, zmyslami nevnímateľná zložka znaku (Cmorej), 3. ideálna, zmyslami vnímateľná zložka znaku (Tondl), 4. materiálna, zmyslami vnímateľná zložka znaku (Peirce a ďalší semiotici i lingvisti). Ich status sa dá doplniť a prípadne aj terminologicky odlišiť. Materiálne označujúce je zložkou znaku komunikačného. Ideálne fyzické označujúce je zložkou znaku systémového, jazykového, je materializované v slovníkoch a v gramatikách a ako výsledok abstrakcie umožňuje variabilné realizácie v komunikačnom označujúcom. Pri rečovej činnosti v zmysle produkcie reči sa aktivuje psychické označujúce ako protooznačujúce komunikačného označujúceho, ktoré je reprezentantom psychického protooznačujúceho, a v zmysle recepcie reči sa aktivuje psychické označujúce ako odraz, deuterooznačujúce komunikačného označujúceho. Pri vnútornej reči sa aktivuje psychické označujúce bez toho, aby vyústilo do komunikačného označujúceho. Z hľadiska ontogenézy i filogenézy znaku sa komunikačné označujúce javí ako protooznačujúce psychického označujúceho.

⁴ Prvá časť definície siaha k svätému Augustínovi, druhá k Peirceovi.

Zo štyroch vyššie uvedených podôb označujúceho tak teda iba označujúce ako ideálna, nemateriálna, zmyslami nevnímateľná zložka znaku nenachádza metodologický priestor v *langage*, *langue* a *parole*. Tetradická variantnosť sa redukuje na triadickú. Status psychického označujúceho ho predurčuje skôr ako predmet psychológie či psychológie reči. Dualizmus znaku jazykového a komunikačného nie je zatiaľ metodologicky aplikovaný.

Uprednostnili sme čiastkové analýzy a argumenty. Nazdávame sa, že dualistickú (dualisticko-unilaterálnu) koncepciu znaku v ponímaní P. Cmoreja bude treba ešte domýšľať, konfrontovať, precizovať a obhajovať. V súčasnej podobe ju ťažko možno akceptovať.

Cieľom prechádzajúcich rozborov a úvah bolo dopátrať sa opodstatnenosti dualistických koncepcií jazykového znaku s určitou nádejou, že by mohli predstavovať riešenie protikladu Saussurovho psychického, nemateriálneho znaku (označujúceho) a znaku (označujúceho) materiálneho ostatných semiológov, jazykovedcov či iných odborníkov. Cieľ sme nedosiahli. Dualisticko-unilaterálne-bilaterálna predstava N. Krausovej o znaku aspoň sčasti popiera Saussura, dualisticko-unilaterálna teória P. Cmoreja sa snaží o úplné popretie Saussura a jeho psychického znaku. Obidve koncepcie majú nedostatky a nie sú riešením protikladu psychický, zmyslami nevnímateľný znak verzus materiálny, zmyslami vnímateľný znak.

Bibliografia

- CMOREJ, Pavel: K explikácii pojmu jazykový znak. In: *Jazykovedný časopis*, 1985, roč. 36, č. 2, s. 150 – 162.
- CMOREJ, Pavel: O ideálnych jazykových znakoch a označení. In: *Jazykovedný časopis*, 1991, roč. 42, č. 2, s. 122 – 129.
- CMOREJ, Pavel: Úvod do logickej syntaxe a sémantiky. Bratislava: Iris 2001. 142 s.
- ČERNÝ, Jiří – HOLEŠ, Jan: *Sémiotika*. Praha: Portál 2004. 362 s.
- HORÁLEK, Karel: K otázkám sémiotiky. In: *Slovo a slovesnosť*, 1983, roč. 44, č. 1, s. 46 – 51.
- HORECKÝ, Ján: Semiotické aspekty sémantiky. In: *Jazykovedné štúdie*. 16. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1981, s. 13 – 15.
- HORECKÝ, Ján: Zložky a dimenzie jazykového znaku. In: *Jazykovedný časopis*, 1986, roč. 37, č. 1, s. 64 – 72.
- KRÁL, Ábel: *Model rečového mechanizmu*. Bratislava: Veda 1974.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava: Veda 1997.
- KRAUSOVÁ, Nora: *Význam tvaru – tvar významu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1984. 360 s.
- Le Nouveau Petit Robert*. Paris: Dictionnaires Le Robert 2002.
- Le Petit Robert*. Paris: Société du Nouveau Littré 1968.
- PALEK, Bohumil: *Základy obecné jazykovedy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1989. 288 s.
- SAUSSURE, Ferdinand de: *Kurs obecné lingvistiky*. Komentáre napísal Tullio de Mauro. Z francúzštiny preložil F. Čermák. Praha: Odeon 1989; 2. vyd.(reprint). Praha: Academia 1996. 467 s.
- TONDL, Ladislav: *Problémy sémantiky*. Praha: Academia 1966. 368 s.

SLOVOTVORNÉ (ONOMAZIOLOGICKÉ) KATEGÓRIE A SLOVOTVORNÝ VÝZNAM DERIVÁTOV A KOMPOZÍT V SLOVENČINE

KATARÍNA VUŽŇÁKOVÁ

VUŽŇÁKOVÁ, Katarína.: Word-forming (Onomasiological) Categories and Word-forming Meaning of Derivatives and Compounds in the Slovak Language. *Jazykovedný časopis*, 2006, Vol. 57, No. 1, pp. 13 – 32. (Bratislava)

J. Furdík (1993; 2004) made first relatively detailed review of onomasiological categories and their types in Slovak language. But we re-evaluated some of them and discovered the new categories by writing up a Little Slovak Word-formation Dictionary. The categories of pronouns and numerals have not been described until now and the compounds were classified on the base of syntactic, not semantic criteria. Therefore we have tried to make the same system for derivatives and compounds and complete the panorama of Slovak onomasiological categories.

Klasifikácia onomaziologických kategórií, ktorú tu predkladáme, vznikla ako súčasť dizertačnej práce s cieľom opísať problémy lexikografického zachytenia slovotvorného systému slovenčiny. Zároveň je snahou skompletizovať poznatky a závery popredného slovenského derivatológa J. Furdíka, ktorý ako prvý prišiel s myšlienkou zostaviť slovotvorný slovník slovenčiny, a získané informácie použiť pri realizácii grantového projektu VEGA 1/1423/04 s názvom Malý slovotvorný slovník slovenčiny.

Príslušnosť motivovaného slova ku konkrétnej kategórii vymedzujeme na základe motivačného a slovotvorného významu slova (pozri ďalej). Tento fakt bol určujúci aj pri zostavovaní jednotlivých hesiel v Slovníku koreňových morféme slovenčiny (2005), no táto skutočnosť nie je v danej lexikografickej práci explicitne vyjadrená, je prítomná iba v „podtexte“, a preto uvádzame príslušný inventár slovotvorných kategórií a slovotvorných významov.

J. F u r d í k (2004) zrealizoval pomerne podrobný prehľad slovotvorných kategórií a typov. Ten však zostal otvorený v súvislosti so skutočnosťou, že spracúvanie hesiel sa nedostalo do finálnej fázy. Ukázalo sa totiž, že aj pri súčasnom stave vyčlenených kategórií, i z pozície substantív, ktoré boli spracované najpodrobnejšie, bol ich inventár iba relatívne stabilný. V rámci slovných druhov zatiaľ neboli bližšie špecifikované slovotvorné kategórie derivátov a kompozít pre zámená a číslovky a neboli celkom objasnené a skompletizované kategórie kvázikompozít a kompozít. Vzhľadom na tieto skutočnosti predkladáme relatívne uzavretý (predpokladáme, že jazyk sa neustále vyvíja a že pri tvorbe slovníka sa ešte môžu ukázať doteraz neobjavené skutočnosti) systém slovotvorných kategórií a ich typov v slovenčine, ktorý obsahuje kategórie vymedzené J. Furdíkom (op. cit.) – niektoré sme však prehodno-

tili vzhľadom na nové skutočnosti a snahu o jednotnú klasifikáciu derivátov a kompozít – i doteraz ešte neopísané kategórie.¹

Základné hierarchické usporiadanie a charakteristiku slovotvorných útvarov preberáme od M. D o k u l i l a (1962; 1982), ktorý rozlišuje typy onomaziologických kategórií, slovotvorné kategórie a slovotvorné typy. Rozoznáva tri typy onomaziologických kategórií pri derivátoch a štyri typy onomaziologických kategórií pri kompozitách:

A) Odvodené slová: transpozícia, modifikácia, mutácia

B) Zložené slová: koordinácia (integrácia), modifikácia, mutácia
reprodukcia

Ďalšie české a slovenské jazykovedné práce preberajú túto klasifikáciu bez výrazných zmien v ich chápaní (Mluvnice češtiny, 1986; Bozděchová, 1997; Furdík, 2004). J. Furdík doplnil inventár slovotvorných kategórií pre deriváty a pokúsil sa aj o klasifikáciu kvázikompozít, ktoré chápe iba ako modifikačne vzniknuté. Pri tvorbe *Slovníka koreňových morfém slovenčiny* (2005) sme však systém onomaziologických a slovotvorných kategórií vzhľadom na komplexnejšiu analýzu slovnej zásoby museli modifikovať a prehodnotiť. Zároveň v súvislosti s týmto fenoménom vznikla štúdia, ktorá skúma vzťah slovnodruhových a kategoriálnych významov (Sokolová, rkp.). Na mnohé skutočnosti nadväzujeme aj pri zhotovovaní *Malého slovotvorného slovníka slovenčiny* (ďalej MSSS), no na druhej strane predkladáme vlastný súbor slovotvorných kategórií, pretože ani uvedené prehľady neposkytujú úplné údaje. Zameriavajú sa prevažne na kompozitá, pričom pri charakteristikách motivovaných slov z hľadiska sémantických tried sa neberú do úvahy vždy rovnaké kritériá (porov. Sokolová – Ivanová – Vužňáková, 2005).

Pri výskume koreňových morfém sme dospeli k názoru, že okrem základných typov – integrácia, modifikácia a mutácia – treba počítať aj s prechodnými typmi, ktoré sú, okrem iného, ukazovateľom vývoja kompozít a derivátov. Ten smeruje od integrácie/transpozície k modifikácii, od modifikácie k mutácii a následne od mutácie až k demotivácii. Na základe týchto skutočností M. S o k o l o v á (op. cit.) prichádza k záverom, podľa ktorých by sa malo vychádzať z nasledujúcej klasifikácie typov onomaziologických kategórií:

- A) Odvodené slová:**
1. transpozícia
 2. transpozično-mutačný typ
 3. transpozično-modifikačno-mutačný typ
 4. modifikácia
 5. modifikačno-mutačný typ
 6. mutácia

¹ Neplnovýznamovými slovnými druhmi sa nezaobráame, keďže tie vznikajú väčšinou reduplikáciou alebo desémantizáciou autosémantických slovných druhov. Zriedkavejšie sa objavuje modifikácia, napr. *po-nad*, *spo-pod azda-že* (pozri Sokolová, rkp.). Z nášho pohľadu je však irelevantné hľadať v týchto prípadoch slovotvorné parafrázy (s. 4) a príslušné motivanty.

- B) Zložené slová:** 1. integrácia
2. integračno-modifikačný typ
3. integračno-mutačný typ
4. modifikácia
5. modifikačno-mutačný typ
6. mutácia → demotivácia

Tieto zistenia berieme do úvahy aj pri spracúvaní hesiel v MSSS, no vzhľadom na možnosti týkajúce sa rozsahu slovníka a náročnosť osvojovania si všetkých týchto údajov v súvislosti so získavaním poznatkov o slovotvornom systéme slovenčiny v školskej praxi zostávame pri tradičnom vymedzení typov onomaziologických kategórií.

1. Transpozícia: Vztahuje sa na derivačne vzniknuté lexikálne jednotky. Chápeme ju ako zmenu slovného druhu pri zachovávaní významu.

2. Modifikácia: Ide o vznik slov, ktorých sémantika sa obohacuje o jeden doplnujúci príznak, novú sému, napr. prechyl'ovanie, deminutíva, augmentatíva. Pri kompozitách dochádza k zložitejšej zmene, keďže tu sa modifikuje význam jedného komponentu významom iného.

3. Mutácia: Tento typ sa vyznačuje podstatnou zmenou významu motivovaného slova vzhľadom na motivant. Cieľom je pomenovanie nového obsahu, pričom môže, ale nemusí dôjsť k slovnodruhovej zmene.

4. Integrácia: Vzniká splynutím významov jednotlivých zložiek kompozita, spojením dvoch slovotvorných báz.

Vzhľadom na to, že zostávame pri takmer tradičnom vymedzení, pri prechodných typoch sa prikláňame iba k jednému z nich (napr. *maloodberateľ 1. modifikácia* – „*odberateľ v malom*“, 2. *mutácia „ten, kto odoberá v malom“*), a to na základe slovotvorných významov, ktoré sme vypracovali pre všetky uvádzané kategórie podľa vzoru J. Furdíka (ibid.).

Iná situácia vzniká pri pohľade na kategorizáciu kompozít. V starších prácach (Dokulil, 1962; Mluvnice češtiny, 1986; Horecký, 1971; Grzegorzcykova, 1984) i v novších derivatologických prácach (Furdík, 2004) sa objavujú klasifikácie na základe syntaktických, nie sémantických kritérií, ktoré sú východiskom v prípade derivátov. Všeobecne platí, že kompozitám sa venuje oveľa menšia pozornosť. Výnimkou je monografia I. B o z d ě c h o v e j *Tvoření slov skládáním* (1997), ktorá vyčleňuje sémantické triedy kompozít, no odhliada od spôsobu ich tvorenia. Zo sémantických kritérií vychádza vo všetkých svojich prácach zameraných na slovotvorbu J. H o r e c k ý (1971; 1994; 2003), no zostáva iba pri odvodených slovách a neberie do úvahy typ motivantu. Pri výskume kompozít v súvislosti s prípravou Slovníka koreňových morféme slovenčiny sme uviedli niektoré skupiny substantív a adjektív (Sokolová – Ivanová – Vužňáková, op. cit.), ale nie vždy sme postupovali podľa rovnakých kritérií a zohľadňovali podobu slovotvorných významov. Z tradičnej koncepcie vychádza

aj M. Sokolová (rpk.), a preto sme museli vytvoriť vlastný inventár slovotvorných kategórií pre všetky slovné druhy kompozít. Opierame sa pritom o súbor kategórií derivátov, ktorý zostavil J. Furdík (2004). Príčinou je snaha vytvoriť jednotný, komplexný systém platný pre všetky motivované slová lexikálnej zásoby jazyka, na druhej strane chceme ukázať, že medzi derivátmi a kompozitami existujú analógie týkajúce sa slovotvorných významov, a teda i sémantických tried.

K jednotlivým kategóriám začleňujeme aj exocentrické kompozitá, hoci ich J. Furdík (ibid.) vníma ako samostatnú skupinu kompozít a charakterizuje ich ako kompozitá, ktorých forma neobsahuje odkaz na denotát, pričom sa onomaziologická báza nachádza mimo pomenovania, napr. *zloduch* „ten, kto má zlého ducha“, *miesižezezo* „ten, kto miesi železo“. Exocentrické kompozitá chápeme ako súčasť širšej skupiny zložených slov, ktorých lexikálny význam sa odchyľuje od slovotvorného, t. j. tieto lexikálne jednotky prechádzajú procesom postupnej demotivácie. Vo väčšine prípadov ide o metonymické a metaforické pomenovania: *perohryz* „ten, kto hryzie pero“ *X* pejoratívne: „pisár, úradník“, prenesený význam: „autor, spisovateľ“; *vetroplach* „ten, kto plaší vietor“ *X* expresívne: „pobehaj“; *milosrdný (človek)* „taký, ktorý má milostivé srdce“ *X* „prejavujúci súcit“; *tvrdohlavý* „taký, ktorý má tvrdú hlavu“ *X* „zaťatý, zanovitý, ktorý trvá na svojom“. A. N a g ó r k o (2000, s. 143) v tomto prípade používa termín „motivácia asociatívna“, napr. *listopad* „čas, keď padajú listy“.

Keďže sme upustili od klasifikácie na základe syntaktických kritérií, t. j. vetnočlenskej platnosti komponentov zloženého slova, môžeme ľahko integrovať aj lexikálne jednotky s preneseným významom i motivované slová prechádzajúce procesom demotivácie a v rámci nich aj exocentrické kompozitá do vytvoreného systému kategórií. Tento prístup umožňuje sledovať, že slovotvorná štruktúra demotivovaných slov je ešte stále živá, odkrýva pôvodný význam, pričom uvedomenie si odklonu od pôvodného významu je ukazovateľom vývoja uvedených kompozít.

Okrem toho prehodnocujeme kategórie transpozíčného typu. V zhode s M. Sokolovou (rpk.) a s postojmi v poľskej lingvistike (Brodowska-Honowska, 1967, s. 19; Nagórko, 2000) sme rozšírili inventár transpozíčne vzniknutých slov. Doteraz sa totiž v slovenskej a českej derivatológii [Dokulil (1962); Mluvnice češtiny (1986); Buzássyová (Bosák – Buzássyová, 1985; Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989); Furdík (1993; 2004)] hovorilo a uvažovalo hlavne o dvoch substantívnych kategóriách, o *spremetnení deya* a *spremetnení vlastnosti*. J. Furdík (2004) uvádza navyše prechod deya na vlastnosť pod názvom adjektivizované prídavia, prechod predmetu, deya a vlastnosti na okolnosť. Za transpozíciu však možno považovať aj ďalšie prípady, keď dochádza k zmene analytického tvaru na syntetický bez výraznej významovej zmeny, napr. *včerajší (deň)* „taký, ktorý bol včera“; *zelenat' sa* „javíť sa zeleným“.

Poznámka:

Kategórie a substitúcie pre numeráliá a pronomína môžu byť diskutabilné. Ide o to, že hranica medzi číslovkami, zámenami a inými slovnými druhmi je veľmi neostrá (numeráliá preberajú

podobu a kategórie od adjektív a adverbii, zámená od adjektív, adverbii a čísloviek). Z tohto dôvodu sú onomaziologické bázy a následne slovtvorné významy analogické uvedeným slovným druhom. Preto tu používame termíny analogická transpozícia (M. Sokolová hovorí o formálnej transpozícii, porov. rkp.) a analogická mutácia.

Keďže prechody medzi kompozitami a kvázikompozitami nie sú celkom jednoznačné, uvádzame niektoré numeráliá dvakrát.

Termíny motivačný a slovtvorný význam preberáme od J. F u r d í k a (op. cit.). Motivačný význam rekonštruujeme na základe slovtvornej parafrázy, substitúcie.

Substituovať odvoденé alebo zložené slovo pre nás znamená:

1. Zaradiť do substitúcie príslušné fundujúce slovo/slová.
2. Začleniť do substitúcie slovtvorný formant v podobe jemu ekvivalentného výrazu.
3. Vyjadriť vzťah medzi fundujúcim slovom a výrazom, ktorý nahrádza slovtvorný formant, resp. pri kompozitách medzi dvoma fundujúcimi slovami.

štyridsiatnik

1. štyridsať
2. ten, kto
3. „ten, kto má štyridsať rokov“

perlorodka

- 1 perla, rodiť
2. to, čo
3. „to, čo rodí perly“

Slovtvorný význam je zovšeobecnením motivačného:

kachliar

1. „človek, ktorý stavia kachle“
2. „ten, kto stavia kachle“
3. „ten, kto (Vact) S_{MOT}“

trafikant

1. „predavač v trafike“
2. „ten, kto predáva v trafike“
3. „ten, kto (Vact) + Pr + S_{MOT}“

konateľské substantíva

Naším cieľom je touto metódou zisťovať spôsob vzniku slova, vysvetliť (synchrónne, t. j. pokiaľ používateľ jazyka apercipuje slovtvorný základ ako štruktúrno-sémantický prvok), prečo sa niečo volá tak, ako sa volá.

Slovtvorba je predmetom vyučovania už na 1. stupni základnej školy. Učebnice slovenského jazyka na všetkých stupňoch škôl však obsahujú chyby (Liptáková, 2003) týkajúce sa slovtvorného rozboru lexikálnych jednotiek, čo je dôsledok pridržiavania sa len formálnej štruktúry slova. Preto chceme prezentovať súbor motivačných a slovtvorných významov slova v slovenčine, ktoré sme zrealizovali na zákla-

de výskumu lexikálnych jednotiek obsiahnutých v Krátkom slovníku slovenského jazyka (1997). Týmto sa snažíme pomôcť učiteľom, študentom i bežným používateľom jazyka osvojiť si spôsob vysvetľovania významu odvodených a zložených slov. Keďže výsledkom má byť lexikografická práca využiteľná v školskej praxi, pristúpili sme k redukcii (pozri modifikačné kategórie slovies) niektorých kategórií a k ujednoteniu terminológie. Uvádzame len slovenské názvy a neupozorňujeme na demotiváciu.

A) DERIVÁTY

I. SUBSTANTÍVA:

a) Transpozícia

1. *Spredmetnenie deja* ($V \rightarrow S$) „to, že ... V “: čítanie, zábava, prechádzka, tancovačka, blýska(v)ica, žobrota, klamstvo, integrácia, blamáž, tréning, blokáda;
2. *Spredmetnenie vlastnosti* ($Adj \rightarrow S$) „to, že ... Adj “: rýchlosť, dobrota, zloba, horúčava, nebezpečenstvo, čerň, zdravie, naivita;
3. *Spredmetnenie kvantít* ($Num \rightarrow S$) „to, že ... Num “: prvenstvo;
4. *Spredmetnenie okolností* ($Adv \rightarrow S$) „to, že ... Adv “: okolky;
5. *Spredmetnenie deixie* ($Pron \rightarrow S$) „to, že ... $Pron$ “: samota.

b) Modifikácia

1. *Deminutíva (zdrobneniny)* „malý + S “: stolík, hrnček, stromček (noštek), knižka, mamička, okienko;
2. *Augmentatíva (zveličujúce slová)* „veľký + S “: psisko, chlapina;
3. *Prechýlené názvy*, „žena + S_{mask} “/„muž + S_{femin} “:
 3. 1. študentka, chirurgička, bačovka, snúbenica, Grékyňa, Nováková (majstrová), kráľovná (princezná), švagriná, suseda, Horská,
 3. 2. vdovec, káčer;
4. *Názvy mlád'at*, „mladý + S “: húsa, bocianča, sloníča;
5. *Kolektíva (hromadné názvy)* „veľa + S “: učiteľstvo, žiactvo, skálie, krovie, dubina, súhvezdie;
6. *Relatíva (slová vo vzťahu)* „vzťah + S “: nadváha, predzápas, protiútok, exmanžel, pagaštan;
7. *Negatíva (záporové slová)* „zápor + S “: nefajčiar, Neslovák, paveda;
8. *Expresíva (citové slová)* „citovosť + S “: farárko, kondička, diaľava, mamuľka, Evička, ocinko.

c) Mutácia

ca) Deadjektíva ($Adj \rightarrow S$) „ten, kto ... Adj “/„to, čo ... Adj “:

1. *Názvy nositeľ'a vlastnosti*:

1. 1. *Osoby*: hlupák, zvedavec, mladík, brucháč, skupáň, kraťúch, liberál,

- 1.2. **Neosoby:** krivák, krivka, hľbočina, slovenčina, teľacina, makovník, slivovica, germanizmus;
2. Názvy nositeľa vlastnosti objektu:
2. 1. **Osoby:** údenár, hmotár,
 2. 2. **Neosoby:** kriminalistika, germanistika.

cb) Deverbatíva (V → S):

1. **Činiteľské názvy**, „ten, kto V“: učiteľ, holič, hráč, tesár, sudca, plavec, fajčiar, pracovník, divák, babroš, táraj, montér, študent, maturant, organizátor, zbeh, rebel, nosnica;
2. **Názvy nositeľa deja**, „to, čo V“: plavák, stojan, visačka;
3. **Názvy prostriedkov činnosti**, „to, čím V_{pas}“: počítač, lietadlo, vrták, naberačka (mláčačka), strelivo, mixér, kryštalizátor, cestovné;
4. **Názvy miesta deja**, „to, kde V_{pas}“: čakáreň (čistiareň), herňa, pracovisko, obrátka, východ, zákruta;
5. **Názvy objektov činnosti**, „to, čo V_{pas}“: rozprávka, delenec;
6. **Názvy výsledkov činnosti**, „to, čo V_{pas}“: výrobok, odmocnina, pálenka, zajatec.

cc) Desubstantíva (S → S):

cca) Názvy osôb:

1. **Konateľské názvy**, „ten, kto (V) + S“: rybár, záhradník, huslista, trafikant, filozof;
2. **Obyvateľské názvy:** „ten, kto (V) + (Pr) + S_{cas}“: Nitran, Prešovčan, Oravec, Lipták (Spišiak), východniar;
3. **Názvy podľa príslušnosti:** „ten, kto (V) + (Pr) + S_{cas}“: štúrovec, rozhlasák, farník, slovanista, luterán (hegelian).

ccb) Názvy neosôb:

1. **Názvy miesta**, „to, kde V_{pas} + (S)“: strojáreň (mlieka-reň, droždiareň), strojovňa, kotolňa, d'atelinisko (zemiačniko, rumovisko), mlynica, dekanstvo, rektorát, parfumeria;
2. **Názvy podľa účelu**, „to, čo V + (Pr) + S_{cas}“: vrecovina, slovník, dáždnik, knižnica, vzorka, cukornička, obrazovka, peňaženka, vstupné, podbradník, náhrobok;
3. **Názvy podľa pôvodu**, „to, čo V + (Pr) + S_{cas}“: gumák(y), kravinec, baranica, baranina;
4. **Názvy podľa podobnosti**, „to, čo V_{spón} + (ako) + S“: kotlina, vlnovka, stípec, hadica, lodička;
5. **Názvy podľa okolnosti**, „to, čo V + (Pr) + S_{cas}“: bočnica, pohrudnica, nábrežie, prípecok, zápästie, priecestie, výročie;
6. **Názvy hnutí, ideológií, smerov, sklonov, športov, chorôb, náboženstiev, vedomostí, schopností a politik**, „to, čo V + S“/ „to, čo V + (Pr) + S“/ „to, čo V_{pas} + S“/ „to, čím V + S“/ „to, k čomu V_{pas} + S“: šovinizmus, fatalizmus, parašutizmus, atletika,

alpinistika, rasizmus, atomizmus, altruizmus, karierizmus, filantropia/filantropizmus, ateizmus, absolutizmus;

7. *Názvy (vedných) odborov, povolání*, „to, čo (V_{pas}) + S“: folkloristika, bonsajistika, hájníctvo.

cd) Deadverbiá/Deprepozície (Adv/Prep → S):

1. *Názvy nositeľa okolnosti*, „ten, kto ... Adv/Prep/ „to, čo ... Adv“:

1. 1. *Osoby*: trochár, protivník;

1. 2. *Neosoby*: okolie, okolík, okolnosť, raňajky.

ce) Denumeráliá (Num → S):

1. *Názvy nositeľa kvantitatívneho príznaku/množstva*, „ten, kto...Num + (S)/to, čo ... Num + (S)“:

1. 1. *Osoby*: štyridsiatnik, štvrták, desiatnik, štvorča;

1. 2. *Neosoby*: štvorec, štvorylka, štvorica, šesťák, desatorák, desatina, desiata, piatok.

cf) Depronominá (Pron → S) „ten, kto ... Pron/to, čo ... Pron“:

1. *Názvy nositeľa deiktického príznaku/odkazu*:

1. 1. *Osoby*: niktoš, sebec, našinec;

1. 2. *Neosoby*: svojet', ledačina.

II. ADJEKTÍVA

a) Transpozícia

1. *Prechod deja na vlastnosť (V → Adj)* „taký, ktorý (V/V_{pas})“:

1. 1. *Činné prídavné*: rozhodujúci (okamih), vynikajúci (žiak), riadiaci (pracovník);

1. 2. *Trpné prídavné*: nečakaný (host'), rozvravený (sused), zamilovaný (chlapec), pečený (p-á hus), skrytý (s-á chyba);

2. *Prechod okolnosti na vlastnosť (Adv → Adj)* „taký, ktorý (V_{spon}) + Adv“: včerajší (film), dnešný (program), predný (p-é miesto), zadný (z-é sedadlo);

3. *Prechod deixie na vlastnosť (Pron → Adj)* „taký, ktorý ... Pron“: vtedajší (život).

b) Modifikácia

1. *Zoslabovanie príznaku*, „trochu + Adj“: zelen(k)avý, chorľavý, sladkastý, nasprostastý, nahluchlý, poslabší, obstarý;

2. *Zosilňovanie príznaku*, „veľmi + Adj“: slabučký, slabučičký, slabulinký; maličký, maličičký, malilinký; vysokánsky, vysočizný; dlh(ok)ánsky, dlhočizný; priveľký, prekrásny, pramalý, hyperkritický;

3. *Negatíva (záporové slová)* „zápor + Adj“: neveľký, nezdravý.

c) Mutácia

ca) Desubstantíva a deverbatíva (S → Adj, V → Adj):

caa) Vzťahové

1. *Prechod s významom prívlastňovania*, „*taký, ktorý* (V) + S“: matkin (dotyk), otcov (kabát);
2. *Adj. s významom subjektu*, „*taký, ktorý* V + S“: oddielový (o-á schôdza), sopečný (výbuch), detský (smiech), vtáčí (spev);
3. *Adj. s významom objektu*, „*taký, ktorý* V + S“: kvetinový (k-á predajňa), vetný (rozbor), prezidentský (p-é voľby), technologický (t-á inovácia);
4. *Adj. s významom príslušnosti*, „*taký, ktorý* (V) + S“: domový (d-é dvere), štátny (š-e peniaze), konský (k-é kopyto), medvedí (m-ia laba);
5. *Adj. s významom deja*, „*taký, ktorým* + V_{pas} “: prístupový (p-á cesta), stavebný (s-é práce), bádateľský (b-é metódy), divný (d-á vec), hnusný (zápach);
6. *Adj. s významom zloženia*, „*taký, ktorý* V_{spon} + (Pr) + S_{cas} “: handrový (h-á bábika), železný (most), mužský (zbor), drevený (d-á stolička), zlatý (šperk), jelení (j-ie stádo);
7. *Adj. s významom totožnosti*, „*taký, ktorý* V_{spon} + S_{cas} “: morušový (strom), pohrebný (obrad), mužský (m-á osoba);
8. *Adj. s významom časového určenia*, „*taký, ktorý* (V_{spon}) + (Pr) + S_{cas} “: májový (dážď), nočný (pokoj), stredajší (s-ie noviny), gotický (g-á veža);
9. *Adj. s významom priestorového určenia*, „*taký, ktorý* (V_{spon}) + (Pr) + S_{cas} “: výškový (dom), internátny (i-a izba), prešovský (p-é ulice), atmosferický (tlak);
10. *Adj. s významom miery*, „*taký, ktorý* (V) + S“: metrový (m-á dĺžka);
11. *Adj. s významom zreteľa*, „*taký, ktorý* (V) + (so zreteľom na) + S“: jazykový (j-á príprava), exportný (e-á výkonnosť), autorský (a-é zastúpenie), psychický (p-á vyčerpanosť), metodologický (m-á úroveň);
12. *Adj. s významom účelu*, „*taký, ktorý* V_{spon} + (Pr) + S_{cas} “: poznámkový (zošit), operačný (stôl);
13. *Adj. s významom spôsoby*, „*taký, ktorý* V/V_{pas} + Pr + S“: benzínový (motor), ručný (r-á výšivka);
14. *Adj. s významom pôvodu*, „*taký, ktorý* (V) + S_{cas} “: zemiakový (z-á kaša), prírodný (p-á látka), orientálny (koberec), plzenský (p-é pivo), americký (a-é cigarety), hovädzí (guláš), kurací (k-ie stehno).

cab) Vzťahovo-akostné

1. *Adj. s významom charakteristickej vlastnosti*, „*taký, ktorý* (V + Adj) + (Pr) + S_{cas} “: prechádzkový (krok), profesionálny (výkon), vojenský (charakter), školácky (gól), slimačí (s-ie tempo);
2. *Adj. s významom vlastnosti podľa nápadného znaku*, „*taký, ktorý* (V + Adj) + S_{cas} “: farebný (f-á látka), bradatý, svalnatý (muž), pehavý (p-á tvár), daždivý (deň);

3. Adj. s významom podobnosti, „*taký, ktorý* (V_{spon}) + (*ako*) + *S*“: ružový (r-á farba), skalný (fanúšik), košatý (strom), popolavý (p-á farba), srdcovitý (tvar).

cb) Deverbatíva (V → Adj), vzťahové a vzťahovo-akostné:

1. Činnostné, „*taký, ktorý* (V/V_{pas})“: túlavý (pes), liečivý (l-á rastlina), horľavý (h-á látka), zhovorčivý (človek); škriepny, panovačný (človek), neprestajný (krik); tekutý (t-á látka); závislý (z-á krajina);

2. Účelové, „*taký, ktorý* (V_{spon}) + (*Pr*) + V_{act} “: bicí (nástroj), baliaci (papier), písací (stôl), šijací (stroj); očistný (kúpeľ), strelný (s-á zbraň), učebný (plán), skúšobný (s-á komisia);

3. Možnostné, „*taký, ktorý* (*sa dá*) + *V*“: pitný (p-á voda), čitateľný (č-é písmo), diskutabilný (d-é tvrdenie);

4. Výsledkové (rezultatívne), „*taký, ktorý* V_{pas} “: dospelý (človek), minulý (týždeň).

cc) Denumerálie (Num → Adj) „*taký, ktorý ... Num*“:

1. Názvy nositeľa množstva: podvojný (p-é účtovníctvo);

2. Názvy nositeľa poradia: prvotný (p-á príčina), druhotný (d-é predložky);

S posunom vo význame: jednaký, storaký.

cd) Depronominá (Pron → Adj):

1. Názvy nositeľa deiktického príznaku/odkazu, „*taký, ktorý ... Pron*“:

1.1. Adj. s významom príslušnosti: našský (n-é spôsoby), svojský (s-é prostredie);

2.1. Adj. s významom miesta: tamojší (obyvatelia).

III. VERBÁ

a) Transpozícia

1. Prechod substancie na dej (S → V) „*byť/stávať sa S*“: gazdovať, roľníčiť, stolárčiť, priateľiť sa, kibicovať, ovdovieť, zhavranieť, koňovať;

2. Prechod vlastnosti na dej (Adj → V) „*byť/stat/stávať sa Adj*“: zelenáť sa, belieť sa, kamenieť, chorľavieť, lesknúť sa, pochabiť sa, chudnúť, tučniť.

b) Modifikácia

1. Perfektivizácia (dokonavosť) „*V + dokonavosť*“:

1. 1. Čistá perfektivizácia, „*V + ukončenie deja*“: urobiť, prečítať, napísať, zburáť, potrestať: kopnúť, dýchnuť;

1. 2. Lokalizovanosť, „*V + Pr + Pron (letieť do niečoho)*“: vletieť, vysypať, zhodiť, odkopnúť;

1. 3. Temporálnosť, „*prestať/začať/stráviť + V*“: spustiť, prespať, dohovoriť, rozkričať sa, posediť si, pohrať sa, zrevať;

1. 4. **Modalitnosť**: doliať, prevariť, uštváť, nabehať sa, zajesť si;
 1. 5. **Momentnosť**, „raz + V“: fľochnúť, frknúť, grgnúť;
2. **Imperfektívizácia (nedokonavosť)** „V + nedokonavosť“:
 2.1. **Trvanie (duratívnosť)** „Adv (dlhšie) + V“: zahrabávať, dokončovať, vypracúvať, omdlievať: chytať, strieľať, prevárať, zacláňať, odvádzať, spúšťať;
 2.2. **Opätovanie (iteratívnosť)** „Adv (opätovane) + V“: (niesť) → nosiť, (chytiť) → chytať;
 2.3. **Opakovanie (frekventatívnosť)** „Adv (opakovane) + V“: chodievať, jedávať, cestúvať; kupovať, bozkávať, požičiavať, vybavovať; zarábať, zhasínať, opíjať;
3. **Kauzativnosť (výsledok deja)** „dat' + V“: (sediť) → posadiť, (piť) → napojiť;
4. **Reflexivizácia (zvratnosť)** „V + zvratnosť“:
 4. 1. **Detranzitivizácia**, „V – prechodnosť“: (zlostiť) → zlostiť sa, (oprieť) → oprieť sa, (zaujímať) → zaujímať sa, (hnať) → hnať sa;
 4. 2. **Pasivizácia**, „V + seba“: (klamať) → klamať sa, (uzdraviť) → uzdraviť sa, (gúľať) → gúľať sa, (vyprázdniť) → vyprázdniť sa;
 4. 3. **Vzájomnosť (reciprocita)** „V + seba navzájom“: (biť) → biť sa, (zmieriť) → zmieriť sa, (písať) → písať si;
5. **Deminutívnosť (zdrobneniny)** „trochu + V“: bežkať, spinkať, grckať.

c) Mutácia

ca) Desubstantíva (S → V):

1. **Nositeľ príznaku deja**, „mat' + S“: hladovať, voňať, žialiť;
 2. **Nositeľ výsledku deja**, „robiť/urobiť + S“: šrotovať, spolpolniť, modelovať, dymit', zobrazit', vtipkovať;
 3. **Nositeľ prostriedku/nástroja/objektu deja**, „používať/požívať + S“: (o)pečiatkovať, (za)klincovať, (za)farbiť, (po)hnojiť, (za)vodniť; odvlákniť, odkôstkovať, gumovať, telefonovať, lyžovať sa, kosiť, trúbiť; pripomienkovať, kávičkovať, drogovať;
 4. **Nositeľ času deja**, „stráviť + S“: nocovať, víkendovať, prázdninovať;
 5. **Nositeľ miesta deja**, „byť + Pr + S_{cas}“: garážovať, nalodiť sa;
 6. **Nositeľ spôsobu deja**, „vyberať/vyjadriť + S_{cas}“: žrebovať, menovať; vysloviť, rečniť;
 7. **Nositeľ vzoru činnosti**, „správať sa ako S“: panáčkovať, šaškovať, hadiť sa.

cb) Deadjektíva (Adj → V):

Názvy nositeľ a vlastnosti:

1. „(u)robiť + Adj“: bieliť, čistiť, sprísniť, zrealniť, anonymizovať;
 2. „používať + Adj“: galvanizovať.

cc) Denumeráliá (Num → V):

Názvy nositeľ a kvantitatívneho príznaku/množstva) „deliť + Pr + Num“: poliť, štvrtiť, rozdvojiť.

cd) Deinterjekcionálie (Interj → V):

Reprodukcia (napodobňovanie):

1. „(u)robiť + Interj.“: fídlíkať, bacat', fíkať;
2. „povedať/hovoriť + Interj/Pron“: tykať, jajkať, kukať, bohovať.

IV. ADVERBIA

a) Transpozícia

1. *Prechod vlastnosti na okolnosť* (Adj → Adv), „tak, že ...Adj“: dlho, pekne, príjemne, bratsky, dohola, naboso, porusky;
2. *Prechod substancie na okolnosť* (S → Adv), „tak, že ... S“: zima, ráno, večer, krížom, cestou, chvíľu: navrch, dokopy, popoludní, sčasti, včas: koňmo;
3. *Prechod deja na okolnosť* (V → Adv), „tak, že ... V“: mlčky, plačky, ležmo.

b) Modifikácia

1. *Vymedzenie okolnosti*: nadnes, odvčera, zavčasu, zozadu, dovedna, pešky;
2. *Deminutíva (zdrobneniny)*, „veľmi + Adv“: tichučko, máličko;
3. *Negatíva (záporové slová)*, „zápor + Adv“: nemálo.

c) Mutácia

Spôsob deja: kolenačky („ísť po kolenách“)

V. NUMERÁLIA

a) Analogická transpozícia

1. *Prechod adjektívnych čísloviek na adverbiálne* (Num_{adj} → Num_{adv}), „tak, že ... Num_{adj}“: päťnásobne, trojako;
2. *Prechod substantívnych čísloviek na adverbiálne* (Num_{subst} → Num_{adv}), „tak, že Num_{subst}“, : dvojmo, trojmo.

b) Modifikácia

1. *Názvy skupinového počtu*, „Num ako celok“: dvoje, troje, štvoro, pätoro;
2. *Názvy súčtu*, „Num plus desať“: dvanásť, trinásť, štrnásť, pätnásť, šestnásť, sedemnásť, osemnásť, devätnásť;
3. *Názvy násobku deja*, „Num + násobok“: štyrikrát, dva razy, šesť ráz;
4. *Názvy poradia*, „Num + poradie“: prvý, tretí, osemnásty, dvadsiaty piaty;
5. *Deminutíva (zdrobneniny)*, „malá + Num“: štvrtinka, štvrtka.

c) Mutácia (Num → Num, Pron → Num):

1. *Názvy násobku substancie*, „tol'ko, koľko (je) Num krát desať“: dvadsať, tridsať, štyridsať, päťdesiat, šesťdesiat, sedemdesiat, osemdesiat, deväťdesiat;

2. *Názvy zlomkov*, „ $Num_{rad} + \text{časť celku}$ “: štvrt', pätina;
3. *Názvy druhu*, „ $taký, ktorý (V_{spon}) + Num_{skup} + S$ “: trojaký, dvojaký.

VI. PRONOMINÁ

a) Analogická transpozícia

Prechod adjektívneho zámena na adverbiálne ($Pron_{adj} \rightarrow Pron_{adv}$), „*tak, že ...*“
Pron_{adj}“: ako, toľkorako

b) Modifikácia

1. *Negatíva (záporové slová)* „ $zápor + Pron$ “: nikto, nijaký, niktorý, nikam, nič;
2. *Postoj*, $Pron + postoj$ “: tamhľa, tenže, toľkoto;
3. *Neurčitosť*:
 3. 1. *výberová*, „ $Pron? Nevieť$ “: niekto, dakto, podaktorí, voľakto, kamsi;
 3. 2. *všeobecná*, „ $Pron? Rôzne$ “: kamkoľvek, všeličo, hocikde, bárskde;
4. *Vymedzenie pozície*, „ $Prep + Pron$ “: odtade, potade, stade, dotade, dotiaľ, skade, skadiaľ;
5. *Vymedzenie času*, „ $Prep + Pron$ “: odvtedy, dovedy, dokedy, odkedy;
6. *Názov násobku deja*, „ $Pron_{num} + násobok$ “: toľkokrát, toľko rás;
7. *Expresíva (citové slová)*, „ $Pron + citovosť$ “: každučký, samulinký, toličizný.

c) Analogická mutácia ($Pron \rightarrow Pron$):

Názov druhu, „ $aký, ktorý (V_{spon}) + Pron_{num} + S$ “: toľkoraký.

B) KVÁZIKOMPOZITÁ

a) Modifikácia (substantívne, adjektívne, numerálne a pronomínálne kvázikompozitá), „ $Z + afixoid/afixoid + Z$ “:

1. *Kvalitatívnosť*: pseudopblém, metajazyk, paralingvistika, izočiara, tvaroslovie, psychiatria, psychológia, zemepis, antičastica, autoportrét, kontra-pozícia;
2. *Kvantitatívnosť*: monočlánok, monotematický, multivitamín;
3. *Miera*: mikrofilm, makroklíma, ultrakrátka, megahviezda, hyperaktívny;
4. *Relácia*: arcibiskup, exmanžel, viceprezident;
5. *Názvy súčtu*: dvanásť;
6. *Názvy násobku deja*: päťkrát, štyri razy;
7. *Neurčitosť*: bohviekde, čertviečo, ktoviekde, málokto, zriedkakto.

b) Mutácia (substantívne a numerálne kvázikompozitá):

1. *Názvy konateľ'a deja*, „ $ten, kto V + S$ “: kameraman, rusofil;

2. *Názvy prostriedku*, „to, čím sa $V + S$ “: tlakomer, plynovod, guľomet;
3. *Názvy výsledku deja*, „to, čo je výsledkom $Adj + V$ “: čistopis;
4. *Názvy miesta*, „to, kde sa $V + S$ “: filmotéka;
5. *Názvy podľa podobnosti*, „to, čo je ako S “: prefixoid;
6. *Názvy deja*, „ $V + S$ “: kalcifikovať, elektrifikovať, identifikovať;
7. *Názvy násobku substancie*, „taký, ktorý $V + S$ “: päťnásobný, šesťdesiat.

C) KOMPOZITÁ

I. SUBSTANTÍVA

a) Integrácia

Zlučovanie, „ $S + S$ “: štrkopiesok, časopriestor, bodkočiarka, klavičembalo, hlavohrud', juhovýchod, sírouhľik, sírovodík, uhl'ovodík, d'atelinotráva, gramorádio.

b) Modifikácia

1. *Miera*, „ $Adj + S_{kvant}$ “: veľryba, veľkobaňa, veľhory, maloroľník, malomesto, rýchlo-dráha, extratrieda, pološero, dávnovek, starohory, novotvar, novogréčtina, novostavba;

2. *Kvantitatívnosť (množstvo)*, „ $Num + S$ “: dvojkanoe, dvojhláska, mnohočlen, štvrt'hodina, minigolf, prvohory, prvočíslo, prvopočiatok, polguľa, poldeň, deciliter, centimeter, megawatt;

3. *Kvalitatívnosť (kvalita)*, „ $S + S$ “; „ $Adj + S$ “: autorádio, bokombrada, svetadiel, gumipuška, rodokmeň, jazykoveda, štátostrana, zemepán, leto počet, životopis, nemohra, basgitara, ľudemokracia, agrikultúra, fotoamatér, dlhopis, fanklub, milodar, svietiplyn, kmitočet, primabalerína, bioplyn, gardedáma, galakonzert, vzduchodol', opočlovek, ľudoop, šéftrener, železobetón;

4. *Skupinovosť – samostatnosť*, „ $Pron + S$ “: spoluhláska, spoluobčan, samohláska, samoúčel, sebadisciplína, svojpomoc.

c) Mutácia

1. *Spredmetnenie deja*, „to, že ... $S + V/Adv + V/Num + V/Pron + V$ “: krasokorčuľovanie, samoliečba, zemetrasenie, autodoprava, dvojboj, bohoslužba, hromobitie, kníhtlač, rybolov, životospráva, spolubojovník, zverolekár, maloobchodník, veľkopestovateľ;

2. *Názvy činiteľa deja:*

2. 1. *osoby*, „ten, kto $V + S/V + Adv/V + Pron/V + Num$ “: domased, spolutvorca, veľkoobchodník, maloodberateľ, bruchovravec, miestodržiteľ, delostrelec, krasojazdec, zverolekár, zlodej, psod, krasokorčuľiar, ľudojed, horolezec, moreplavec, vlajkonosič, čarodejník;

Demotivujúce sa a exocentrické kompozitá: tlčhuba, perohryz, kazisvet, valibuk, lomidrevo, držgroš, potrimiskár, päťolízach, miesiželezo, vetroplach, sedmospáč, svetlonos, vrtichvosť, cupinôžka, žalobaba;

- 2. 2. neosoby**, „to, čo $V + S/V + Pron$ “: muchotrávka, drevokaz, lykožrút, hnojival, kolotoč, samotok, bylinožravec, guľomet, všeho; *Demotivujúce sa a exocentrické kompozitá*: trasochovej, trasorítka, belorítka, mrakodrap, inotaj, letorast;
- 3. Názvy konateľ a deja**, „ten, kto ... $Adj + S/Num + S$ “: plochodrážnik, strednopoliar, druhoročiak, stredoškolač, silnoprúdar, stredoškolač;
- 4. Obyvateľské názvy / názvy podľa pôvodu**, „ten, kto (je) (Pr) $Adj + S$ “: Juhoameričan, Západoslavač, Východoeurópan, ľavoboček, cudzozemec;
- 5. Názvy miesta**, „to, kde $V_{pas} + S/Adv + V_{pas}$ “: autoopravovňa, rýchločistiareň, trati-vod, hladomorňa, kameňolom, liehovar, solivar, nocľah;
- 6. Názvy nositeľ a vlastnosti**:
- 6. 1. osoby**, „ten, kto ... $Adj + S/S + S/Adv + S$ “: zlatoočka, holopupkáč, hrdopýška; *Demotivujúce sa a exocentrické kompozitá*: horenos, zloduch, černokňažník, piadimužik;
- 6. 2. neosoby**, „to, čo ... $Adj + S/Num + S$ “: rovnošata, článkonožec, hrubokožec, citoslovce; *Demotivujúce sa a exocentrické kompozitá*: žltohlav, krivonos, sedmokráska, letohrádok, ostrolist, modrofúz, divozel;
- 7. Názvy prostriedku/nástroja**, „to, čím $V_{pas} + S/V_{pas} + Adv$ “: rýchlovýťah, drobnomer, teplomer, časomer, teplovod, močovod, parovod, ďalekohľad, drobnohlád, kolomaž; *Demotivujúce sa a exocentrické kompozitá*: bolehlav, lomikameň, hlavolam, vetro-lam, skorocel;
- 8. Názvy výsledku činnosti**, „to, čo ... $V + S/Adj + V$ “: drevoryt, drevorezba, uhľok-resba, rukopis, krasopis, čistopis;
- 9. Názvy s významom zloženia**, „to, čo (je) (Pr) $Num + S/S + S$ “: dvojbodka, štvorveršie, šesťčísle, trojkolka, štvorlístok, dvojstup, šesťsten, päťhran, štvorveslica, stĺporadie; *Demotivujúce sa a exocentrické kompozitá*: hlavonožec, žiabronôžka, osmonoh, stonožka;
- 10. Názvy s významom podobnosti**, „to, čo (má) S (ako) S “: nosorožec, kozorožec, ježohlav, smrtihlav, vtákovysk;
- 11. Názvy s významom príslušnosti**, „ten, kto (patrí) (Pr) $Adj + S$ “: červenoarmejec, bielogvardejec, cyrilometodovec, novoplatonik;
- 12. Názvy s významom času/časového určenia**, „to, čo ... $S + S/Num + S$ “: poludnie, stredtýždeň, šesťnedelie, storočie.

II. ADJEKTÍVA

a) Integrácia:

1. Zlučovanie, „ $Adj + Adj$ “: sladk-o-kyslý, lyrick-o-epický, hluch-o-nemý;

1. 1. Relačno-zlučovacie adjektíva, „ $Adv + Adj$ “ aj „ $S + S$ “:

hudobn-o-slovný, ideov-o-tematický, vedeck-o-technický, srdcov-o-cievny

(s dvojakou interpretáciou: „hudobný a slovný“ i „taký, ktorý súvisí s hudbou a slovom“).

2. **Reduplikácia (zdvojenie)**, „*Adv + Adj*“: čiročiry, široširy, dennodenný, svätosvätý;

3. **Reciprocita (množenie)**, „*Adj + Adj*“: slovensko-nemecký, anglicko-český.

b) Modifikácia

1. **Miera**, „*Adj_{kvant} + S/Num + S/Pron + Adj*“: vysokoefektívny, nízkokalorický, tmavozelený, svetlomodrý, čarokrásny, plnoštíhly, plnotučný, poloautomatický, vždyzelený;

2. **Zreteľovosť**, „*Adj (so zreteľom na) S*“: právoplatný, ľudoprázdnny, vzduchoprázdnny, svetloplachý, farboslepý, životunebezpečný, cieľuprimeraný;

3. **Podobnosť**, „*Adj + S/Adv + S*“: bleskurýchly, skalopevný, motýľokvetý; škoricovohnedý, oceľovobelasý, karminovočervený, medovožltý, lososovorážový, nebovobelasý, ohnivočervený, orechovohnedý, slamovožltý, slivkovomodrý;

4. **Kvalitatívnosť (kvalita)**, „*Adj + S*“: duchaplný, bojachtivý, cieľavedomý, obdivuhodný, obrans schopný; čiročistý, rádioaktívny, bohumilý, žltobiely, belasozelený.

c) Mutácia

1. **Činiteľské názvy**, „*taký, ktorý V + S/V + Pron/V + Adv/V + Adj*“: spolutrpiaci, cenotvorný, pravoverný, pravdovravný, žľčopudný, hmyzožravý, krivoprísahný, novovybudovaný, dobroprajný, cudzorodý, skazonosný, ctibažný, krvopotný, dobročinný, krvopotný, mierumilovný, ohňovzdorný, teplomilný; *s posunom vo význame*: krkolomný, srdcervúci, blahodárny;

2. **Názvy s významom zreteľ/a/vzťahu**, „*taký, ktorý (platí so zreteľom na/súvisí/týka sa/vzťahuje sa na) Adj + S*“: vedeckovýskumný (v-á úloha), majetkovoprávny (m-e spory), štátnopolitický (š-é záujmy), verejnoprospešný (v-é práce), spoločenskovýrobný (s-é vzťahy), liberálnodemokratický (l-á orientácia), zahraničnoobchodný (z-é zastúpenie), vetnočlenský (rozbor), masovokomunikačný (m-é prostriedky), zahraničnopolitický (z-á situácia), nápravnovýchovný (ústav), súkromnovlastnícky (s-á výroba), sociálnodemokratický (s-á strana), literárnohistorický (l-á štúdia), hudobnovedný (odbor), umeleckopriemyselný (u-á škola);

3. **Názvy s významom zloženia**, „*taký, ktorý (sa skladá z/zo) Num + S*“: šesťboký (hranol), šesťzväzkový (román), dvojdielny (film), osemtriedny (o-a škola), sedem-osminový (takt);

4. **Názvy s významom spôsobu**, „*taký, ktorý V + Adv/V + Pron/V + S*“: rovnobežný (r-á priamka), rôznobežný (r-á úsečka), ľudozvučný (ľ-á pieseň), ďalekonosný (ď-é delo), ďalekosiahly (význam), krivoprísahný (svedok), rýchlopalný (r-á puška), samolepiaci, okoloidúci, okolostojaci (ľudia), klinopisný (text), maloverný (človek), obojživelný (živočích), slobodomyselný (politik); *s posunom významu*: rukolapný (dôkaz), očividný (jav), nebotyčný (n-é končiare);

5. Názvy s významom pôvodu, „*taký, ktorý (je) (Pr) Adj + S*“: umelohmotný (pohárík), juhoamerický (j-é tance), inonárodný (zvyk), kyslomliečny (výrobok), stredoázijský (s-é národy);

6. Názvy s významom príslušnosti, „*taký, ktorý (patri) Adj + S*“: karpatskonemecký (spolok), rímskokatolícky (kostol), starogrécky (s-a kultúra), starorodičovský (dom);

7. Názvy s významom miery, „*taký, ktorý ... Num + S/Adj + S*“: šestnásťročný (chlapec), štvrtkilový (š-é závažie), menejcenný (tovar), celoeurópsky (problém), veľavýznamný (človek), dlhodobý (d-á liečba), maloletý (m-é dieťa), plnoletý (človek), niekoľkočlenný (tím), viacúčelový (stroj), desaťkorunový (d-á minca), každodenný (program), vysokoúrodný (rok), párhodinový (p-á prestávka), dvojbodový (rozdiel), drobnokvetý (d-á rastlina), strednotlakový (kotol), silnoprúdový (kábel), vysokonapäťový (zdroj), širokopásmový (š-á anténa);

8. Názvy s významom času/časového trvania, „*taký, ktorý ... Num + S/S + S/Adj + S*“: štedrovečerný (š-á večera), minulotýždňový (m-á schôdzka), budúoročný (festival), prvomájový (sprievod), koncoročný (k-é hodnotenie), veľkonočný (stromček), päťdenný (výlet);

9. Názvy s významom miesta, „*taký, ktorý (je) (v) Adj + S*“: sladkovodný (s-á ryba), tichooceánsky (t-e more), stredoamerický (štát), veľkomoravský (v-á literatúra), vnútramaticový (v-é teliesko), severočeský (s-é pohorie), suchozemský (živočích), stredoškolský (s-á výučba), severoatlantický (ostrov);

10. Názvy s významom podobnosti, „*taký, ktorý (má) S (ako) S*“: motýľokvetý;

11. Názvy s významom charakteristickej vlastnosti, „*taký, ktorý je charakteristický tým, že Adv + V*“: staropanenský, starodievocký (život); *s preneseným významom*: ťažkopádny (človek);

12. Názvy s významom nápadného znaku, „*taký, ktorý (má) Adj + S*“:

12. 1. vonkajšie znaky: šedivovlasý, šikmooký, širokoplecí, tenkonohý, tupouhlý, kruhoustý, bledolící, bosonohý, holobradý, dlhochvostý, rovnomenný, jednozubý, dvojhrbý, krytosemenný, belasooký, zlopestný; *s preneseným významom*: ľahkonohý, bystronohý, priamočiary;

12. 2. charakterové vlastnosti (*s preneseným významom*): tvrdošijný, tvrdohlavý, svojhlavý, ostroumný, úzkoprký, dobrodušný, prostoduchý, milosrdný.

III. ADVERBIA

a) Integrácia

1. Zlučovanie, „*Adv + Adv*“: široko/d’aleko, d’aleko/široko

2. Reduplikácia (zdvojovanie), *Adv + Adv*“: skrz/naskrz, rad/radom, zôkol/vôkol, koldokola, pekne/krásne, horko/ťažko, zle/nedobre, forte-piano, dínom/dánom, lárom/fárom.

b) Modifikácia

Miera, „Num + Adv/Adv + Adv“: pološeptom, včasráno, najsamprv;

Kvalita, „Pron + Adv“: seabaviac, tentoraz.

c) Mutácia

Názvy spôsobu deja, „tak, že ... S + S/Adj + S/V + S/Adv + S/Num + S/Pron + V/Num + Num/Adj + Adj“: štvornožky, spakruky, zažmuročky, hololakt'ačky; *s posunom vo význame*: silou/mocou, križom/krážom, deň/noc, hory/doly, ostošešť, sčista/jasna, ledabolo, navidomoči, jakživ, ozlomkrk/ozlomkrky, strmhlav, doluznak/doluznačky, horeznak/horeznačky, nemilobohu, chtiac/nechtiac, skaderuka/skadenoha, voľky/nevoľky, cestou/necestou.

IV. VERBÁ

Mutácia

Predmetnosť, „V + S/V + Prep/V + Pr + Adj/dat' Adj + S“: blahopriať, blahoželať, blahorečiť, protirečiť, blahoslaviť, cudzopasiť, cudzoložiť, splnomocniť;

Spôsob, „V + Adj“: oživotvoriť.

V. NUMERÁLIÁ

a) Modifikácia

Názvy súčtu, „Num + Num“: dvadsaťosem (20 + 8), stopäťdesiatdva (100 + 52 alebo 150 + 2), štyritisícdevstotridsaťsedem (4000 + 237, 4200 + 37 alebo 4230 + 7), miliónosemsto (milión + 800).

b) Mutácia

Názvy násobku substancie:

ba „taký, ktorý V + Num“: päťnásobný, dvojnásobný, štvornásobný;

bb „toľko, koľko (je) Num (krát) Num“: dvesto (2 . 100), päťtisíc (5 . 1000), osemstotisíc (8 . 100 000), šesť miliónov (6 . milión).

VI. PRONOMINÁ

a) Modifikácia

1. Neurčitosť:

1. 1. výberová, „Pron + Pron“: inokedy, inokade, čosi/kdesi, čosi/kamsi, kade/tade, čo/to, kedy/tedy, kde/tu;

1. 2. všeobecná, „Pron + Pron“: kadekto, kdečo, ledačo, bohviečo, ktoviečo, črtviečo;

1. 3. s obmedzením, „Adv + Pron/Part + Pron“: sotvačo, málokto, zriedkakto;

2. **Konkrétnosť**, „Pron + Pron“: ten-ktorý, tá-ktorá, to-ktoré;

3. **Výmedzenie pozície**, „Pron + Pron“: stamodtiaľ, henten, hentam, hentaký, tamten, tamtoten.

b) Mutácia

Totožnosť, „Pron + Adj“: ten istý, taký istý.

Použité skratky a značky:

act. – aktívum, V_{act} – sloveso v činnom rode; Adj – adjektívum/ $Pron_{adj}$, Num_{adj} – adjektívne zámeno, adjektívna číslovka; Adv – adverbium/ $Pron_{adv}$, Num_{adv} – adverbálne zámeno, adverbálna číslovka; cas – casus, pád/ $Scas$ – substantívum v nepriamom páde; femin – feminatívum/ S_{femin} – substantívum v ženskom rode; Interj – interjekcia; kvant – kvantitatívnosť/ Adj_{kvant} – adjektívum s príznakom kvantitatívnosti; mask. – maskulínium/ S_{mask} – substantívum v mužskom rode; mot – motívum/ S_{mot} – substantívny motívum; N – niekt/niečo; Num – numerálium; Part – partikula; pas – pasívum/ V_{pas} – sloveso v trpnom rode; Pron – pronominum; Pr – prepozícia; rad – radový/ Num_{rad} – radová číslovka; S – substantívum; skup – skupinovosť/ Num_{skup} – skupinová číslovka; spon – spona/ V_{spon} – sponové sloveso; V – verbum

Bibliografia

BOSÁK, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára: Východiská morfémovej analýzy (Morfematika. Slovtvorba.). Jazykovedné štúdie. 19. Bratislava: Veda 1985. 131 s.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Tvoření slov skládáním. Praha: Institut sociálních vztahů 1995. 202 s.

BRODOWSKA-HONOWSKA, Maria: Zarys klasyfikacji polskich deriwatów. Wrocław – Warszawa – Kraków: PAN 1967. 95 s.

DOKULIL, Miloš: Dva příspěvky k odvozování sloves. In: Naše řeč, 1982, roč. 65, č. 1, s. 1 – 11.

DOKULIL, Miloš: Tvoření slov v češtině. I. Teorie odvozování slov. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1962. 264 s.

FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 200 s.

FURDÍK, Juraj: Slovenská slovtvorba (Teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka 2004. 200 s.

GRZEGORCZYKOWA, Renata: Zarys slowotwórstwa polskiego. Slowotwórstwo opisowe. Warszawa: PAN 1984. 96 s.

HORECKÝ, Ján: Slovenská lexikológia I. Tvorenie slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 255 s.

HORECKÝ, Ján: Semantic of Derived Words. Prešov: Philosophical Faculty, P. J. Šafárik University 1994. 72 s.

HORECKÝ, Ján: Onomaziologická štruktúra slovenčiny. Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti. 5. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2003. 59 s.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1989. 436 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava: Veda 1997. 944 s.

LIPTÁKOVÁ, Ludmila: Lesk a bieda slovtvorného učiva na jednotlivých stupňoch školského vzdelávania. In: Slovo o slove. 9. Prešov: 2003, s. 110 – 130.

NÁBĚLKOVÁ, Mira: Vzťahové adjektíva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov). Bratislava: Veda 1993. 204 s.

Mluvnice češtiny. I. Red. J. Petr. Praha: Academia 1986. 536 s.

NAGÓRKO, Alicja: Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2000. 318 s.

Slovník koreňových morfém slovenčiny. Red. M. Sokolová – M. Ološtiak – M. Ivanová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2005. 584 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Vzťah slovnodruhových a onomaziologických kategoriálnych významov. (Rkp.)

SOKOLOVÁ, Miloslava – IVANOVÁ, Martina – VUŽŇÁKOVÁ, Katarína: Prínos slovníka koreňových morfém v slovenčine k charakteristike kompozít. In: Jazykovedný časopis, 2005, roč. 56, č. 2, s. 99 – 126.

O KONTEXTOVEJ LEXIKALIZÁCII NEURČITÝCH ZÁMEN V SLOVENČINE

DARIA ANISIMOVA

ANISIMOVA, Daria: About Contextual Lexicalization of Some Indefinite Pronouns in the Slovak Language. *Jazykovedný časopis*, 2006, Vol. 57, No. 1, pp. 33 – 43. (Bratislava)

In this paper we analyse contextual lexicalization process of Slovak indefinite pronouns of two semantic groups – of semantic group with the sense of indefiniteness (pronouns *kedysi*, *niekedy*, *akosi*, *niekoľko*) and of semantic group with the sense of arbitrariness (pronouns with affix *hoci-* in their expressive use). We show that in semantic group with the sense of indefiniteness there are two ways of lexicalization. Indefinite pronouns with affix *-si* can be lexicalized in the context, when the speaker compares two situations with changes between them, and pronoun receive semantic nuance of singularity (un-commonness). Indefinite pronouns with affix *nie-* can be lexicalized in the contexts of repeating action and receive semantic nuance of non-large number. Indefinite pronouns *niekedy* and *akosi* also change sense of their categorial part. Indefinite pronouns of arbitrariness in their expressive usage start to be used in the sense of „suspicious“ or „mediocre“, changing referential component of their sense structure and losing their pronoun nature.

1.1. Problém presnejšieho vymedzenia sémantiky neurčitých zámen (ďalej NZ) v slovenčine je stále aktuálny. Tradičné postupy pri jej skúmaní umožňujú zistiť len najzrejmšie sémantické rozdiely medzi zámenami patriacimi k rôznym skupinám (základné NZ, NZ s odtienkom rozmanitosti, NZ s odtienkom ľubovoľnosti atď.), zatiaľ čo vnútri týchto skupín buď ostávajú zotreté, alebo ich jednotliví autori vidia odlišne. Napríklad J. Rybák (1962, s. 240) tvrdí, že „zámená s časticou *-si* pomenúvajú spravidla jeden, hovoriacemu neznámy, ním nepoznaný, ale reálne existujúci alebo za takýto pokladaný predmet, osobu... niekedy však aj známe predmety... ktoré podávateľ... nechce presne pomenovať.“ Na rozdiel od nich NZ s časticou *nie-* „... majú spravidla význam, ľubovoľný z daného druhu predmetov, osôb, a preto umožňujúci výber“ (ibid.). J. Rybák vyvodzuje záver, že NZ s časticou *nie-* a *-si* sú čiastočnými synonymami a že NZ s časticou *-si* sa môžu použiť namiesto NZ s časticou *nie-*, kým opačná náhrada nie je možná. J. Mistrík (1965, s. 159) sa však domnieva, že hovoriaci používa NZ s časticou *-si* vtedy, keď niečo vyznačiť presnejšie nedokáže, kým NZ s časticou *nie-*, keď to nemieni.

Bližšie sémantické charakteristiky neurčitých zámen v slovenčine sa zatiaľ nezistili. Autori zvyčajne pomenúvajú zopár osobitostí významu NZ s tou-ktorou časticou a základné kontexty, v ktorých sa tieto osobitosti prejavujú. Otázka určenia sústavy týchto významov a ich hierarchie sa vôbec nenastoluje.

Podľa nášho názoru by však veľmi plodnou pri výskume sémantiky neurčitých zámen mohla byť metóda komponentovej analýzy, pričom nielen NZ s časticami *nie-* a *-si*, ale aj NZ prináležiacich k iným sémantickým skupinám.

Komponentová analýza významu NZ (ako aj významu iných zámen) má dost dlhé tradície v rusistike a venuje sa jej značný počet monografií a článkov (napr. Levin, 1973; Kobozeva, 1981; Seliverstova, 2004). Komponentovou analýzou pomenúvame taký spôsob analýzy slovného významu, keď ho neberieme ako celok a keď predpokladáme, že sa skladá z minimálnych sémantických jednotiek, ktoré tvoria tento význam a na základe ktorých rozlišujeme slovné významy. Napríklad E. M. Voľf (1974, s. 4) píše: „...zámenný význam môžeme predstaviť ako súhrn diferenciačných sémantických, čiže zmyslových príznakov, na základe ktorých sa rozlišujú slovné významy rôznych zámen.“ Podobnú definíciu zmyslových príznakov (ďalej ZP) navrhuje aj I. M. K o b o z e v a (1981, s. 165).

Na druhej strane však slovný význam nemôže byť jednoduchým súhrnom ZP, lebo sú usporiadané hierarchicky, a slovný význam sa dá opísať v sémantickom metajazyku existujúcim v podobe podstatne zredukovanej časti prirodzeného jazyka, v ktorej sa slová zbavujú synonymie a viacvýznamovosti. Do slovníka metajazyka patria najmä tie slová, ktorých význam sa nedá ďalej sémanticky deliť. Nemôžeme ich opísať bez tautologických opakovaní. To sú takzvané sémantické primitívy (Apresian, 1994, s. 468). Preto pre každý ZP, ktorý budeme vyčleňovať, a pri význame každého zámena budeme označovať aj ich interpretáciu v sémantickom metajazyku.

Komponentová analýza zámenného významu má svoje osobitosti, pretože zámenný význam je špecifický v tom, že je vo väčšej miere ako významy iných (nie-zámenných lexém) viazaný na kontext a na podmienky rečového prejavu. „Zámeno načrtáva len najvšeobecnejší spôsob, úroveň charakterizácie aktantu alebo cirkumstantu situácie, ale neobsahuje presnú informáciu zodpovedajúcu tejto úrovni“ (Seliverstova, 2004, s. 413). Túto chýbajúcu informáciu môže presne podať iba kontext, kým zámeno poskytuje len „inštrukciu“, v ktorej časti kontextu ju má počúvajúci hľadať.

Pri analýze zámen treba presne rozlišovať tie ZP, ktoré bezprostredne patria zámennému významu, a tie, ktoré sa prejavujú iba v kontexte. Každý ZP vyčleňovaný v zámennom význame bude teda určitým spôsobom zameraný na kontext a len v kontexte bude nadobúdať konkrétnu realizáciu. Ináč povedané, od sústavy a hierarchie ZP vo význame NZ bude závisieť, v akých základných kontextoch sa môže použiť konkrétne NZ. Kontext však bude určovať presnú hierarchiu a rôzne modifikácie ZP v zámennom význame.

Charakter a počet ZP teda závisí od toho, akú informáciu budeme považovať za bezprostredne prináležiacu zámennému významu, totiž samotnému jazyku, v dôsledku čoho sa v rozličných kontextoch nemení.

1.2. Význam NZ sa skladá z dvoch základných zložiek. Prvou je kategoriálny význam opytovacieho zámena, od ktorého je NZ utvorené. Tento význam je zároveň

aj kategoriálnym významom slovného druhu, s ktorým NZ súvisí. Druhou zložkou je význam, ktorý dodáva častica, pomocou ktorej sa NZ tvorí. Obidva komponenty významu sú pre NZ zároveň konštituujujúcimi aj dištinktvnými faktormi. Kategoriálny význam na jednej strane zjednocuje štruktúrne totožné NZ, pretože sa kategoriálne významy NZ s rôznymi časticami zhodujú. Na druhej strane však delí NZ na skupiny súvzťažné s tými opytovacími zámenami, od ktorých sú NZ utvorené. Význam slovotvornej častice jednak delí neurčité zámená na sémantické skupiny, jednak zjednocuje NZ s rôznymi kategoriálnymi významami. Ináč povedané, vytvárajú sa dve koordináčne osi (kategoriálna os a vlastná sémantická zámenná os), na ktorých priesečníku sa zakaždým vytvára nové NZ. Ak berieme do úvahy slovotvorný zámenný význam, vytvárame sémantické skupiny NZ (napríklad *niekto*, *nejaký*, *niečo*, *niekam* – *ktokol'vek*, *akýkol'vek*, *čokol'vek*, *kamkol'vek* a pod.). Ak je stredobodom našej pozornosti ich kategoriálny význam, vytvárame reťazce zámenných korelátov s rôznymi odtienkami neurčitosti (napríklad *niekedy* – *voľakedy* – *dakedy* – *hocikedy* – *kedýkol'vek* – *všelikedy* a pod.).

V slovotvorno-zámennom komponente významu NZ sa rozlišujú tri základné vrstvy, ktoré na seba navzájom vplývajú: referenčná, existenčná a pragmatická.

Referenčná vrstva obsahuje informáciu o vzťahu medzi NZ a mimojazykovou skutočnosťou, t. j. zvyrazňuje referenčný štatút jazykového výrazu. V tejto vrstve sa vyčleňujú zmyslové príznaky „fixovanosť – nefixovanosť“ objektu, ktoré v metajazyku môžeme opísať ako „jeden – nie jeden (jeden – viac ako jeden)“ (Kobozeva, 1981 s. 168; Džusti, 1985, s. 498). Niektorí jazykovedci hovoria o opozícii „konkrétosť – abstraktnosť (nekonkrétosť)“ objektu, ale termíny „fixovanosť/nefixovanosť“ a „konkrétosť/abstraktnosť“ používajú vlastne ako synonymá. Táto vrstva súvisí s kvantifikačnými charakteristikami kontextu (napríklad s opakovanosťou/neopakovanosťou deja, ale nielen s ňou).

Existenčná vrstva obsahuje informáciu o existencii/neexistencii objektu v reálnej skutočnosti. V tejto vrstve vyčleňujeme ZP „je (existuje)“, „môže byť (môže existovať)“. Táto vrstva priamo súvisí s vyjadrením modality vo vete a s modálnymi charakteristikami kontextu vôbec.

Pragmatická vrstva obsahuje informáciu o vzťahu medzi objektom označeným NZ a skutočnými poznatkami hovoriaceho a počúvajúceho o tomto objekte. Dôležitosť pragmatického komponentu vo význame NZ najčastejšie zdôrazňujú tí lingvisti, ktorí skúmajú NZ predovšetkým z funkčného hľadiska, t. j. z hľadiska vyjadrenia kategórie určitosti/neurčitosti NZ (Gladrow, 1992), ale aj iní (Padučeva, 1986).

V pragmatickej vrstve sa rozlišujú dve možnosti, ktoré môžeme označiť ako „viem/neviem“ a „vieš/nevieš“. ZP „neviem“ môže vystupovať vo výpovedi v troch variantoch: „neviem“, „nechápem“ a „nepamätám sa“ v závislosti od zdroja neznalosti, ktorý sa zisťuje v kontexte.

Všetky tri pomenované vrstvy samozrejme navzájom na seba vplývajú a v určitom zmysle sa prelínajú. Okrem toho všetky tri vrstvy zámenného komponentu vý-

znamu NZ súvisia s komunikatívnou kategóriou zmyslovej dôležitosti vo výpovedi a na jej základe sa hierarchicky usporadúvajú. Komunikatívna dôležitosť tej či onej vrstvy vo význame NZ môže byť vo výpovedi logicky zdôraznená a rovnako logicky zdôraznený bude aj príslušný ZP. V určitých kontextoch môže význam NZ nadobudnúť dodatočné ZP.

Súvzťažnosť slovotvornej a kategoriálnej zložky však môže mať určité odchýlky spojené s tým, že vzájomne na seba pôsobia. Toto vzájomne pôsobenie môže byť dvojaké. Po prvé jeho dôsledkom môže byť neúplnosť tvorenia zámenného reťazca, keď sa pomocou určitej častice NZ od niektorých opytovacích zámen netvorí. V tejto súvislosti sa rozlišujú NZ, ktoré tvoria zámenný reťazec prakticky od všetkých opytovacích zámen, a NZ, ktorých reťazce majú určité medzery a ktorých počet ovplyvňuje konkrétna častica. Napríklad od opytovacieho zámena *či* sa NZ pomocou častíc *nie-*, *da-*, *voľa-*, *hoci-* tvoria pravidelne; NZ utvorené pomocou častice *-kol'vek* sa používajú dosť zriedkavo, ale pomocou častíc *všeli-*, *leda-*, *kade-* sa netvorí vôbec.

Po druhé vzájomné pôsobenie sa prejavuje aj v tom, že zámenná povaha NZ v určitých kontextoch slabne, v dôsledku čoho sa začínajú používať v inom význame. Kategoriálne komponenty významu NZ na koordinačnej osi sa už tak jednoznačne nekombinujú. Napríklad NZ *akosi* nemá význam „nevedno ako“, ale nadobúda význam „nechápem prečo“ (pozri ďalej). V tomto prípade ide o čiastočnú kontextovú lexikalizáciu zámen, lebo pod vplyvom kontextu a kategoriálneho komponentu významu slovotvorno-zámenný komponent značne slabne a modifikuje sa. Pomerne často pod vplyvom kontextu a slovotvorno-zámenného komponentu nastáva aj modifikácia kategoriálneho komponentu významu NZ.

Obidva komponenty sa môžu modifikovať preto, že v určitých kontextoch hovoriaci ináč chápe zmyslové komponenty, ktoré tvoria význam NZ.

Preskúmame kontextovú lexikalizáciu NZ *kedysi*, *niekedy*, *akosi* a *niekoľko*, ktoré patria do základnej sémantickej skupiny NZ s odtienkom neurčitosti, a NZ s časticou *hoci-*, patriace do sémantickej skupiny NZ s významom ľubovoľnosti so zreteľom na ich expresívne použitie. Príklady sme excerpovali z internetovej siete.

2.1. Slovenské NZ *kedysi* sa používa vo význame „predtým, dávno“. Základnou podmienkou používania tohto NZ je takzvaný temporálno-porovnávaci kontext, keď vo výpovedi ide o určitý časový úsek blízky hovoriacemu a preňho aktuálny. V kontexte nadobúda isté charakteristiky a implicitne sa porovnáva s iným, hovoriacemu časovo vzdialeným úsekom, ktorý sa vyznačuje pomocou NZ. V tomto prípade hovoriaci obyčajne predpokladá, že od tých čias nastali dosť dôležité zmeny. Ináč povedané, hovoriaci si tu predstavuje minulosť v bezprostrednom porovnaní s prítomnosťou.

Vysielateľ nestojí až tak veľa, kedysi stál 250 000 Sk. Prievidza vysielala na chorvátskom vysielacom asi desať rokov, bez porúch.

// To znamená, že boli časy, keď vysielateľ bol nový, stál málo a fungoval normálne. Teraz je už starý, ale funguje stále dobre.

V určitom zmysle vo význame zámena sa mení dôraz. Nastáva transformácia pôvodného ZP „nevím (kedy)“ do ZP „viem, ale nepoviem“. Príčinou nie je nedostatok presnej informácie, ale jej komunikačná irelevantnosť. Naopak ZP existencie („je, existuje“) a ZP fixovanosti objektu („jeden“) ostávajú a sú dominujúcimi vo význame. Teda význam tohto NZ môžeme vysvetliť ako „viem: je to časový úsek, existovalo to, raz to existovalo; viem, ale nepoviem, kedy to existovalo“ (teraz to nie je dôležité).

Základnou podmienkou používania NZ je kontextová implikácia „od čias existencie javu nastali zmeny, ktoré sú dôležité na pochopenie toho, čo teraz hovorím“.

Za najúčinnnejšie domáce prostriedky na pestovanie krásnej pleti sa kedysi pokladali mlieko a vajce.

// Hovoriaci má na mysli, že teraz sú modernejšie a účinnejšie kozmetické prostriedky.

Tak, tak, pán môj, ale to vám poviem, dnes už ani svoj svojho nepozná, tak ako ke d y s i, čím lepšie ľudia žijú, tým sú k sebe horší.

// Hovoriaci má na mysli časy svojej mladosti alebo možno časy mladosti svojho otca alebo starého otca, z čoho vyplýva, že mravy minulých čias mu nemôžu byť dobre známe. Hovoriaci porovnáva časy svojej mladosti so súčasnosťou, aby počúvajúci pochopil, že teraz sa situácia zhoršila.

ZP „predtým, dávno“, ktorý toto NZ vyjadruje, je výsledkom iného chápania pôvodného zmyslového príznaku NZ. Keď hovoriaci porovnáva obidva časové úseky (prítomný a minulý) z hľadiska zmien, ktoré prebehli od tých čias, minulú dobu predstavuje ako vzdialenú momentu prehovoru, pričom odstup medzi týmito dvoma obdobiami môže byť hocijaký. Zdôrazňujeme však, že takéto porovnávanie nie je objektívne, ale len existujúce v predstavách hovoriaceho.

Naším cieľom bolo dať do popredia to, čo už dávno vymizlo z pamäti ľudí, a pripomenúť mladšej generácii, ako sa žilo ke d y s i.

Ke d y s i sme prežívali každý svoje detstvo a ruka otca mala v ňom určité miesto. Potom sme vyrástli, odvykli od školy; teraz si nás udrieť už nik nedovolí.

// V prvom prípade doba vyznačená pomocou NZ je dávnejšia a globálnejšia, počúvajúci sa prenáša o niekoľko pokolení späť. V druhom prípade je minulé doba menej dávna a konkrétnejšia (mladé roky hovoriaceho).

2.2. Na rozdiel od NZ *kedysi* sa NZ *niekedy* nepoužíva v každom prípade na označenie fixovaného časového úseku neznámeho hovoriacemu. Toto NZ má vo svojom význame najmä ZP čiastkovosti, nesúvislosti a malého množstva. Ináč povedané, nie je súvzťažné s konkrétnym časovým úsekom neznámym hovoriacemu a počúvajúcemu, ale s niekoľkými úsekmi, medzi ktorými existujú medzery. Zásadný význam má to, že počet týchto úsekov nie je veľký a že hovoriaci si predstavuje tieto úseky napriek ich nesúvislosti ako jednoliaty celok pre rovnaký charakter deja, ktorý sa uskutočňuje. Základným kontextom použitia NZ *niekedy* v tomto význame je kontext mnohonásobného, opakovaného deja. ZP neznalosti v tomto prípade sa stráca

a dominantným vo význame sa stáva ZP existenciálnosti (reality). Význam tohto NZ môžeme definovať ako „viem (nevieš): sú to rovnaké časové úseky (rozdelené inými), môže to existovať, existovalo, existuje alebo bude existovať, existovalo to, existuje alebo bude existovať viac ako raz, ale menej ako to, čo považujem za veľké množstvo; viem, ale nepoviem (nevieš): kedy to presne existovalo, existuje alebo bude existovať (teraz to nie je dôležité)“.

Hovoriaci nechce konkretizovať časové koordináty opakovaného deja, pretože je to pre komunikáciu irelevantné. Pre komunikáciu je dôležitejšia principiálna existencia tohto deja, ktorá je v kontextovom protiklade súvzťažná buď s neexistenciou tohto deja, alebo s existenciou iného deja. Treba však zdôrazniť, že na rozdiel od NZ *keďysi* sú tu obidve situácie rovnocenné a nie je implicitne vyjadrené, že jedna situácia je charakteristickejšia ako druhá.

„Baví ma hrať, komponovať nové skladby, no nie kedy ma prepadnú zvláštne nálady, keď mám všetkého plné zuby a uvažujem nad tým, že sa na to celé vykašlem a celá tá sláva sa mi začne hnusiť,“ tvrdí Ivan Tásler.

// Hovoriaci má na mysli, že inšpiráciu nemá vždy a že pravidelne ho trápi depresia. V tomto prípade je zásadné, že hovoriaci netrpí depresiou iba jeden fixovaný raz, ale opakuje sa to v určitých časových úsekoch oddelených opačnými obdobiami, keď je hovoriaci schopný skladať hudbu. Tieto úseky chápe ako spojené tým istým duševným stavom.

Nie kedy stačí trochu šikovnosti, a ste zbožňovaní.

// To znamená, že periodicky vznikajú podmienky na realizáciu možnosti (byť zbožňovaný).

Kategoriálny komponent sa však vo význame NZ mení, pretože NZ utvorené od opytovacieho zámerna s temporálnym významom fakticky nadobúda okolnostný význam a začína charakterizovať dej nie z hľadiska času, ale z hľadiska spôsobu a charakteru jeho prebiehania.

„Byť pripravení kráčať nie kedy aj proti prúdu. Nezaprieť vlastnú vieru.“ To sú niektoré z rád kresťanským politikom, ktoré uviedol kardinál Angelo Sodano.

// NZ označuje charakter predpokladaných činov – teda ich pravidelnosť, periodicitu a principiálnu existenciu. S konkrétnym časovo fixovaným bodom nie je súvzťažné.

Arbiter nie kedy ten zorný uhol nemá taký, ako divák na tribúne a jednoducho situáciu musí posúdiť tak, ako to vidí on.

// Ide o príčinu, pre ktorú arbiter nemôže byť v každom prípade objektívny. NZ označuje charakter subjektívnych činov arbitra, ktoré nie sú stále ani jedinečné, ale vznikajúce periodicky.

V tomto význame sa NZ *niekedy* približuje k lexéme *inokedy*, pretože obidve označujú menšie množstvo pauzami oddelených časových úsekov, ktoré hovoriaci chápe ako reťaz „pretržito-kvantovaných“ úsekov. Tieto dve lexémy sa môžu používať ako synonymá.

In o k e d y pozorujeme zmeny na svojich blízkych, rodinných príslušníkoch alebo priateľoch. Často sami nevieme, čo sa s nimi deje, ich správanie sa ale vymyká z ich normálnych zvyklostí. *N i e k e d y* si tieto zmeny uvedomujú aj sami, *i n o k e d y* ich pozoruje len okolie a sami sú presvedčení o svojom zdraví.

// Lexémy *niekedy* a *inokedy* v danom prípade sú synonymné, pretože sa používajú v rovnakom význame a v rovnakom kontexte na označenie opakovaného deja a vystupujú ako časti protikladu („môže byť tak, že... , ale môže byť aj ináč, tak, že...“).

2.3. Keď sa budeme pridržovať pravidelnosti, NZ *akosi* musí označovať spôsob deja súvzťažný s prítomným alebo minulým časom a pritom neznámy hovoriacemu. Približne by sa jeho význam mal vykladať ako „neviem ako (nechápem ako, nepamätám si ako) – nevieš ako“. Ale v skutočnom použití sa mení na „nechápem prečo“. Zdôrazníme, že v danom prípade sa nemení slovotvorný, ale kategoriálny význam NZ. Referencia na ojedinelý objekt (fixovanosť denonátu) ostáva. ZP neznalosti tiež ostáva, ale vystupuje len v jednom variante „nechápem“.

Význam NZ *akosi* teda môžeme vyložiť ako „viem (nevieš): existovalo to alebo existuje, existovalo to alebo existuje raz; neviem – nemôžem pochopiť: prečo presne to existovalo alebo existuje“.

Základnou podmienkou pre použitie NZ *akosi* v texte je takzvaný kontext implicitného porovnávania, keď vo výpovedi zobrazenú situáciu dáva hovoriaci do protikladu s inou situáciou. Prvá situácia nie je vždy vyjadrená explicitne, priamo, ale hovoriaci vždy má na mysli, že sa situácia zobrazená v tomto kontexte líši od inej situácie. Situácia, s ktorou hovoriaci porovnáva zobrazenú situáciu, je podľa jeho názoru obyčajnejšia a typickejšia. Význam zámena *akosi* teda nadobúda zmyslový odtienok nezvyčajnosti, neštandardnosti, ktorú hovoriaci nie je schopný vysvetliť. Rozlišujú sa dvojaké kontexty implicitného porovnávania v závislosti od stupňa pravidelnosti situácie, s ktorou hovoriaci porovnáva zobrazenú situáciu.

Predovšetkým tu ide o situáciu charakteristickú pre daný spôsob deja za daných okolností (objekt pravidelne koná ináč, ako konajú v rovnakej situácii iní).

Môj problém je, že mám stále chuť na lásku, ale manžel mi a k o s i nestačí. *Túžim po iných mužoch.*

// Hovoriaca informuje o vlastných skutočných, pre ňu nových pocitoch. NZ naznačuje jej nepochopenie terajších zmien (manžel pre ňu nie je dostačujúci, ale nevie prečo).

Okrem toho to môže byť typická situácia pre daný spôsob deja v danom mieste v danom čase, ale v čase prehovoru je úplne iná.

Na ceste je a k o s i málo áut, čomu sa dosť čudujem. Energia mi už a k o s i ubúda a tachometer ukazuje slabých 20 až po Zvončín.

// Dodatočným náznakom nepochopenia príčin vzniknutej situácie je nielen NZ, ale aj vedľajšia veta *čomu sa dosť čudujem* (hovoriaci má na mysli, že obyčajne je áut na ceste dosť). Situácia sa teda nepodobá situácii zvyčajnej pre hovoriaceho.

Vidíme, že kontext implicitného porovnávania závisí od pojmu normálneho správania, ktoré hovoriaci chápe ako vzor.

2.4. Na rozdiel od NZ *niekedy* NZ *niekoľko* neobsahuje ZP kvantitu v zámennej, ale v kategoriálnej časti svojho významu, pretože sa tvorí od kvantitatívneho opytovacieho zámena *koľko*. ZP malej miery však dodáva až zámenný komponent významu tohto NZ. Fakticky NZ *niekoľko* sa nepoužíva vo význame „nevím koľko“, ale vo význame „nie-veľa“ alebo „málo“.

Zdôrazníme rozdiely existujúce medzi NZ *niekoľko* a číslovkou *málo*, pretože napriek blízkym významom tieto dve lexémy nie sú synonymné.

Vo význame lexémy *málo* neznalosť presnej kvantity je podľa hovoriaceho komunikačne irelevantná. Z komunikačného hľadiska je však oveľa dôležitejší ZP výkyvu z normy smerom k menšiemu množstvu. Preto význam lexémy *málo* môžeme približne vysvetliť ako „nevieš koľko, ale vieš, že je to menej ako tá kvantita, ktorú v danom prípade pokladám za normálnu“. Vo význame NZ *niekoľko* je dôležitejší fakt neznalosti kvantity (alebo komunikačnej irelevantnosti úplnej kvantitatívnej charakteristiky), ZP menšieho množstva však vystupuje ako dodatočný. Pritom menšie množstvo nevystupuje ako odchýlka od „normálneho“, ale od veľkého množstva.

Začali sa zľavy, ale v malých mestách je ich málo.

// Na to, že hovoriaci zdôrazňuje ZP malého množstva, poukazuje aj spojka *ale*, keď hovoriaci stavia do vzájomného protikladu dve časti vety. V druhej časti vety však vychádza najavo, že napriek existencii faktu množstvo nestačí na to, aby počet zliav bol dostačujúci.

Hľadáme niekoľko serióznych ľudí na prácu doma cez internet a telefón.

// Hovoriaci chce len informovať o tom, že hľadá ľudí a že nehľadá veľa ľudí.

Význam danej lexémy môžeme presne vysvetliť ako „nevieš koľko presne, vieš, že to môže existovať a preto existovalo, existuje alebo bude existovať, že nie je to fixované (že je to viac ako jeden) a že je toho menej ako to množstvo, ktoré v danom prípade pokladám za väčšie ako normálne“. To znamená, že množstvo vyjadrené pomocou NZ *niekoľko* môže byť menšie ako norma (najmä keď norma nie je veľká), ale môže sa jej aj rovnať.

Na tejto stránke nájdete niekoľko prekladov do programov z mojej vlastnej tvorby, zaujímavých programov, obrázkov a kopu iných užitočných vecí.

// Hovoriaci poukazuje na to, že na jeho internetovej stránke existujú tieto preklady, že ich počet nie je príliš veľký a že presný počet nie je teraz dôležitý.

Ale častejšie „neveľa“ vo význame *niekoľko* je menej ako množstvo, ktoré hovoriaci pokladá za normu, teda NZ *niekoľko* sa zblízuje s lexémou *málo*, s tým rozdielom, že hovoriaci nezdôrazňuje ZP malého množstva.

Už po niekoľkých stranách som vedela, že ak sa ma niekto bude pýtať na najobľúbenejšieho spisovateľa, už nikdy nezaváham ani okamih. Začala sa moja posadnutosť Vonnegutom. Čítala som od neho takmer všetko.

// Hovoriaca informuje o tom, že pre ňu nový stav (posadnutosť Vonnegutom) vznikol dosť rýchlo, skôr ako obyčajne pri čítaní kníh.

Z povedaného vyplýva, že NZ *niekoľko* sa nepoužíva v kontextoch implicitného porovnávania.

2.5. Kontextová lexikalizácia sa najzrejmejšie prejavuje pri expresívnom používaní NZ s časticou *hoci-*. NZ s časticou *hoci-* sa používajú expresívne, keď hovoriaci chce zobrazit' objekt ako priemerný, zanedbateľný alebo ako podozrivý, ktorému nemôžeme dôverovať.

Keď hovoriaci expresívne charakterizuje objekt pomocou NZ s významom ľubovoľnosti, porovnáva ho buď s inými objektmi z tej istej skupiny, ku ktorej patrí sám, alebo so sebou (s hovoriacim) a s tou skupinou, do ktorej zaraďuje seba. Samozrejme v dôsledku tohto porovnania hovoriaci vystupuje lepší ako objekt. Tak vzniká opozícia „ja alebo objekty, ktoré hodnotím ako pozitívne – ľubovoľný objekt s danými vlastnosťami“. Faktický zmysel opozície sa vykladá ako „ja a objekty, ktoré hodnotím ako pozitívne, sme lepší ako všetci ostatní“. V dôsledku toho NZ s časticou *hoci-*, keď sa používajú expresívne, naznačujú negatívny vzťah hovoriaceho k objektu.

Čo ak ma dá prosto stáť a odkaz bude ignorovať? Ja nie som h o c i k t o!

// Tento kontext najprísnejšie odráža použitie daných NZ na vyjadrenie emocionálnosti. Hovoriaci stavia seba do protikladu všetkým ostatným a má na mysli, že je lepší od ostatných.

O, futbal... Toto slovo je pravdepodobne známe každému človeku na tejto planete. Futbal je šport, avšak nie h o c i j a k ý šport... Je to celá filozofia, celý životný štýl.

// Hovoriaci má k futbalu oveľa lepší vzťah ako ku všetkým ostatným športom. Stavia futbal do protikladu k iným športom, futbal je preňho pozitívny a vynikajúci, kým všetky ostatné druhy sú priemerné, ba až negatívne.

Zámenný charakter NZ sa teda značne oslabuje, pretože pri expresívnom použití slúžia na konkrétne-akostnú charakteristiku objektu. Dôležitý je však ďalší fakt. Pri neutrálnom použití NZ s časticou *hoci-* poukazujú na ľubovoľný, nekonkretizovaný objekt, totiž nereferenčne. Schopnosť nereferenčného a naopak len nereferenčného používania je súčasťou ich významu. Pri expresívnom používaní NZ s časticou *hoci-* slúžia na emocionálne-negatívnu charakteristiku konkrétneho objektu, t. j. vystupujú vo výpovedi referenčne. To znamená, že sa zámenný komponent ich významu mení a prestáva vyjadrovať to, čo vyjadroval pri neutrálnom použití.

Také svinstvo náš Jožo nikdy neurobí. Kto bude chcieť uňho poľovať, bude si zver hľadať sám. A rozhodne nikdy neukáže h o c a k ý m cudzincom práve najmúdrejšieho šestoráka celých Nízkyh Tatier!

// Hovoriaci stavia do protikladu Joža, ktorý z jeho hľadiska má pozitívne vlastnosti (má rád prírodu), cudzím ľuďom, ktorí sa naopak vyznačujú negatívnymi vlastnosťami (nemajú radi prírodu).

Dostali sme darček, ale nie celkom obyčajný a h o c i j a k ý. Sú to zariadenia na vybavenie laboratória nového predmetu na katedre molekulárnych procesov.

// V tomto kontexte „obyčajný“ a „hocijaký“ sú synonymami. Hovoriaci stavia do protikladu darček, ktorý dostal, ostatným darčekom, ktoré naznačuje NZ.

Dosť často je v týchto kontextoch vyjadrená emocionálnosť. Obyčajne vyjadruje pohrdanie hovoriaceho charakterizovaným objektom, čo sa odráža aj v používaní príslušnej expresívne zafarbenej lexiky.

Povedal som takto nie preto, že by Liva nemala pekné nohy, ale preto, že nemá čo také idiotstvá hovoriť h o c a k ý idiot.

// V uvedenom príklade je nepríjemnosť objektu pre hovoriaceho vyjadrená aj lexikálne: NZ zdôrazňujú tento pocit rovnako ako aj použité emocionálne zafarbené slová (*idiotstvá, idiot*).

Celú noc vyhrávali na gramofóne. Maličku žabku hádam desaťkrát. Raz aj Akordy na ohni. Najprv som bol rád, že Akordy počujem, ale v polovici mi prišlo smutno. To je pieseň Livina, čo ju majú čo vyhrávať h o c a k i opilci! Aj keď sú to neviem akí páni.

// Hovoriaci stavia do protikladu seba a svoju priateľku, ktorá obyčajne spieva túto pieseň, opitým hosťom, ktorí v čase prehovoru spievajú tú istú pieseň. A porovnávanie nie je v prospech hostí, pretože sú opilci (zdôrazňujeme, že nie „opití“ ako fakt, ale práve „opilci“ ako negatívna diagnóza).

3. NZ s časticou *-si* (*kedysi* a *akosi*) sa pri používaní lexikalizujú na konštatáciu fixovaného faktu v minulosti alebo v prítomnosti v takzvaných kontextoch implicitného porovnávania. Hovoriaci implicitne porovnáva vo výpovedi dve situácie – buď z hľadiska ich typickosti (ich možnosti) v danom časovom úseku, ako v prípade s NZ *kedysi*, buď z hľadiska ich typickosti (ich možnosti) za daných okolností, ako v prípade s NZ *akosi*. NZ s časticou *-si* sa teda používajú pri opise situácie, ktorú hovoriaci pokladá za menej charakteristickú. Pritom obidve NZ nadobúdajú ďalšie zmyslové odtienky – časovej vzdialenosti, ako v prípade s NZ *kedysi*, alebo neštandardnosti, netypickosti, ako v prípade s NZ *akosi*. Tieto odtienky vznikajú vo význame NZ v dôsledku čiastočného premyslenia hovoriacim ZP z pragmatickej vrstvy na ZP „neviem“. NZ *kedysi* sa používa vo výpovedi vo význame „predtým, dávno“. NZ *akosi* sa používa vo význame „nemôžem pochopiť prečo“, to znamená, že sa mení kategoriálny komponent významu NZ (*ako – prečo*).

Pri kontextovej lexikalizácii NZ s časticou *nie-* ich význam navyše nadobúda zmyslové odtienky zlomkovosti, nesúvislosti a nevelkého množstva. Základnou podmienkou pre čiastočnú lexikalizáciu NZ *niekedy* je ich používanie v kontextoch opakovaného deja. Obidve NZ sa môžu používať buď na označenie množstva, ktoré hovoriaci pokladá za normálne, alebo na označenie množstva, ktoré hovoriaci pokladá za malé. Ale táto malá miera sa v ich význame, na rozdiel od iných čísloviek s významom kvantity, nez dôrazňuje. NZ s časticou *nie-* sa kontextovo lexikalizujú najmenej zo všetkých troch uvedených skupín NZ.

Pri kontextovej lexikalizácii NZ s časticou *hoci-* sa tieto NZ používajú na vyjadrenie emocionálneho vzťahu hovoriaceho k objektu. Hovoriaci charakterizuje objekt buď ako podozrivý, nezasluhujúci si dôveru, alebo ako priemerný, nezasluhujúci si dôveru. Prebieha to v dôsledku prehodnotenia zmyslu ľubovoľnosti vo význame NZ. Pritom sa mení referenčný komponent vo význame NZ.

Z NZ všetkých troch uvedených skupín sa najčastejšie lexikalizujú NZ s časticou *-si* (*kedysi* a *akosi*), pretože lexikalizácia fakticky nastáva vo všetkých prípadoch ich použitia. NZ s časticou *nie-* sa kontextovo lexikalizujú najmenej.

Bibliografia

- APRESIAN, Jurij D.: Integral'noje opisanije jazyka i sistemnaja leksikografija. Moskva 1994, s. 468 – 480.
- DŽUSTI (GIUSTI), F.: Nerefrentnyje pokazateli imeni naricateľnogo. In: Novoje v zarubežnoj lingvistike. Moskva: Nauka 1985.
- GLADROW, W.: Teorija funkcional'noj grammatiki. (Subjektnost'. Objektnost'. Kommunikativnaja perspektiva vyskazyvanija. Opredelennost' – neopredelennost'.) Sankt-Peterburg: 1992, s. 240 – 276.
- KOBOZEVA, I. M.: Opyt pragmatičeskogo analiza *-to* i *-nibud'* mestoimenij. In: Izvestija AN SSSR. Serija literatury i jazyka, 1981, roč. 40, č. 2, s. 165 – 173.
- LEVIN, J. V.: O semantike mestoimenij. Problemy grammatičeskogo modelirovanija. Moskva: Nauka 1973.
- MISTRÍK, Jozef: Praktická slovenská štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1961.
- MISTRÍK, Jozef: Slovenská štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1965, s. 159 – 166.
- Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966.
- ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia – FURDÍK, Juraj: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984.
- PADUČEVA, E. V.: Vyskazyvanije i jego sootnesennost' s dejstviteľnost'ju. Moskva: Nauka 1986.
- SELIVERSTOVA, O. N.: Mestoimenija v jazyke i reči. In: O. N. Seliverstova: Trudy po semantike. Moskva: 2004, s. 375 – 557.
- RYBÁK, Július: K spracovaniu hesiel *čosi* a *dačo* v slovníku slovenského jazyka. In: Slovenská reč, 1961, roč. 26, č. 4, s. 235 – 237.
- RYBÁK, Július: K významu neurčitých zámen so *-si* a *nie-*. In: Slovenská reč, 1962, roč. 27, č. 4, s. 236 – 242.
- VOLF, Jelena M.: Grammatika i semantika mestoimenij. Moskva 1974.

JAZYK A ŠTÝL SÚČASNEJ SLOVENSKEJ PUBLICISTIKY

Juraj Vaňko – Ábel Král' – Ľubomír Kralčák

Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta 2006. 152 s.

Publikácia je posledným výstupom troch riešiteľov výskumnej úlohy *Jazykovokomunikačné a translátologické súvislosti súčasných civilizačno-kultúrnych procesov v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti štátneho programu výskumu a vývoja Účasť spoločenských vied na rozvoji spoločnosti*. V tejto čiastkovej výskumnej úlohe bolo obsiahnuté aj skúmanie dynamiky jazykovo-rečových procesov v masmediálnej komunikácii vrátane pohybu vnútri jednotlivých publicistických žánrov alebo útvarov. Hlavným podnetom na túto výskumnú orientáciu bol fakt, že publicistické prejavy si vďaka neustálej produkcii žánrovo pestrých komunikátov a aj vďaka možnostiam pomerne ľahkého prístupu k prijímateľom upevňujú svoje dominantné postavenie medzi ostatnými komunikačnými sférami.

Juraj Vaňko sa v kapitole *Jazyk a štýl novín a weblogov* venuje trom aktuálnym otázkam: modálnosti v publicistických textoch, tematickej a sémantickej štruktúre textu novinového komentára, ako aj komunikačno-štýlovým osobitosťami weblogov ako jedného z najnovších internetových útvarov. Autor poukazuje na to, že blogy sa z hľadiska svojho komunikačného zamerania i so zreteľom na svoj štýl vyvíjajú v dvoch smeroch: jednu vetvu predstavujú štylisticky homogénne texty príbuzné s publicistickými útvarmi a väzbami na analytické a beletristické žánre, druhú vetvu vytvárajú štylisticky heterogénne útvary tematicky zacielené na subjektívnu sféru ich autora.

Ábel Král' sa sústreďuje na hodnotenie stavu súčasnej jazykovej kultúry vo vysielaní slovenských rozhlasových a televíznych staníc. Cieľom štúdie Á. Král'a je pomôcť zlepšiť a stabilizovať kultúru slovenčiny na úrovni, ktorá je zárukou zdravého vývinu slovenčiny, ale aj nositeľov práve v čase veľkého spoločenského pohybu.

Ľubomír Kralčák sa zaoberá otázkou, ako médiá vplývajú na dynamiku súčasnej slovenčiny: sú to technologické inovácie v oblasti médií, vývoj vzťahov medzi účastníkmi masovej komunikácie, zmeny v kvantite produkovaných komunikátov, vznik nových typov textov, resp. synkréza mediálnych žánrov, ako aj – no nie na poslednom mieste – anglicizácia ako prejav globalizácie.

Okrem širšej jazykovednej obce je táto publikácia určená aj poslucháčom slovakistiky, žurnalistiky a masmediálnych štúdií.

JB

INTERPRETÁCIA ŠTRUKTÚRNEJ ADAPTÁCIE ANGLICIZMOV
V NEMČINE A SLOVENČINE Z JAZYKOVO-ŠTRUKTÚRNEHO
A PRAGMATICKÉHO HĽADISKA

ZDENKO DOBRÍK

DOBRÍK, Zdenko: Interpretation of Structural Adaptation of Anglicisms in German and the Slovak Language from Linguistic, Structural and Pragmatic Point of View. *Jazykovedný časopis*, 2006, Vol. 57, No. 1, pp. 45 – 50 (Bratislava)

The author of the presented paper deals with the interpretation of the integration of anglicisms into German and Slovak from the language-structural and pragmatic point of view. He comes to a conclusion that an exhausting interpretation of the structural adaptation of anglicisms in German and Slovak cannot be made without applying pragmatic approach.

Adaptation of anglicisms and other linguistic phenomena of foreign origin from the point of view of preservation of structural features of a language is the object of study of different fields of linguistic criticism. Their differing views on adaptation emerge from different features of linguistic, structural (puristic) and pragmatic concepts of language system.

Basic principle of linguistic and structural concept is the principle of analogy. Linguistic and structural concept of adaptation of words of foreign origin refuses everything that is irregular (or it accepts irregularities very partially) and thus it refuses everything that is rare. According to this concept, abnormalities which are the consequence of non-adaptation or insufficient adaptation of anglicisms to the rules and structure of German and Slovak language system endanger the existence of German and Slovak language. All the foreign words should thus inevitably undergo a process of formal adaptation.

Pragmatic interpretation of language system accepts the universal validity of language analogy because it strengthens systematic relations in each language. Abnormalities have complementary function. We applied the pragmatic interpretation of language system to interpretation of some „products“ which are the result of adaptation of anglicisms in German and Slovak language. We came to conclusion that both in German and Slovak there are same as well as different types of abnormalities and coexistence of parallel systematizations which are the product of adaptation of anglicisms in these languages.

V dizertačnej práci *Anglicizmy a iné slová cudzieho pôvodu v nemčine a slovenčine* (Dobřík, 2004) sme sa okrem iného zaoberali deskripciou štruktúrnej adaptácie anglicizmov v nemčine a slovenčine. Z výsledkov deskripcie vyplýva, že anglicizmy sa väčšinou prispôbujú jazykovým pravidlám nemčiny a slovenčiny. Niektoré triedy slov alebo ich exempláre sa však neadaptujú úplne v zhode pravidlami nemčiny a slovenčiny. Adaptácia slov a iných jazykových výrazov cudzieho pôvodu z hľadiska zachovania štruktúrnych vlastností prijímajúceho jazyka bola v minulosti a zostáva aj v súčasnosti stredobodom záujmu rôznych smerov jazykovej kritiky. Rozdielne,

niekedy až protichodné pohľady na adaptáciu anglicizmov majú oporu v odlišných jazykovo-štruktúrnych (puristických) a pragmatických predstavách o jazykovom systéme a o kultúre jazyka.

Puristická predstava o jazykovom systéme a o kultúre jazyka vychádza zo zásad historickosti a čistoty, ktoré sa považujú za fundamentálne hodnotiace kritériá. Zásada historickosti uprednostňuje používanie jazykových prostriedkov, ktoré sú v porovnaní s inými prostriedkami pôvodnejšie. Za touto zásadou stojí presvedčenie, že jazyk ukázal svoju „podstatu“ v starších vývinových obdobiach a neskôr do neho vstupovali jazykové prostriedky, ktoré narúšajú jeho systém. Zásada čistoty zdôrazňuje udržiavanie rýdneho, čistého, vycibreného jazyka, ktorý sa dá zachovať len za predpokladu vytisnutia cudzích slov z neho. Obidve zásady sa pokúšajú o zachovanie ducha (podstaty) jazyka. Duch jazyka sa spája s jeho štruktúrou.

Myšlienkovou oporou purizmu je teória organizmu (Dolník, 2000, s. 18 – 19). Podľa nej jazyk má podobnú povahu ako prirodzený organizmus, ktorý sa mení podľa vlastných zákonov. Ako ľudský organizmus, aj prirodzený jazyk sa vyvíja z istého ho zárodku, čiže rozvíja sa to, čo je dané v tomto zárodku.

Nepretržitý vývin jazykov však ukazuje, že do nich permanentne v určitom množstve vstupujú cudzie, neorganické prvky, vrátane slov cudzieho pôvodu. Tie, pravdaže, nevyrástli z vlastného zárodku jazykov.

O cudzích jazykových výrazoch sa na Slovensku veľa diskutovalo z jazykovo-štruktúrneho hľadiska koncom 20. a v 30. rokoch minulého storočia v súvislosti s vtedy platnými Pravidlami slovenského pravopisu. Vedúca osobnosť vtedajšieho protičeského purizmu H. Bartek trval na tom, aby sa cudzie slová hodnotili podľa toho, či sú potrebné alebo nepotrebné. Potrebné pomenovania charakterizuje nasledovne: „Potrebné cudzie slová zhodujúce sa svojou štruktúrou so slovenčinou pokladáme za osožné,...“ (Bartek, 1933/ 1934, s. 182).

Nosným princípom jazykovo-štruktúrnych predstáv o jazykovom systéme je princíp analógie v jazyku. V nemeckej lingvistickej literatúre sa používa termín „innere Analogie“ vo význame pripodobnenie jazykových výrazov už jestvujúcim výrazom, a to pôsobením takých prvkov jazyka, ktoré tvoria väčšinou pravidelnejší, produktívnejší a frekventovaný model (Stickel, 2001). Uplatnenie princípu jazykovej analógie znamená, že fungovanie jazyka sa zakladá na tom, čo je pravidelné. Jazykovo-štruktúrna predstava o adaptácii slov cudzieho pôvodu odmieta, resp. ťažko prijíma všetko, čo je nepravidelné, a teda neústrojné, výnimočné. Princíp analógie sa vzťahuje na všetky jazykové roviny. Vzhľadom na dodržiavanie formálnej jazykovej analógie vo výstavbe jazyka puristi trvajú na dôslednej ortoepickej, ortografickej, morfolologickej asimilácii cudzích slov. Podľa J. G. Schottelia „Fremdwörter sollen ein Teutsches Kleid, Ausspruch und Endung erhalten.“ (pozri Stickel, 2001, s. 37). Ph. von Zesen odmieta v ortografii používanie hlások *c*, *q*, *y*, pretože nie sú nemecké. K. Ch. Krause, J. G. Radlof, C. H. Wolke zdôrazňovali nevyhnutnosť zachovania pravidelnosti v jazykovom systéme, v ktorom neexistujú

nepravidielnosti (anomálie) v oblasti morfológie a slovtvorby. Obhajovali absolútne dodržiavanie pravidelnosti (odmietajú nové nepravidielnosti) v jazyku preto, lebo jazykové štruktúry ovplyvňujú kognitívne procesy vo vedení do tej miery, že len správny, t. j. analogicky usporiadaný jazykový systém vytvára priestor na zrozumiteľné pojmové myslenie.

Podľa D. Zimmera (1997) ohrozuje neprispôsobenie sa, resp. nedôsledné prispôsobenie sa anglicizmov, príp. iných cudzích slov pravidlám nemeckého jazykového systému (autor označuje tieto pravidlá ako „Tiefenstruktur, Tiefencode“) existenciu jazyka. Preto rigorózne trvá na tom, aby všetky cudzie slová povinne prešli procesom formálnej adaptácie. Iba tak sa prispôbia štruktúre pravidiel nemčiny. V prípade, že sa cudzie slovo prispôbi všetkým systémovým pravidlám, ktoré platia v prijímajúcom jazyku, prestáva byť cudzím. D. Zimmer v každom jazyku rozlišuje päť rovín: fonetickú, morfematickú rovinu, rovinu vzťahov medzi hláskami a písmenami, morfológickú a napokon syntaktickú rovinu. Každá z nich má stabilné špecifické pravidlá. V krátkosti sa zmienime o fonetickej rovine. Na artikulačné obmedzenie rečového aparátu nositeľov jazyka autor požaduje, aby sa výslovnosť všetkých cudzojazyčných výrazov (bez výnimky) prispôbila hláskovému systému jazyka, do ktorého sa tieto výrazy importujú. Na niekoľkých exemplifikáciách dokazuje, že pravidlá výslovnosti cudzích slov vôbec nerešpektujú artikulačné obmedzenia rečového aparátu používateľov jazyka alebo sú prinajmenšom nejednoznačné, neústrojné. Napr. výslovnosť slova *Jazz* dlhodobo kolíše medzi ortoepickými pravidlami nemeckého a anglického jazyka. Iné triedy slov, resp. ich exempláre sa vyslovujú podľa ortoepických pravidiel angličtiny, napr. *computer*.

Jazykovo-štruktúrne predstavy o kultúre jazyka akceptujú iba absolútne induk­tívne usudzovanie, ktoré sa vyznačuje tým, že záver musí vyplývať nevyhnutne z predpokladov, t. j. ak existujú exempláre istej triedy, ktoré majú vlastnosť A a B, potom ďalšie exempláre, ktoré majú vlastnosť A, musia mať aj vlastnosť B. Konkrétne to znamená, že ak substantíva *Sponsor*, *Sport* sú anglicizmy a zároveň sa vyslovujú podľa pravidiel nemeckého jazyka, potom sa predpokladá, že aj slovo *computer* ako anglicizmus sa musí vyslovovať tiež podľa pravidiel nemeckého jazyka. V prípade, že absolútne induk­tívne usudzovanie „zlyháva“, obhajcovia jazykovo-štruktúrnych predstáv o kultúre jazyka považujú takúto situáciu za neprípustnú. „Zlyhania“ absolútne induk­tívneho usudzovania sa ukazujú aj v iných jazykových rovinách, napr. v slovtvorbe. Zatiaľ čo od slov *Hacker*, *Provider*, *Sponsor* nemožno vytvoriť pomenovania, ktoré označujú osoby ženského pohlavia, od slova *User* je to možné (Duden, 2001). Podobne slovesá, ktoré prevzala nemčina z angličtiny, priberajú len v obmedzenom rozsahu prefixy, napr. od *checken* možno vytvoriť *einchecken* alebo *durchchecken*. Prefixácii však nepodliehajú napr. slovesá *talken* („vertalken“), *sightseen* („besightseen“).

Pragmatická interpretácia jazykového systému a pragmatická predstava o kultúre jazyka akceptujú univerzálnu platnosť jazykovej analógie, pretože tá upevňuje

systémovotvorné vzťahy v každom jazyku. Bez pevných systémovotvorných vzťahov nemožno zachovať stabilitu jazykového systému akéhokoľvek jazyka. Anomálie sú z pohľadu pragmatickej interpretácie jazykového systému prirodzenou súčasťou každého jazyka. Vo vzťahu k analógii sú anomálie jej doplnkom. Pragmatickou interpretáciou jazykového systému sa podrobne zaoberá J. Dolník (2003) v rámci skupinového výskumu explanačných princípov v jazyku. Výskum sa priebežne uskutočňuje na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Našou ambíciou je ukázať, že pragmatickú interpretáciu jazykového systému možno aplikovať na interpretáciu niektorých „produktov“, ktoré sú výsledkom adaptácie anglicizmov v nemčine a slovenčine. Exemplifikačný materiál, ktorý je potrebný na interpretáciu, sme prevzali z našej dizertačnej práce.

Jedným z oporných bodov našej orientácie vo svete, ale aj v jazyku je zistenie, že isté vlastnosti entít koexistujú a v koexistencii sa opakovane vyskytujú. Nahromadené skúsenosti tohto druhu sa premietli do myslenia ako podklad induktívneho usudzovania a usudzovania analógiou (Dolník, op.cit.). Takýto spôsob interpretácie jazykového systému sa súčasne spája s entymématickým usudzovaním, pri ktorom záver vyplýva z predpokladov len s istým stupňom pravdepodobnosti (ibid.). J. Dolník používa na odlišenie prísne logického usudzovania (je typické pre výlučne jazykovo-štruktúrnú predstavu o jazykovom systéme) od usudzovania spätého s pravdepodobnosťou záveru (entymématického) usudzovania výraz inferencia. Inferencia označuje bežné intuitívne usudzovanie, ktoré nie je založené na prísnom logickom vzťahu medzi predpokladom a záverom. Usudzovanie analógiou má teda inferenčnú povahu, čiže nepredpokladá vzťah nevyhnutnosti medzi premisou a záverom. Tým sa vysvetľuje akceptovanie logickej nedôslednosti v systemizácii jazykových javov.

Inferencia v systematizácii jazykových javov v slovenčine sa vzťahuje aj na anglicizmy, napr.:

1. v morfológii pri tvorení nominatívu plurálu v triede mužských životných podstatných mien (*makléri, brokeri, biznismeni, jumperi*, avšak nie *bosi*, ale *bosovia*, nie *gayi*, ale *gayovia*);

2. v morfológii pri tvorení genitívu plurálu v triede podstatných mien, ktoré označujú peňažné meny jednotlivých štátov, napr. *kúpiť niečo za 20 dolárov, 20 korún, 20 libier*. Avšak v hovorovom jazyku sa nezriedka používa namiesto predpokladaného kodifikovaného genitívu plurálu *20 eur* nominatív singuláru *20 euro*;

3. pri vzniku niektorých lexikálnych pseudoanglicizmov; podľa vzoru „nefalšovaných anglicizmov“ na *-man*, napr. *businessman, gentleman, showman* a mnohých iných vznikli lexikálne pseudoanglicizmy *rekordman, gólman*;

4. v slovotvorbe pri preberaní skratiek, ktoré pomenúvajú medzinárodné inštitúcie z oblasti hospodárstva, obchodu, peňažníctva atď. preberá slovenčina takmer pravidelne akronymy z pôvodného jazyka, napr. *GATT* – General Agreement on Tariffs and Trade, *OECD* – Organization for Economic Cooperation Development, *OPEC*

– Organization of the Petroleum Exporting Countries a mnoho ďalších. V ojedinelých prípadoch sa substituujú anglické akronymy domácimi kalkami, napr. namiesto *IMF* (International Monetary Fond) sa používa *MMF* (Medzinárodný menový fond); podobne sa nahrádza *UN* (United Nations) skratkou *OSN*.

Logická nedôslednosť v systemizácii jazykových javov pri anglicizmoch v nemčine sa vyskytuje napr.:

1. v morfológii pri pridelovaní rodu podstatným menám:

a) na základe lexikálnej analógie je *das Business* podľa *das Geschäft*, *das Hobby* podľa *das Steckenpferd*, *das Baby* podľa *das Kleinkind*. Avšak *Team* nie je, ako by sa očakávalo, ženského rodu podľa *die Mannschaft*, ale stredného rodu;

b) na základe morfologickej analógie by mal byť sufix *-ness* absolútne spoľahlivým indikátorom ženského rodu, napr. *die Cleverness*, *die Fairness*, *die Fitness*, *die Wellness*, avšak nie je, pretože *Hostess* a *Stewardess* sú mužského alebo ženského rodu.

Prevzaté anglické gerundívum je v nemčine stredného rodu, napr. *das Brainstorming*, *das Casting*, *das Clearing*, ale substantívum *Holding* je ženského rodu;

c) na základe pravidla o počte slabík sú podstatné mená *Boom*, *Chat*, *Clip*, *Crash* a mnohé iné mužského rodu, ale *Shirt*, *Steak*, *Team* sú stredného rodu;

2. pri vzniku niektorých lexikálnych pseudoanglicizmov; podľa vzoru „nefalšovaných anglicizmov“ na *-man*, napr. *Allroundman*, *Businessman*, *Gagman*, *Gentleman*, *Salesman* vznikol lexikálny pseudoanglicizmus *Dressman*.

3. v slovotvorbe pri preberaní skratiek:

Z oblasti hospodárstva, obchodu a peňažníctva nemčina preberá väčšinu akronymy, napr. *GATT* – General Agreement on Tariffs and Trade, *OECD* – Organization for Economic Cooperation Development a mnoho ďalších. Niektoré anglické akronymy sa substituujú domácimi kalkami, napr. namiesto *IMF* (International Monetary Fond) sa používa *IWF* (Internationaler Währungsfond).

Ďalšou charakteristickou vlastnosťou jazykového systému je jeho heterogenosť, vyplývajúca z možnosti konkurenčnej systemizácie jeho prvkov (Dolník, op. cit., s. 13). Konkurencia v systemizácii môže mať formu koexistencie paralelných systemizácií, ktoré jestvujú súbežne ako ekvivalentné možnosti. Koexistencia paralelných systemizácií sa vzťahuje o. i. aj na „spolužitie“ adaptovaných a neadaptovaných anglicizmov v nemčine a slovenčine v rôznych jazykových rovinách.

V slovenčine sa tento jav vyskytuje:

1. v pravopise prevzatých slov. Ide o slová, pri ktorých proces grafickej adaptácie čiastočne pokročil, no ešte sa pociťuje cudzojazyčný pôvod slova, napr. *hacker* – *haker*, *manager* – *manažér*, *backhand* – *bekhend*. Koexistencia paralelnej systemizácie medzi anglickou a slovenskou ortografiou trvá väčšinou len určité časové obdobie. Neskôr sa pravopis väčšiny anglicizmov prispôbi pravidlám slovenského pravopisu, ktorý sa zakladá na korešpondencii foném a grafém. Výnimku tvoria a) niektoré lexémy, napr. *jazz* – *džez*, b) pomenovania, ktoré vystupujú súčasne ako

apelatíva a propriá (za predpokladu, že abstrahujeme od pravidla o písaní veľkého začiatočného písmena v propriách), napr. *lizing – Leasing*, s. r. o.

2. v morfológii pri tvorení singuláru genitívu od priezviska *Defoe* použili prekladatelia knihy Dobrodružstvá kapitána Hatterasa tvar *Defoa* i *Defoea*.

V nemčine si možno všimnúť koexistenciu paralelných systemizácií:

1. v pravopise niektorých prevzatých slov, napr. *Club – Klub*, *Code – Kode* (Duden, 2001);

2. v morfológii – pri prideľovaní rodu v minulom období, napr. *der/die Charter*, dnes sa používa *der Charter*; *der/das Deal* dnes sa používa *der Deal* (Duden, 2001);

3. v morfológii – v nom. pl. pri tých podstatných menách, ktoré majú okrem koncovky *-s* ešte ďalšiu, napr. *der Test – die Tests*, ale aj *die Teste*, *die Lotion – die Lotions*, ale aj *die Lotionen*, *der Operator – die Operators*, ale aj *die Operatoren* (Duden, 2001). Existuje súvislosť medzi koncovkou podstatného mena a jeho výslovnosťou. Koncovka *-s* sa spája s ortoepickými pravidlami anglického jazyka a koncovky *-e* a *-en* s nemeckou výslovnosťou;

4. v slovtvorbe – niektoré prevzaté pomenovania majú synonymickú konkurenciu, napr. *IOC* (International Olympic Committee) a *IOK* (Internationales Olympisches Komitee), *UNO* (United Nations Organization), *UN* (United Nations) a združené pomenovanie *Vereinte Nationen*.

Záverom prichádzame k poznaniu, že vyčerpávajúca interpretácia štruktúrnej adaptácie anglicizmov v nemčine a slovenčine sa nezabíde bez uplatnenia pragmatického prístupu. Zistili sme, že v nemčine a slovenčine existujú rovnaké i rozdielne typy anomálií a koexistencie paralelných systemizácií, ktoré vznikli v procese adaptácie anglicizmov v týchto jazykoch.

Bibliografia

BARTEK, Henrich: K problému cudzích slov v slovenčine. In: Slovenská reč, 1933/1934, roč. 2, č. 1, s. 1 – 6.

DOBRÍK, Zdenko: Anglicizmy a iné slová cudzieho pôvodu v nemčine a slovenčine. [Dizertačná práca.] Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2004.

DOLNÍK, Juraj: Spisovná slovenčina a jej používatelia. Bratislava: Stimul 2000.

DOLNÍK, Juraj – MLACEK, Jozef – ŽIGO, Pavol: Principy jazyka. Bratislava: STIMUL 2003.

DUDEN: Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim: Dudenverlag 2001.

STICKEL, Gerhard: Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Berlin: Walter de Gruyter 2001.

ZIMMER, Dieter: Deutsch und anders. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1997.

RECENZIE

PHILLIPSON, Robert: *ENGLISH-ONLY EUROPE? CHALLENGING LANGUAGE POLICY*. London – New York: Rotledge 2003. 240 s.

Prezentovaná práca nastoľuje problémy, ktoré sú pre budúcnosť Európy veľmi dôležité, ba priam osudové. Je jednou z mála súčasných, ktoré aktuálne reagujú na jazykovú situáciu predovšetkým na pôde Európskej únie ako spoločenstva slobodných štátov slobodných občanov, kde sa v zmysle „rozmanitosti v jednote“ za dôležitý imperatív jej ďalšieho jestvovania predpokladá zachovanie kultúrneho dedičstva jednotlivých národných kultúr členských štátov ako východiska k vytváraniu európskej identity. Tieto formulácie preberáme z oficiálnych dokumentov európskej exekutívy. Dielo R. Phillipsona, ktoré nasleduje po jeho publikáciách *Linguistic imperialism* (1992) a *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination* (1994), vychádza zo zorného uhla, ktorý s tým oficiálnym v mnohom polemizuje a prezentuje, často až provokačne, úplne nové pohľady.

Práca obsahuje šesť kapitol. Už v prvej kapitole svojej knihy nazvanej *Riziká neinterventistickej (laissez faire) jazykovej politiky* autor zdôrazňuje, že táto kniha je všeobecným úvodom do problematiky, ktorá umiestňuje témy jazykovej politiky, jazykovej praxe, vyučovania cudzích jazykov a jazykových práv do širšej perspektívy európskych politických, ekonomických a sociálnych zmien. O niečo ďalej autor ďalej osvetľuje: „Naša kniha opisuje vplyv angličtiny, ktorý je omnoho hlbší, ako to bolo v prípade latinčiny a francúzštiny v predchádzajúcich obdobiach“ (s. 3). Na čo autor dôrazne upozorňuje, je skutočnosť, že súčasné rozšírenie angličtiny vážne ohrozuje všetky ostatné jazyky v Európe.

Jazyky zásadne pôsobia v procesoch, ktoré vedú k hlbšie integrovanej Európe v obchode, v masovokomunikačných prostriedkoch a v aktivitách inštitúcií EÚ. S ohľadom na skutočnosť, že elektronická komunikácia a priemysel služieb hrajú stále dôležitejšiu úlohu, môžeme vidieť, že rovnako jazyky sú ešte dôležitejšie než v skorších historických obdobiach. Napriek tomu v bohatej literatúre o európskej integrácii a globalizácii jazyková dimenzia najčastejšie nie je prítomná. Takéto konštatovanie zdôrazňuje autor vo svojej práci na viacerých miestach.

Hneď v prvej kapitole sa R. Phillipson venuje zásadnej otázke: zjednocuje alebo rozdeľuje angličtina Európu?

Na túto otázku odpovedá poznámkou, že sily amerikanizácie a globalizácie hýbu jazykovú politiku smerom k jednojazyčnosti. A na tomto základe diskriminácia voči hovoriacim inými jazykmi je každodennou vecou, kým používatelia angličtiny si často ani neuvedomujú existenciu tohto problému. Autor zdôrazňuje, že jazyky v histórii ľudstva vždy expandovali a padali a aj dnes mnohé jazyky expandujú v neprospech iných jazykov, avšak celkosvetový

vpływ angličtiny je dnes unikátnym fenoménom (s. 5). A ďalej: Napredovanie angličtiny znamená závažné následky pre používateľov iných jazykov, pre vzdelávacie systémy a profesijné kvalifikácie, pre ekonomiku a pre rozmanitosť kultúr, či veľkých či malých.

Ďalej sa uvádza, že napredovanie angličtiny, ktoré na jednej strane dobre slúži veci medzinárodnej komunikácie a často prináša úspech svojim nositeľom, môže byť na druhej strane ohrozením iných jazykov a kultúr.

V tejto súvislosti autor na jednej strane konštatuje, že angličtina otvára dvere a uľahčuje pohyb (mobility), pretože v tomto „globálnom“ jazyku sa prijíma množstvo rozhodnutí s dopadom na celosvetové obyvateľstvo, i keď jeho drvivá väčšina tento jazyk neovláda. Z toho vyplýva aj následné konštatovanie, že angličtina je jazykom mocných, prinajmenšom vyvolených, ktorej neovládanie na druhej strane zatvára dvere k možnostiam uplatnenia sa.

Otázka nastolená v spomenutej prvej kapitole zostáva otvorená a zrníčka, z ktorých sa skladá odpoveď na ňu, nachádzame rozsiate po celom diele, výnimočnom nielen nastolením podstatnej otázky, ale najmä prezentovaním nových východísk jej riešenia, originálnych odvážnou analýzou a neobvyklosťou pohľadov na doteraz, žiaľ, tabuizovanú vec samu.

Za dôležité pokladáme konštatovanie autora, že jedným z paradoxov jazykovej politiky v inštitúciách EÚ je, že sa téma jazykov vníma často ako niečo čisto praktické a technické, hoci je súčasne podstatne dôležitá pre osobnú, skupinovú a národnú identitu (s. 21). Z toho vyplýva aj skutočnosť, že politológovia a sociológovia píšú knihy o Európe často bez ohľadu na jazykovú dimenziu európskej integrácie.

Druhá kapitola poskytuje čitateľovi prehľad o jazykových rodinách Európy, pričom k zaujímavých môžeme bez obáv priradiť aj hodnotenie baskičtiny ako najstaršieho používaného európskeho jazyka s vlastnou štruktúrou.

Vychádzajúc z toho, že angličtina je ústrednou témou knihy, je prirodzené, že sa ňou autor zaoberá hojne aj v tejto kapitole. Porovnanie angličtiny s latinčinou mu prináša spoločné črty, ale i závažné rozdiely. Kým oba tieto jazyky slúžili (resp. slúžia) na medzinárodné kontakty, latinčina stredoveku sa nespájala s vlastným politickým alebo ekonomickým systémom, angličtina hrala podstatnú rolu v priemyselnom kapitalizme, na čele ktorého stálo britské impérium do r. 1914 a takúto rolu hrá v ekonomickom svetovom novoliberálnom poriadku, ktorého hlavným hráčom sú odvtedy USA. A ďalej: kým latinčina po rozpade Rímskej ríše stratila etnického nositeľa, s angličtinou je to naopak, čo vytvára „komunikačnú asymetriu medzi ľuďmi, pre ktorých angličtina je materinským jazykom a tými, pre ktorých je cudzím alebo druhým jazykom, často nevýhodne pre tých druhých“ (s. 40).

Na s. 47 – 50 autor rozoberá tému o ideológiách jazykovej nadvlády, ktorá našla svoje plné uplatnenie v časoch kolonializmu, ktorý smeroval nielen k zmocneniu sa teritórií a hospodárskeho bohatstva, ale aj k ovládnutiu myslenia. Ako príklad sa tu uvádza výrok T. B. Macaulaya z jeho dekrétov o výchove pre Indiu (z r. 1835), podľa ktorého táto výchova má pripraviť „triedu ľudí indických podľa krvi a farby kože, ale anglických vo svojich sklonoch, názoroch, morálke a intelektu“.

V britskom impériu bola angličtina podstatným jazykom sily a tento jej štatút zostal bez zmeny v takmer všetkých postkoloniálnych krajinách. Teda: privilegovaná rola francúzštiny a angličtiny v najdôležitejších oblastiach medzinárodných kontaktov je následkom kolonializmu. Je provokujúce konštatovanie autora, že medzinárodné jazykové hierarchie sa nevyhnutne menia v čase. Opierajúc sa o viacerých analytikov, autor vyslovuje názor, že po desaťro-

čiach koncentrácie EÚ na ekonomické témy, poľnohospodárske subvencie až po spoločný trh a euro budú najväčšou témou nasledujúcich rokov kultúrne práva. Jeho obava o podobu nadnárodnej identity na pozadí kultúrnych a jazykových identít sa ukazuje ako opodstatnená s ohľadom na to, že pocit nadnárodnosti (supranationalism) „ešte nevyrástol z detského veku“ (s. 54) a dá sa očakávať, že táto nadnárodná identita bude mať veľa foriem.

Tretia kapitola s názvom *Celosvetové tendencie, ktoré ovplyvňujú európsku jazykovú politiku* rieši širokú otázku mnohojazyčnosti a dominancie angličtiny. Na uľahčenie predstavy čitateľa o faktoch rastúceho používania angličtiny v Európe uvádza autor zaujímavú tabuľku rozčlenenú na 10 štruktúrnych a 5 ideologických faktorov. Tieto faktory sa ďalej skúmajú vo vzťahu k štyrom dôležitým sféram, v ktorých má jazyk centrálnu pozíciu: obchod, veda, kultúra a vzdelávanie. Žiaľ, nemáme tu dost' priestoru ani len na poskytnutie prehľadu o prezentovanom obsahu týchto sfér, zainteresovanému čitateľovi však môžeme sľúbiť, že tu získa skutočne zaujímavé informácie. My musíme vystačiť iba s „vypichnutím“ niektorých konštatovaní, ktoré považujeme za určujúce pre prezentáciu autorových prístupov. Napr. rozhodujúcou bázou súčasnej gigantickej invázie angličtiny do všetkých uvedených sfér je, že súčasná globálna ekonomika je „ušitá“ tak, aby jej militantné a korporáčne chápadlá mali bezhraničný prístup k nerastnému bohatstvu, rope, trhom a lacným pracovným silám (s. 74).

Dnes sa globalizácia, „pseudokonceptcia, ktorá stelesňuje najdokonalejšiu formu univerzálneho imperializmu, t. j. keď jedna spoločnosť, vnímajúc svoju vlastnú podobu ako univerzálnu, stavia ju ako model pre všetkých...“ (s. 75), stala fenoménom v rukách korporácií. Všemocné korporácie naplňujú totiž svoje globalizačné zámery v zhode s vládami najmocnejších krajín.

Korporáciám, napr. ropným a chemickým koncernom, dnes patrí aj hlavná časť vzdelávacích zariadení, v ktorých dominujú ich vzdelávacie programy. To sa netýka len nižších stupňov škôl, ale i univerzít, kde korporácie čoraz viac ovplyvňujú programy výskumu a vzdelávania, čo vážne kompromituje ich nezávislosť, keďže v centre ich aktivít sú práve záujmy korporácií. Anglický jazyk (presnejšie: jeho vyučovanie) sa v tomto rámci stáva podľa British Council tiež významným produktom (hovori sa i o jazykovom priemysle), „druhým najdôležitejším pre britskú ekonomiku po rope zo Severného mora.“ Zaujímavé sú údaje tejto inštitúcie, podľa ktorých sa zisky zo vzdelávacích a jazykových služieb V. Británie odhadujú na 13 miliárd eur ročne.

Nie je zďaleka možné čo i len upozorniť na množstvo ďalších hodnotení uvedených štyroch oblastí tejto kapitoly. Čo však nechceme vynechať, je konštatovanie autora, že znalosť angličtiny sama osebe nestačí a „...exkluzívne používanie angličtiny necháva V. Britániu neschopnou obrany a závislou od jazykových schopností a dobrej vôle ostatných...“ (s. 97). Časť skúsenosť s britskými či americkými či inými po anglicky hovoriacimi turistami bezradne sa domáhajúcimi informácií od našich občanov to iba potvrdzuje.

Štvrtá kapitola detailne analyzuje používanie jazykov v inštitúciách EÚ. Predchádza ju úvodná premisa, že jazyková politika podstatne ovplyvňuje otázku celkového fungovania EÚ (s. 105). S tým treba iba súhlasiť. Východiskom pre ďalšie analýzy je konštatovanie autora uvedené na s. 107, podľa ktorého „pokračovanie v súčasnom jazykovom režime formálne podporuje inštitucionálnu mnohojazyčnosť, ale v praxi uprednostňuje jazykovú homogenizáciu, s rastúcou aplikáciou medzinárodnej angličtiny v neformálnych situáciách.“ O opodstatnenosti úvahy o medzinárodnej angličtine ako jednom z jej variantov sa vyjadríme bližšie v závere recenzie.

Jazyková otázka je veľmi citlivá pre väčšinu, ba takmer všetky členské i kandidátske štáty. Práve preto sa dodnes nestala predmetom politickej diskusie, keď neberieme do úvahy najvšeobecnejšie vyjadrenia (s. 117). „Ak máme zájsť o niečo ďalej, jazyková politika je niečím politicky explozívny“ – takto sa vyjadruje autor o pár riadkov nižšie.

Nasleduje niekoľko desiatok strán dôkladných analýz (s. 105 – 138), ktorých predmetom sú jazykové služby EÚ, mnohojazyčnosť a jazykové hierarchie v inštitúciách EÚ. Trochu rušivo tu však pôsobí, že autor rozvíja svoje úvahy na pozadí 15-člennej EÚ s 11 jazykmi. Dnešný stav s 25 členskými krajinami a 20 oficiálnymi (a i pracovnými) jazykmi nastal totiž až po vydaní tejto knihy. Prezentovaný výklad však plne odráža podstatu tohto nesmierne širokého spektra denného života kolosa EÚ. Akcentuje sa najmä skutočnosť, že v inštitúciách EÚ dochádza k vážnym diferenciam medzi proklamovanými princípmi a dennou realitou jazykovej praxe, keď v „európskej rodine“, z jazykového hľadiska, „mnohí členovia rodiny chýbajú pri európskom stole v Bruseli a v Štrassburgu...“ (s. 112). K skutočnosti, že jazyková prax v inštitúciách EÚ sa ustálila, resp. naďalej sa ustáľuje na rozhraní aplikácie dvojijazyčnosti (A + F), trojjazyčnosti (A + F + N), rovnako i jednojazyčnosti (A), autor pripája názor, že „limitovať počet pracovných jazykov sa môže zdať zjednodušením, ale nie pre tých, ktorí by týmto pravidlom pociťovali diskrimináciu, napr. reprezentanti členských krajín, ktorí by museli fungovať v cudzom jazyku“ (s. 122).

Výzvu na nevyhnutnosť postaviť riešenie problému medzinárodnej jazykovej komunikácie na bázu výskumných aktivít zdôrazňuje autor konštatovaním, že na národnej úrovni sa robí príliš málo v jazykovom plánovaní, čo sa vlastne adekvátne odráža aj na „nepriorizovanom“ stave jazykovej politiky na medzinárodnej úrovni. Pritom sa v závere 4. kapitoly naráža na vážnu otázku európskej identity so zdôraznením, že práve „jazyky sú prostriedkami, ktorými sa formujú nové spôsoby politickej a kultúrnej identity“ (s. 137). Hneď za tým nasleduje apel na potrebu ambiciózných ideí o tom, ako by nadnárodné politiky mohli odrážať komplikovanosť novej nadnárodnej štruktúry.

Predposledná kapitola tejto knihy nesie názov *K spravodlivej komunikácii*. V jej úvode autor zdôrazňuje, že základnou otázkou jazykovej politiky inštitúcií EÚ je, ako zabezpečiť, aby všetci účastníci mali rovnaké práva na komunikáciu. Treba súhlasiť s R. Phillipsonom, že dnes, v čase čoraz intenzívnejšej europeizácie, keď rozširujúce sa používanie angličtiny ovplyvňuje iné jazyky, sa zreteľne javí potreba precizovať princípy spravodlivosti v komunikácii a definovať kritériá, v rámci ktorých by sa rozvíjala jazyková politika v novej multilingválnej Európe (s. 141). Hádám až príliš autor rozdeľuje tému do jednotlivých subtém tejto kapitoly, pre ktoré však podľa nás nezostáva v tejto práci dostatok miesta. Ako užitočné však môžeme vnímať ich nastolenie, ktoré má v dosiaľ absentujúcej literatúre o jazykovej politike nadnárodného rozmeru významnú hodnotu. V maximálnej skratke si z týchto subtém všimneme tri: Jazykové ľudské práva alebo jednoducho ľudské práva; K paradigme jazykovej ekológie; Ktorú angličtinu rozširovať? Pre ich zvýraznenie sme sa rozhodli predovšetkým z dôvodu novosti nastolených problémov, ktoré nachádzame v odbornej literatúre tohto druhu iba útržkovito. Ako konštatuje R. Phillipson na s. 152, hoci množstvo ľudskoprávných deklarácií a konvencií od r. 1945 proklamuje, že diskriminácia na základe jazyka je nerešpektovaním ľudských práv, podľa odhadov 50 až 90 percent jazykov sveta je v nebezpečenstve následkom síl globalizácie a národných štátov. Nasleduje interpretácia hlavných dokumentov o tejto téme s dôrazom na rozpor medzi teóriou a praxou. Objavuje sa tu aj termín právo na komunikáciu.

Jazyková ekológia ako ďalšia z vybraných subtém je autorský novotvar, ktorého zavedenie do jazykovopolitickej literatúry navrhuje práve R. Phillipson. Jeho definíciu sústreďuje autor na s. 161 do desiatich bodov, v ktorých dominujú požiadavky zachovania mnohojazyčnosti a jazykovej rozmanitosti, komunikačná rovnosť, zachovanie kultúr a vzájomné výmeny kultúrnych hodnôt a i. Termín autor vhodne vysvetľuje v protiklade k „rozširovaniu angličtiny“. Na tomto mieste recenzovaného diela nachádzame aj ďalší termín R. Phillipsona. Ide o jazykový imperializmus, ktorý „buduje na predpoklade, že jeden jazyk môže byť preferovaný voči ostatným a atributizácia viacerých prostriedkov k nemu pevne fixuje jeho nadvládnu pozíciu“ (s. 162). Ako presný odraz reality prijímame aj myšlienku autora, že dominancia angličtiny v súčasnej Európe môže konstituovať jazykový imperializmus, keď sú iné jazyky utláčané a keď sa učia a používajú druhotným spôsobom. V subtéme o variantoch angličtiny sa autor sústreďuje najmä na tzv. World English a jej hlavné podoby. Na otázku, či sa už vyššie spomenutá medzinárodná angličtina odčlenila, resp. osamostatnila od svojho originálu a či Briti a Američania majú vo vzťahu k nej prerogatívnu úlohu, nedáva autor vzhľadom na súčasnú neujasnenosť tejto veci žiadnu odpoveď. My by sme sa skôr prikláňali k názoru, že tento variant angličtiny je zatiaľ ďaleko od jednotnej normy a rovnako ani jej kodifikácia v dohľadnej dobe nie je pravdepodobná. To samo osebe zvyrazňuje spomenutú prerogatívnu rolu Britov a Američanov, ktorí vystupujú ako „normotvorcovia“ či „normostrážcovia“ anglického jazyka. Trochu nám na tomto mieste knihy chýba pasáž o ďalších variantoch, resp. varietách angličtiny (okrem britskej a americkej sa bežne hovorí napr. o austrálskej, kanadskej, africkej, karibskej, indickej a i.), čo by iste umožnilo čitateľovi tento problém vnímať komplexnejšie.

V závere tejto kapitoly (s. 171) autor nastoľuje subtému, ktorú formuluje takto: Jazyk pre komunikačnú rovnosť? Celkom jednoznačne sa tu myslí na plánový jazyk esperanto, o ktorom sa podáva súbor kvalifikovaných informácií. Minimálne zaujímavá je interpretácia Ovidiovho výroku: „Ignoti nulla cupido“, t. j. že neželáme si to, čo nepoznáme, čím sa vysvetľuje celkove rezervovaný prístup verejnosti k tomuto komunikačnému prostriedku určenému na medzinárodné dorozumievanie. Veta v závere uvedenej kapitoly je podľa nás viac než výstižná: „Myšlienka o medzinárodnom jazyku, ktorý uľahčuje symetrickú komunikáciu medzi ľuďmi s nerovnakým jazykovým pozadím, a neutláča iné jazyky, by mala byť myšlienkou zaujímavajúcou EÚ. Či sa niekedy nájde politická vôľa na jej realizáciu, je otvorenou otázkou, avšak otázkou, ktorú aspoň treba nastoliť“ (s. 174).

Posledná kapitola obsahuje odporúčania pre jazykovopolitickú činnosť, ktorých potrebu autor zdôrazňuje na pozadí skutočnosti, že v súčasnom období politickej neistoty budovania Európy je dôležité venovať pozornosť jazykovej dimenzii europeizácie. Na inom mieste (s. 178) R. Phillipson s absentujúcim optimizmom konštatuje: „Zdá sa, že vlády nemajú vo zvyku prioritizovať jazykové témy a že mnohé verejné osobnosti a publicisti sú žalostne, i keď sa to dá pochopiť, nezorientovaní v tejto otázke.“

Svoje odporúčania autor koncentruje do týchto širších oblastí: národná a nadnárodná jazykovopolitická infraštruktúra, inštitúcie EÚ, jazykové vyučovanie a štúdium, výskum.

Ich bližšie zhodnotenie je vzhľadom na chýbajúci priestor nemožné. Dovoľujeme si iba sumárne vyjadrenie, že prezentované odporúčania by sa určite mohli stať metodologickým základom pre výskumy v oblasti jazykovej politiky EÚ, ktorá nevyhnutne potrebuje serióznu pozornosť zo strany tak politikov, ako aj odbornej sféry. Táto široká a spoločensky výsostne závažná problematika zasahuje do sociológie, práva, sociolingvistiky i teoretickej lingvistiky

a jej celkové vyústenie smeruje do interlingvistiky, jazykovednej disciplíny, ktorej jadrom je skúmanie všetkých aspektov (extralingvistických i intralingvistických) medzinárodnej jazykovej komunikácie nielen z hľadiska retrospektívneho a hodnotiaceho, ale, a to predovšetkým, z hľadiska jej optimalizácie v rozmere prítomnosti a budúcnosti.

Súčasťou recenzovanej práce je aj množstvo sprievodného materiálu v texte, ktorý vhodne ilustruje, obohacuje a bližšie vysvetľuje výklad. Je to napríklad 13 tzv. priečinkov (boxov), 3 tabuľky a 5 príloh obsahujúcich základné dokumenty (rezolúcie, odporúčania) seriózných európskych politických i odborných inštitúcií k otázke jazykovopolitickej stratégie v rámci EÚ.

Záverom chceme prezentovanú prácu vzhľadom na jej mimoriadnu informačnú nasýtenosť (v poznámkach nájdeme celkove 452 prameňov plus veľmi kvalitný a rozsiahly index) bez rozpakov odporúčať ako veľmi podnetné dielo všetkým, ktorých budúca Európa zaujíma nie iba ako ekonomicko-politický konglomerát štátov, ale aj ako spoločenstvo rozmanitých kultúr, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je aj jazyková sféra.

Ak sa totiž má naplniť tendencia k zachovaniu mnohojazyčnosti, hovoríme spolu s autorom (s. 192), že ak bude pretrvávať jazykovopolitická pasivita na nadnárodnej a národnej úrovni, potom sme pravdepodobne na ceste k Európe na americkom „English-only“ jazykovom základe. Naozaj toto chcú občania a lídri Európy?

Stanislav Košecký

REFERÁTY

PHILOLOGICA. LX. EIGHTY YEARS OF ENGLISH STUDIES AT THE FACULTY OF ARTS. Red. A. Keníž. Bratislava: Univerzita Komenského 2004. 406 s.

Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského *Philologica LX* uvádza príspevok významnej predstaviteľky slovenskej anglistiky, prof. Evy T a n d l i c h o v e j, dlhoročnej vedúcej Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty UK. V snahe čo najvernejšie priblížiť osemdesiatročnú tradíciu anglistiky na Slovensku autorka vychádza nielen zo svojich vlastných spomienok, ale opiera sa aj o spomienky svojich kolegov a o archívne údaje. Z dôkladného chronologického výkladu sa dozvedáme množstvo významných informácií a zaujímavých detailov, ktoré mapujú obdobie od založenia Univerzity Komenského v roku 1919 a Filozofickej fakulty UK v akademickom roku 1920/1921. Sledujeme osudy fakulty a katedry v období Slovenského štátu a po skončení 2. svetovej vojny, organizačné zmeny a prerušené pôsobenie katedry v päťdesiatych rokoch 20. storočia až po jej opätovné ustanovenie a upevnenie. Autorka podrobne charakterizuje moderné smerovanie vedecko-výskumných aktivít katedry a informuje o akreditovaných formách a zamýšľaných cieľoch pedagogického procesu. Uvádza odborné úspechy jednotlivých členov katedry, zmieňuje sa o ich súčasných aktivitách a odbornej profilácii v rámci jazykovedy, literatúry, metodiky a kultúrnych štúdií. Záverom pripomína neoceniteľný prínos takých významných osobností, akými boli R. Quirk, A. L. Morton, profesori Jiří Nosek, Jan Firbas, Josef Hladký, Aleš Svoboda a mnohí ďalší. O úspešnom pôsobení katedry svedčia aj stovky jej absolventov, ktorí dnes pôsobia nielen v školstve, ale aj v najrôznejších oblastiach spoločensko-politického života na Slovensku i v zahraničí.

Jednotlivé príspevky zborníka tvorí päť tematických celkov: Jazyk, Literatúra, Teória vyučovania, Preklad a Kultúrne štúdie.

Prvá časť *Language* prináša dvadsať príspevkov zameraných na štúdium dynamiky modernej angličtiny. Foneticko-fonologický aspekt výskumu reprezentujú práce o percepcii redukovaného hovorového prejavu v angličtine (M. Bílá) a o problematike recepcie, produkcie a nácviku výslovnosti (J. Miškovičová). – Morfo-syntaktická problematika je zastúpená výskumom viacerých aktuálnych javov. Komplexnosť fenoménu *yes/no questions* v angličtine, najmä analýzu a klasifikáciu odpovedí na tento typ otázok v rôznych typoch textov, predkladá Miroslav B á z l i k: dôsledná analýza asi 350 excerpt je východiskom pre výstižný a zaujímavý lingvistický komentár. Autor upozorňuje na javy, ktoré sa vzhľadom na malú frekvenciu použitia niekedy ignorujú, avšak v procese vzájomného dorozumievania zohrávajú často významnú úlohu. – Zaujímavý je tiež príspevok o funkčnosti anglickej vety (K. Fukudu).

Príspevky z oblasti lexikálnej morfológie a lexikálnej sémantiky sa venujú populárnemu fenoménu anglicko-slovenských faux-amis (G. Baštínová), využívaniu ustálených lexém a kliše v politických prejavoch (S. Berkner), problematike vyjadrenia „ženskosti“ ako motivačného príznaku v slovotvornej štruktúre (ženských verzus mužských) podstatných mien (A. Böhmerová) a tvorení nových lexém splývaním viacerých slov v angličtine známe pod názvom *blending* (K. Nemčoková). – Významný je príspevok popredného predstaviteľa aplikovanej jazykovedy Richarda R e p k u, ktorý predkladá komplexnú analýzu teoretických východísk Pražskej školy z hľadiska ich aplikácie v oblasti výučby anglického jazyka a ďalších cudzích jazykov. Príspevok súčasne naznačuje najvýznamnejšie tézy Hallidayovej systémo-vo-funkčnej jazykovedy. – Pomerne veľkú skupinu predstavujú príspevky venované otázkam štylistiky a textovej analýzy obohatenej o pragmatický a sociolingvistický aspekt (D. Breveníková, Y. Nakao, E. Ružičková).

Druhá časť zborníka *Literature* prináša štúdie, ktoré sa sústreďujú na novodobé čítanie Shakespeareových textov. Problémy intertextuality v diele Richard II rieši R. F. Fleissner, D. George píše o rozprávani a mýte v poslednej Shakespeareovej tragédii Coriolanus, S. Iwasaki diskutuje o transvestitizme v komédii Ako sa vám páči z pohľadu teórií o identite. Vynikajúca je detailná štúdia J. Šimka o možnom Shakespeareovom autorstve básne Shall I Die? Je zjavné, že mladšia generácia slovenských anglistov sleduje posuny v súčasnej literárnej kritike a vede a náležite ich aplikuje vo svojich prácach. Tieto trendy možno pozorovať v štúdiách S. Čajkovej, D. Labákovvej, I. Lacka či Z. Zvirinskej. Rezonujú v nich pojmy ako groteskno z pohľadu M. Bachtina pri čítaní W. Cartra, magický realizmus vo filme a literatúre, kultúrne rozdiely a binarity podľa J. Derridu a H. Ciouxa v poviedke D. H. Lawrencea, liminalita (hraničnosť v kontexte smrti a prázdna) v románe Ali Smith Hotel World. Posledný spomenutý príklad je zo štúdie Ivana L a c k a, ktorého precízne a jemné čítanie spomenutého textu predstavuje príklad vedeckej práce, ktorá je aj estetickým zážitkom.

Na kritiku postmodernizmu v kontexte britskej, kanadskej a americkej literatúry sa sústreďuje práca Niny V i e t o r o v e j. Jej text je brilantný rovnako ako diela súčasných autorov, ktoré analyzuje. Autorka je momentálne jednou z najuznávanejších a najerudovanejších v tejto oblasti na Slovensku. Pre jej práce je už tradične charakteristická vynikajúca rétorika, znalosť problematiky a schopnosť kondenzovať a systematizovať známe fakty. – Osobitá v kontexte literárnej časti tohto zborníka je aj práca M. G a z d í k a, ktorá podáva stručný prehľad vývinu kanadskej poviedky v súčasnosti.

V tretej časti zborníka *Teaching Methodology* je deväť príspevkov. Kľúčovým je príspevok Evy T a n d l i c h o v e j, v ktorom naša popredná osobnosť metodologického výskumu osvetľuje aktuálne a rôzne moderné vývinové smery v teórii vyučovania cudzích jazykov (ďalej CJ). Autorka poukazuje na význam rešpektovania autonómie v procese výučby a učenia sa, poukazuje na pozitívne i menej výhodné sekundárne aspekty tohto fenoménu. – Ďalšie príspevky v tomto bloku sú venované otázkam využitia dramatických techník vo vyučovaní CJ (D. Bačová), implementácii reálií a kultúrnych štúdií (E. Homolová, T. Hrivíková), inovačným prístupom, príprave a využitiu projektov a virtuálneho prostredia vo výučbe CJ (J. Hromníková, M. Kostelníková, S. Brychová, Z. Straková), úlohe teórie v príprave učiteľov CJ (G. Lojová), využitiu literárnych textov vo vyučovaní CJ (A. Ritlyová).

Štvrtá časť *Translation* je venovaná otázkam prekladu, skúmajú sa aspekty náviku dôležitých techník tlmočenia (A. Keníž, V. Makarová) a prekladu (H. Trebatická, J. Vilikovský).

Záverečná, piata časť zborníka *British Studies* predstavuje špecifickú problematiku zameranú na aktuálne spoločensko-politické javy Severného Írska (D. Šulovská) a využitie materiálov získaných z masmédií pri výučbe britských kultúrnych štúdií (S. Tomaščíková).

Zborník *Philologica LX, Eighty Years of English Studies at the Faculty of Arts*, ktorý pripravila Katedra anglistiky a amerikanistiky FiF UK v Bratislave, je reprezentačným výberom odborných článkov a štúdií, ktoré svedčia o vysokej úrovni slovenskej anglistiky. Nepochybne zaujme vedecko-výskumných pracovníkov, učiteľov, tlmočníkov a prekladateľov, ale aj študentov anglistiky doma i v zahraničí. Vzhľadom na svoj široký tematický záber, vyrovnaný teoreticko-aplikačný charakter a výbornú technickú a jazykovú úroveň (zodpovedný redaktor A. Keníž) by *Philologica LX* určite nemala chýbať v študovniach či knižniciach našich filozofických a filologických fakúlt.

Gabriela Miššiková – Alena Smiešková

NOVÝ RUSKÝ ONOMASTICKÝ ČASOPIS

Voprosy onomastiki. № 1. 2004.

Časopis *Voprosy onomastiki* (ďalej VO), ktorého prvé číslo vyšlo koncom r. 2004 vo vydavateľstve Uralskej štátnej univerzity v Jekaterinburgu (do r. 1991 Sverdlovsk), nadväzuje na zborník s rovnakým názvom, vydávaný v tomto meste v 60. až 80. rokoch minulého storočia. Ako v predslove k prvému číslu VO konštatuje redakčná rada časopisu, vznik nového špecializovaného periodika podmienili rôzne okolnosti – nielen intenzívne rozširovanie inventára vlastných mien (napr. názvy kozmických objektov, rôznych artefaktov a pod.) či vznik nových tried proprií (napr. prezývky v internetovej komunikácii), ktoré sa stávajú predmetom onomastického výskumu, ale aj samotný stav takéhoto výskumu v Rusku a potreba koordinácie činnosti rôznych onomastických pracovísk v tejto krajine. Na vydávaní časopisu, ktorý si kladie za úlohu „zjednotiť bádateľov v oblasti onomastiky v Rusku, podporovať ich kontakty so zahraničnými vedcami..., oboznamovať čitateľov s aktuálnymi problémami onomastickej vedy a jej výsledkami“ (s. 5), sa podieľa aj moskovský Ústav ruského jazyka V. V. Vinogradova Ruskej akadémie vied.

Recenzované číslo VO je z obsahového hľadiska rozdelené do troch častí, nazvaných *Štúdie, Materiály, Vedecký život*. V úvode prvej časti nachádzame článok *Apológia mena* z pera A. K. M a t v e j e v a (Jekaterinburg), hlavného redaktora časopisu. Čitateľ, ktorý si prečíta stručnú anglickú anotáciu zaradenú pred vlastný text („Článok si všíma niektoré teoretické problémy onomastiky: význam osobného mena a jeho úloha v jazyku, meno a slovo, onomastika a lexika, vlastnosti mena a problém vplyvu mena na objekt“ – s. 8), môže na jej základe očakávať pojmovo náročnú teoretickú štúdiu, s prekvapením však zisťuje, že *Apológia mena*, bilancujúca osobitosti proprií, je zo žánrového hľadiska pútavá esej – o tom azda svedčí aj nasledujúci citát z jej záverečného odseku: „Meno je kľúčom k mnohým problémom dejín ľudstva a jeho jazykov... Povinnosťou bádateľov v oblasti onomastiky je všemožne využívať neobyčajné možnosti a cesty, ktoré nám naznačuje“ (s. 13).

Za takýmto esejistickým úvodom nasledujú tri štúdie z historickej onomastiky. – A. F. Litvina a F. B. Uspenskij (obidvaja Moskva) skúmajú výskyt rovnakých mien u ruských kniežat z dynastie Rurikovcov v 14. – 16. stor. Zatiaľ čo pred 14. stor. syn nemohol dostať meno, aké mal jeho žijúci predok, neskôr sa táto zásada nemusela rešpektovať (potreba vyjadriť dynastickú kontinuitu a pod.) a syn neraz dostával rovnaké kresťanské meno ako jeho žijúci otec, resp. brat; zväčša tu však nemožno hovoriť o absolútnych menovcoch, keďže príslušné osoby majú rôznych ochranných svätcov. – Ju. I. Čajkina (Vologda) porovnáva inventár mužských osobných mien používaných v prvej polovici 17. stor. v ruských mestách Vologda a Voronež; autorka dospieva k záveru, že v obidvoch prípadoch možno konštatovať dominanciu „v podstate všeruských tendencií“ (s. 39), pričom tu však existujú aj špecifické regionálne osobitosti. – N. I. Zubov (Odesa) skúma staroruské verzie reči sv. Gregora Naziánskeho *Εἰς τὰ ἄγια τα Φῶτα*, v ktorých došlo k modifikáciám pôvodných mien gréckych pohanských bohůň.

Na jeho štúdiu plynulo nadväzujú ďalšie dva príspevky, venované problematike proprií v kontexte ľudovej kultúry. – Bulharská balkanologička D. M. Mladenova (Sofia) venuje pozornosť sémantickej motivácii názvov nebeských telies v balkánskych jazykoch; zároveň sa pokúša identifikovať onomaziologické modely, ktorých súčasný výskyt v určitom jazyku možno interpretovať ako prejav jeho príslušnosti k balkánskemu jazykovému zväzu. – A. V. Juidin (Gent, Belgicko) analyzuje motívy súvisiace s riekami Jordán a Dunaj v magickom folklóre východných Slovanov. Informačnú hodnotu štúdie zvyšujú aj paralely z iných slovanských tradícií; citovaný motív zo slovenských vianočných kolied (dievčina perie bieliež v Jordáne a stratí prsteň, ktorý môže nájsť iba jej milý) sa však – akiste nedopatrením – uvádza ako „slovinský“ («В словенских колядных песнях девушка стирает белье в Иордане...», s. 56).

Vlastná lingvistická problematika hydronymie je témou dvoch príspevkov etymologického charakteru: zatiaľ čo I. V. Krivokova a V. I. Suprun (obidvaja Volgograd) skúmajú z tohto aspektu názvy riek a jazier v povodí rieky Don, A. L. Šilov (Moskva) analyzuje pomenovania riečnych prahov v oblasti Karélie, pričom predkladá ich etymologickú stratifikáciu a identifikuje rôzne typy motivácie názvov týchto geografických objektov.

Zaujímavej téme sa venuje Je. V. Duščekina (Petrohrad), ktorá hľadá odpoveď na otázku, prečo dcéra sovietskeho vodcu Stalina, narodená v r. 1926, dostala práve meno *Svetlana*, vtedy dosť zriedkavé. Podľa autorky tu mohli zohrať určitú úlohu jeho asociácie s ruskými výrazmi *svet* „svetlo“, *svetlyj* „svetlý“, ktoré v tom čase už mali ideologické konotácie typu „svetlo komunizmu“ a pod.; na pozadí dobového úsilia o elektrifikáciu Sovietskeho zväzu nemožno obísť ani fakt, že Svetlanin starý otec S. Ja. Allilujev bol elektrotechnik: azda práve on vybral pre svoju vnučku meno „súvisiace s „elektrickou“ symbolikou novej epochy“ (s. 104). – Rozhľadový charakter má štúdia A. A. Fomina (Jekaterinburg), ktorý bilancuje doterajšie výskumy v sfére literárnej onomastiky v Rusku a zamýšľa sa nad ďalšími perspektívami tejto onomastickej disciplíny.

V samostatnej rubrike s názvom *Materiály* nachádzame príspevok I. V. Rodionovovej (Jekaterinburg), v ktorom sa uvádzajú deriváty od biblických osobných mien doložených v ruskej ľudovej tradícii, ako aj nárečové združené pomenovania a frazeologizmy s príslušnými propriami.

Záverečná rubrika *Vedecký život* je rozčlenená do štyroch častí. Rubrika s názvom *Konferencie, zjazdy, sympóziá* prináša správu o onomastickom sympóziu, ktoré sa uskutočnilo

v októbri 2003 v Lipsku, a rozsiahlu informáciu o onomastickej problematike v programe rokovani slavistickeho kongresu v Lubľane. Ďalej nasledujú rubriky *Recenzie* (prvé číslo VO informuje o 7 tituloch), *Nové dizertácie z onomastiky* (súpis dizertačných prác z tejto oblasti dokončených v Rusku v r. 1999 – 2003; napočítali sme spolu 126 kandidátskych a 19 doktor-ských dizertácií – v Rusku sa naďalej udeľujú vedecké hodnosti kandidát vied a doktor vied) a *Expedície* (správy o dvoch terénnych expedíciách, skúmajúcich toponymiu oblasti na východ od Petrohradu, kde v minulosti žili ugrofínski Vepsovia, a toponymiu severnej časti Kostromskej oblasti).

Prvé číslo časopisu *Voprosy onomastiki* svojou koncepciou, obsahovou úrovňou a v neposlednom rade i rozsahom (196 strán) naznačuje, že v Jekaterinburgu vzniklo kvalitné periodikum, ktoré okrem ruských bádateľov v oblasti onomastiky nepochybne ocenia aj ich kolegovia pôsobiaci v iných krajinách. Veríme, že nový časopis prežije aj časy, ktoré nie sú vždy priaznivo naklonené serióznemu vedeckému bádaniu, a vyslovujeme presvedčenie, že sa mu podarí splniť ciele, ktoré si stanovili jeho zakladatelia.

Lubor Králik

STUDIA ETYMOLOGICA BRUNENSIA. 2. Ed. I. Janyšková – H. Karlíková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2003. 458 s.

Zborník jazykovedných štúdií *Studia etymologica Brunensia*. 2 je výstupom medzinárodnej vedeckej konferencie *Etymologické symposium Brno 2002* (s podtitulom *Príspevky z oboru slovanskej etymologie*). Usporiadalo ju etymologické oddelenie Ústavu pro jazyk český Akadémie vied Českej republiky v dňoch 10. – 12. septembra 2002. Podujatie bolo venované pamiatke profesora Antonína Matzenauera (1823 – 1893), keďže v nasledujúcom roku (2003) uplynulo okrúhlych 180 rokov od narodenia a zároveň 110 rokov od smrti tohto brnianskeho jazykovedca.

Sympóziu bolo už druhým podujatím, ktoré usporiadalo etymologické oddelenie ÚJČ (prvé sa uskutočnilo v roku 1999 v Šlapaniciach pri Brne). Úspech druhého ročníka (okolo 50 účastníkov zo slavistických pracovísk dvanástich európskych krajín – Bieloruska, Bulharska, Česka, Fínska, Írska, Srbska, Nemecka, Poľska, Rakúska, Rumunska, Ruska a Slovenska – naznačuje, že sa v jazykovedných kruhoch azda podarilo vytvoriť novú tradíciu. Okrem možnosti prezentovať a pred odborným plénom obhájiť výsledky svojich bádani poskytlo toto stretnutie etymológom vzácnu príležitosť nadviazať alebo oživiť kontakty s kolegami a partnerskými pracoviskami v zahraničí.

Len na okraj chcem spomenúť, že súčasťou programu bolo aj zasadnutie etymologickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov (založenej práve vďaka iniciatíve z prvého sympózia). Jej členovia sa zaoberali predovšetkým prípravou na 13. medzinárodný kongres slavistov, ktorý sa potom uskutočnil v Lubľane.

Spomenutý zborník obsahuje príspevky prednesené účastníkmi sympózia a jednu upravenú prácu z pozostalosti A. Matzenauera. Vzhľadom na to, že ide o pomerne široké spektrum autorov z rôznych krajín (okrem iného ovplyvnených rôznymi jazykovednými tradíciami), aj

samotné texty sú zjavne nehomogénne. Líšia sa napríklad šírkou zvolenej témy, hĺbkou a spôsobom jej spracovania, uhlom pohľadu, resp. akcentáciou niektorej stránky problému (sémantickej, slovotvornej a pod.).

Zloženie tém, ktorými sa jednotliví autori vo svojich príspevkoch zaoberali, je veľmi pestré. Vzhľadom na povahu disciplíny, ktorá sa samozrejme nezaobíde bez širšieho porovnávania, sa mnohé z nich vo väčšej či menšej miere zároveň dotkli jazykových kontaktov, a to nielen v rámci slovanských jazykov, ale aj v širšom, indoeurópskom kontexte (výpožičky a kalky, no i iné interferencie, spôsobujúce vývinové paralely): istá pozornosť sa venuje aj problémom foneticko-fonologickým, ako aj otázkam z oblasti slovotvorby a morfológie.

Medzi ďalšie motívy možno zaradiť napr. etnolingvistiku a kultúrnu etymológiu, perspektívy etymológie ako diachrónnej jazykovednej disciplíny a i. Gros zborníka však tvoria etymologické výklady jednotlivých slov alebo ich skupín (združených či už podľa slovotvorného alebo významového hľadiska), prípadne analýzy sémantického vývoja niektorých okruhov slovanskej, resp. indoeurópskej lexiky. Chcel by som však predstaviť aspoň niektoré štúdie, pričom výber je (priznávam) úplne subjektívny.

V úvode zborníka sa nachádzajú tri „matzenauerovské“ texty. V prvom z nich E. H a v l o v á predstavuje širšej verejnosti dnes už takmer neznámu osobnosť prof. A. Matzenauera a jeho dielo, najmä najvýznamnejšiu nepublikovanú prácu *Slovanský etymologický slovník*, z ktorého uvádza rozsiahlejšiu ukážku. Druhý text tvorí upravená časť iného nevydaného Matzenauerovho diela (jediného, ktoré napísal v nemčine) *Beiträge zur Kunde der alt-preussischen Sprache*, podľa autorky veľmi vydareného a v mnohom dodnes použiteľného etymologického slovníka starej pruštiny. V treťom príspevku predstavuje P. V a l č á k o v á niektoré z Matzenauerových výkladov, obsiahnutých hlavne v jeho publikácii *Cizí slova ve slovanských řečech*, ktoré napriek ich veku (práca vyšla v r. 1870) citujú úplne či aspoň s výhradami aj súčasné etymologické práce, najmä *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (vydávaný práve na brnianskom etymologickom pracovisku).

Bulharský jazykovedec I. D u r i d a n o v sa vo svojom príspevku venuje histórii a výsledkom, ale stručne aj perspektívam etymologického bádania v Bulharsku. Predstavuje najvýznamnejších predstaviteľov tejto disciplíny a ich dielo, od prvých pokusov spisovateľa a revolucionára Georgiho Stojkova-Rakovského až po dnešných autorov a súčasné vedecké projekty. – Š. O n d r u š sa vracia k problematike indoeurópskeho Schwebelautu, pričom poukazuje najmä na konkrétne možnosti, ktoré poskytuje aplikácia tejto teórie pri skúmaní vývinu niektorých slovanských, resp. indoeurópskych lexém a hľadani ich praindoeurópskeho základu. Ide o také staré lexémy, akými sú napríklad *slnko*, *mesiac*, *telo*, *temeno*, *jeseň* a pod. – Ďalší zástupca slovenskej jazykovedy, Ľ. K r á l i k, v krátkom referáte predstavuje komplexný pohľad na pôvod a význam slovenského historizmu (*h*)*arián*, založený okrem iného aj na širokom porovnávaní s inými slovanskými aj neslovanskými jazykmi.

Zaujímavý je aj príspevok I. J a n y š k o v e j. Autorka v ňom na viacerých lexikálno-sémantických paralelách v rámci slovanských jazykov demonštruje opodstatnenosť použitia tabuového kritéria pri etymologickej analýze niektorých lexém, napr. názvov častí tela (*hlava*, *jazyk*, *ruka*, *noha*), telesných chýb a chorôb (*hluchý*, *slepý*, *zimnica*, *mor*), zvierat, rastlín a pod. – S. K l o f e r o v á sleduje stav pomenovania konkrétnej realie („suchý zvyšok kvetu na spodnej strane jablka“) v jednotlivých areáloch českého národného jazyka a odкрýva ich sé-

mantickú motiváciu (okrem iného aj porovnaním s paralelami v nemeckých, resp. rakúskych nárečiach); dalo by sa povedať, že ide skôr o referát dialektologický.

Na sémantiku a sémantický vývin je zameraný aj príspevok M. Homlovej. Autorka v ňom na základe historických textov rekonštruje významovú štruktúru staročeského slovesa *přemoci* (diachrónne veľmi rozvetvenú). Pritom dochádza k záveru, že intransitívna vetva tejto štruktúry veľmi pravdepodobne nie je vytvorená domácim vývojom, ale iba kopíruje významovú štruktúru ekvivalentného latinského slovesa *praevalere*.

Ďalšie referáty obsahujú napríklad úvahy o typológii vzájomného pôsobenia etymologických hniezd (Ž. Ž. Varbotová), o tzv. skrytej dvojkomponentnosti slova a jej význame pre etymológiu (V. V. Martynov), o jednotlivých slovanských pomenovaniach pre *hrdlo*, resp. *krk* (H. Schuster-Šewc), o vývine (najmä sémantickom, no tiež napr. aj hláskoslovnom) praslovanského slova **myliti (se)* (L. V. Kurkina), o sémantickej implicitnosti (M. Račeva), o stopách slovanského jazykového substrátu v Rakúsku (G. Holzer), o slovanskom primárnom prézente (W. Sowa), o špecifikách tzv. „kultúrnej etymológie“ (Je. L. Berezovičová) atď.; dokopy 38 (resp. 39) odborne veľmi fundovaných a prínosných príspevkov.

Zborník i konferencia, z ktorej vyšiel, dosiahli (ba možno aj trochu prekročili) úroveň, ktorú od nich odborná verejnosť po úspechu prvého ročníka očakávala. Dúfam, že v tejto začínajúcej sa tradícii bude môcť etymologické oddelenie Ústavu pre jazyk český AV ČR aj naďalej pokračovať.

Martin Chochol

GREGOROVÁ, Renáta – RUSNÁK, Juraj – SABOL, Ján S.: *INTERPRETÁCIA TEXTOV ELEKTRONICKÝCH MASOVÝCH MÉDIÍ. Stručný terminologický slovník*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2004. 156 s.

Elektronicky šírený mediálny text sa v 21. storočí stáva nevyhnutnou súčasťou (priam podmienkou existencie) moderného života dnešného človeka. Knižná publikácia *Interpretácia textov elektronických masových médií* s podtitulom *Stručný terminologický slovník* sa usiluje ponúknuť ucelený pohľad na kľúčové pojmy, ktoré sa príjemcovi čoraz častejšie vynárajú ako bežné termíny spojené s elektronickými médiami. Nové technológie sa vyvíjajú (viac ako) rýchlym tempom; „homo medialis“ pociťuje terminologický deficit v oblasti rýchlo šírených elektronických a informačných noviniek.

Recenzovaná publikácia obsahuje okrem ťažiskovej slovníkovej časti aj úvod, použitú literatúru a okruh poznámok, ktoré ponúkajú sumarizáciu odporúčaných kníh potrebných pri ďalšom, podrobnejšom štúdiu danej problematiky.

Slovník, spracovaný v abecednom poradí, podáva objasnenie zmyslu hesla najčastejšie na základe opisu jednotiek ako jednej z formy výkladu. Na rozdiel od obyčajnej terminologickej príručky vydaná publikácia nie je len poradcom, ale aj poskytovateľom orientácie širšieho pohľadu na skúmaný problém prostredníctvom poprepájaných hesiel (odkazy na ďalšie termíny v rámci jedného hesla sú znázornené polotučným typom písma). Objemnejšie interpretačné

spracovanie v niektorých prípadoch „prekračuje hranice prostej terminologickej príručky smerom k výkladu“ (s. 8), ktorý nemá ráz striktnej odbornej definície alebo encyklopedickej poučky. Interpretáciu dimenziu (a viac než iba slovníkovú formu výkladu) môžeme dokumentovať príkladom: *nemý film* – „filmová produkcia bez akustickej informácie (slovo, ruchy, hudba). Zlatá éra nemého filmu súvisí s prvým obdobím kinematografie, v ktorom sa ešte technicky nerealizovala akustická zložka filmu. V súčasnosti tvorba nemého filmu je veľmi zriedkavá, ide skôr o experimentátorské pokusy s možnou alúziou na obdobie filmu nemej éry“ (s. 76).

Výklady sú informačne nasýtené, doplnené vysvetľujúcimi exemplifikáciami. Príklady ilustrujúce významy slov sú vysádzané kurzívou. Heslové slovo uvádzané v záhlaví heslovej state je vyznačené polotučným typom písma v základnom tvare. Obyčajným typom písma je vysádzaný text výkladu významu (ako aj poznámky dopĺňajúce tento výklad). Dodatky o pôvode slova sa uvádzajú v obmedzenej miere, a to najmä pri výrazoch, ktoré sa svojou grafickou, zvukovou alebo gramatickou podobou výrazne odlišujú od domácich slov, napr. *account*: angl. account – vyúčtovanie, vysvetlenie, zákazník (s. 9). Pri niektorých heslách sa nachádzajú odkazy na podrobnejšie štúdium kníh, ktoré sú uvedené v poznámkach pred použitou literatúrou v závere publikácie.

Na základe odborných rád Ing. V. Perečinskej (Katedra techniky a digitálnych kompetencií, FHPV PU) odporúčame zaradiť skratku *dpi* (dots per inch) – rozlíšenie; počet bodov na palec. Tento údaj sa uvádza napr. pri skeneroch a tlačiarňach. Od neho závisí kvalita zosnímaného alebo vytlačeného objektu.

Heslo *www stránky* (s. 129) by bolo vhodné uviesť aj ako „webové stránky“ (spomínané pri pojme „javascript“, s. 55). Ľudia majú totiž často dilemu, ktoré použitie je správne *webové* či *webovské*. Na s. 49 sa nachádza heslo *ikony v mediálnom texte*. Nazdávame sa, že by ho bolo možné doplniť aj o ikony používané operačným systémom v osobnom počítači (napr. Windows) – vyjadrujú vzťah medzi znakom a zastupovanou realitou. Určitý typ ikony prezentuje súbory určitého typu. Používateľ a veľmi rýchlo informujú, o aký súbor ide (text, tabuľka, obrázok, *www stránka* a pod.).

Aby v praxi nedochádzalo ku skresleným informáciám, mohli by sme pri termíne *bit* (s. 14) odlíšiť skratku „b“ a väčšiu jednotku „byte“ s označením „B“ (1B = 1b). Napr. údaj o kapacite CD nosiča (kompaktného disku) 700 Mb je nesprávny (ide o 700 MB), hoci informácia o 700 Mb veľkosti sa bežne používa (a zamieňa).

Napokon by sme odporúčali doplniť vetu „...fungovanie je limitované obmedzenou dobou“ (heslo *shareware*, s. 113) dodatkom: obmedzeným počtom funkcií alebo počtom údajov.

Knižná publikácia *Interpretácia textov elektronických masových médií (Stručný terminologický slovník)* už vo svojom názve zahŕňa slovo *stručný*, čo znamená, že nechce byť úplnou a podrobnou slovníkovou formou určenou výlučne pre elektro(tech)nických odborníkov (preto sú aj naše poznámky o vhodnosti zaradenia niektorých hesiel relatívne). Hlavnou funkciou tohto textu je v prvom rade pomôcť zorientovať sa vo svete elektronických médií v súčasnej spoločnosti. Preto sa domnievame, že (aj) prostredníctvom tejto úlohy si kniha nájde svojich prívržencov nielen zo skupiny ľudí masmediálneho štúdia.

Katarína Pancáková

Česká onomastika pokračuje vo vydávaní slovníka terénnych názvov z územia Čiech. Napriek tomu, že ide o prvý pracovný zväzok, spracovanie českej toponymie je na dobrej ceste.

Po úvodnom zväzku, ktorý vyšiel v roku 2000 a v ktorom boli prezentované základné východiská celej edície, stavba hesla, podhesiel a odkazových hesiel, načrtnutá problematika riešenia variantných prípon toponým a pod., vyšiel v polovici roka 2005 prvý zväzok *Slovníka pomístních jmen v Čechách*, ktorý obsahuje terénne názvy začínajúce písmenom *A* (*Abadie – Axler*). Vzhľadom na to, že počas prípravy prvého zväzku slovníka došlo (celkom prirodzene) k určitým úpravám koncepcie slovníka, autori sa rozhodli uverejniť návod na používanie slovníka a zásady jeho spracovania, čím uľahčili používateľovi slovníka orientáciu v jednotlivých heslách. Táto kapitola zaberá v práci 12 strán a predznamenáva základ celej publikácie – Slovník terénnych názvov, ktorý obsahuje analýzu 283 pomenovaní.

Koncepcia spracovania toponymie v Čechách formou slovníka ukazuje na výhody takejto formy spracovania – objekty vyznačujúce sa onymickou polyreferenčnosťou sa zapisujú len raz a dolným indexom k heslu sa zapíše jeho frekvencia. Odbúrava sa zložité indexovanie, ako je tomu napr. pri spracovaní hydronymie Slovenska, kde sa zachytávajú jednotlivé onymické body (hydronymá) a nie len ich lexikálne vyjadrenie. Distribúcia objektov s vyšším indexom frekvencie sa znázorňuje na prehľadných mapách Čiech. Konečným efektom takejto koncepcie je najmä ekonomická a technická úspora. Táto metóda je výhodná pri spracovaní terénnych názvov, pretože ich je (napr. v porovnaní s hydronymami) omnoho viac – napr. terénny názov *Alej* (s. 40) sa na celom území Čiech vyskytuje 621 ráz, čo by pri rozpísaní do samostatných hesiel nebolo vhodné. Takto vysoko frekventovaný názov je potom výhodnejšie zobrazit' graficky na mape.

Prvé heslo slovníka – *A* s frekvenciou výskytu 5 a výklad (podobne tvary *Áčko, Běčko, Děčko*) – „označení části pozemku prvním písmenem abecedy pro rozlišení od dalších částí pozemku. Srov. B.“ (s. 23) naznačuje, že autori slovníka zahrnujú aj výklady tzv. technických pomenovaní, s ktorými sa stretávame aj v hydronymii (najmä v súvislosti s označením zavodňovacích a odvodňovacích kanálov).

Zaujímavé sú toponymá metaforického charakteru, ktoré vyjadrujú veľkú vzdialenosť od obce, rozľahlosť, (ne)úrodnosť a pod. V českej toponymii sa môžeme stretnúť s názvami *Amerika, Afrika, Albánie, Alžír, Argentina, Austrálie...* Motivácia takýchto pomenovaní však podľa autorov slovníka nemusí spočívať len v kvantitatívno-kvalitatívnych vlastnostiach objektu, ale môže vyjadrovať aj vlastníctvo osoby, ktorá mala vzťah k uvedenej krajine (bojoval tam ako vojak, pracoval tam a pod.).

Niektoré toponymá (napr. *Abeceda*) zachytávajú proces vzniku toponyma, najprv ako sociálneho toponyma – v tomto prípade detského sociálneho toponyma („patrně podle dětské říkanky „Ábécédé kočka přede“, neboť podle SPJ [soupisu pomístních jmen – pozn. J. K.] byla prázdná budova po zrušené drůbežárně pojmenována dětmi, které si v ní hrály“ – s. 23), ktoré sa postupne dostalo do onymickej sústavy celej obce.

Analýza jednotlivých motivačných činiteľov dokazuje, že správna (resp. pravdepodobná) motivácia je často spojená s poznaním miestnych pomerov, histórie vzniku objektu, etnického zloženia obyvateľov a ďalších mimojazykových skutočností.

Napriek tomu, že prvý diel Slovníka pomístních jmen zachytáva len analýzu toponým začínajúcich písmenom *A*, slovník prináša doklady, ktoré si zaslúžia pozornosť zo štruktúrneho, slovotvorného hľadiska i z hľadiska motivácie. Slovník pomístních jmen prekračuje hranice českej onomastiky a určite bude vítanou publikáciou aj v ostatných slovanských krajinách. Zároveň treba dúfať, že spracúvanie českej toponymie v blízkej budúcnosti bude motivovať aj slovenskú onomastiku, aby sa začali zaoberať myšlienkou spracovania národnej toponymie.

Jaromír Krško

HOLEŠ, Jan – KADLEC, Jaromír: *FRANCOUZŠTINA V EVROPE*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého 2005. 204 s.

Evropským variantám francouzského jazyka nebyla dosud venovaná patřičná pozornost, přestože jejich studium je zajímavé z hlediska čistě jazykového i kulturního. Pojednání o nich jsou roztroušena v mnoha obtížně dostupných monografiích, sbornících, disertačních a diplomových pracích. Cílem Jana Holeše a Jaromíra Kadlece, docentů působících na katedře romanistiky Filologické fakulty Univerzity Mateje Bela v Banské Bystrici a katedře románských jazyků a literatur Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, je tuto mezeru v popisu francouzštiny zacelit.

Kniha je rozdělena do sedmi kapitol. Úvodní kapitola pojednává obecně o typologii frankofonního prostoru. Zbýlých šest kapitol se zaměřuje na popis jazykové situace a specifík jednotlivých variant francouzského jazyka podle zeměpisných oblastí (Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Val-d’-Aoste, Anglonormanské ostrovy a Monako). Kapitoly mají jednotnou strukturu a obsahují stručné oddíly o zeměpisné situaci, obyvatelstvu, historii, jazykové situaci a politice země nebo regionu, za kterými je zařazen oddíl pojednávající o jazykových zvláštностech místní francouzštiny. Za každou kapitolou následuje samostatná a podrobná bibliografie. Jednotná struktura textu umožňuje čtenáři snadno porovnat například výslovnost, morfologické či syntaktické zvláštности nebo slovní zásobu jednotlivých variant francouzského jazyka a vyhledat k nim příslušnou literaturu. Výklad doplňuje řada fotografií, ilustrací, tabulek a ukázek příslušných variant francouzského jazyka.

Autoři pohlíží na problematiku z hlediska sociolingvistického i lingvistického a uvádějí ji do širších souvislostí. Složitě otázky se snaží vysvětlit srozumitelně, aby knihu mohli využít odborníci na francouzskou jazykovědu, ale také studenti francouzské filologie. Materiál obsažený v knize se může stát studijním podkladem pro kurzy frankofonie a lze jím také doplňovat znalosti z reálií, fonetiky, lexikologie, morfologie, syntaxe i vývoje francouzského jazyka.

Kniha navazuje na práci J. Kadlece *Francouzština v Kanadě*, která vyšla ve stejném roce a nakladatelství. V edičním plánu Vydavatelství Univerzity Palackého na rok 2006 je zařazena kniha *Francouzština na americkém kontinentu* a oba autoři, jejichž cílem je postupně zmapovat monografiemi postavení a podobu francouzštiny ve všech frankofonních zemích a regionech, již – v rámci projektu podporovaného Mezinárodní organizací Frankofonie pracují na knize, která se bude zabývat francouzštinou v Africe.

Jana Doležalová

KADLEC, Jaromír: *FRANCOUZŠTINA V KANADĚ*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého 2005. 384 s.

Publikace *Francouzština v Kanadě* autora Jaromíra Kadlece je další knihou z řady monografií, kterou v roce 2000 založila katedra romanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ve stejné řadě již vyšla *Francouzština v Evropě* autorů J. Holeše a J. Kadlece a připravuje se vydání *Francouzštiny na americkém kontinentu* od stejných autorů. Oba lingvisté tak zpracovávají téma ve slovenské a české romanistické jazykovědě doposud poněkud opomíjené.

Monografie J. Kadlece, působícího na katedře románských jazyků a literatur Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, se obsáhle věnuje existenci francouzského jazyka v Kanadě. Je přehledně rozdělena do šesti kapitol. V první kapitole autor předkládá čtenáři srozumitelným způsobem důvod samotného vzniku frankofonní Kanady a uvádí ho do dějinných souvislostí spjatých s jeho rozšiřováním a dalším vývojem. Nastoluje zásadní otázku, kterou se zabývá historická dialektologie, totiž které regionální varianty evropské francouzštiny hrály při osídlování Severní Ameriky francouzskými přistěhovalci hlavní roli. Různé názory doplňuje přehlednými tabulkami se statistickými údaji. Vývoj francouzštiny sleduje v různých obdobích až do současnosti.

Další části jsou zaměřeny jak na francouzštinu, tak na jiné jazyky, které jsou obyvateli Kanady užívány nejčastěji. Kanadský bilingvismus má kořeny už ve druhé polovině 18. století, kdy Francie ztratila svá území v dnešní Kanadě ve prospěch Britů. Jazyková otázka se stala jedním z hlavních témat kanadských dějin a vyvolávala v určitých dějinných okamžicích větší či menší napětí. K rozdělení území na část s převahou anglicky mluvícího obyvatelstva a další část s výraznou převahou frankofonních obyvatel došlo už na konci 18. století a jistou míru rovnoprávnosti přinesl až Ústavní zákon z roku 1867. Angličtina však získávala v Kanadě dominantní postavení zejména díky přistěhovalectví. V šedesátých letech 20. století vznikaly jazykové komise a roku 1969 byl vydán poprvé v historii zákon o úředních jazycích, který měl být odpovědí na sílící québecký separatismus. Významným počinem byla Charta práv a svobod, vydaná jako součást nového Ústavního zákona v roce 1982. Uplatňování federálních jazykových zákonů se kniha věnuje ve zvláštní kapitole. Mapuje jazykovou situaci a postavení frankofonních Kanaďanů od provincií s nevýraznou frankofonní menšinou, jako jsou například Alberta, Saskatchewan či Manitoba, přes nejlidnatější Ontario až po atlantské provincie ležící na území bývalé Akádie a majoritně frankofonní Québec. Autorovu snahu přistupovat objektivně k jazykům, které koexistují v Kanadě s francouzštinou, dokládá oddíl, ve kterém zachycuje lingvistickou situaci v inuitském teritoriu Nunavut, jehož vznik je prvním případem, kdy došlo k tak významné změně vnitřního uspořádání země na základě požadků domorodých obyvatel.

J. Kadlec zmiňuje všechny tři významné variety francouzštiny na severoamerickém kontinentu, louisianskou, akadskou a québeckou. Poslední dvě kapitoly své knihy věnuje právě québecké a akadské francouzštině, jejich fonetickým, morfologickým, syntaktickým a lexikálním zvláštnostem, které jsou doloženy četnými konkrétními příklady. Akadské komunity jsou poměrně izolované, a proto je tato varianta rozmanitější než francouzština québecká. Není výjimkou, že slovo zde má i několik pravopisných a výslovnostních variant. Podléhá také vlivům převažující angličtiny snadněji než francouzština québecká, která se od sedmde-

sátých let dvacátého století, kdy různé studie poukázaly na žalostný stav používaného jazyka, neubránila jazykovému purismu. Dnes je kanadskými lingvisty považována québecká francouzština za legitimní variantu francouzského jazyka, v mnohých případech zcela odlišnou od francouzštiny evropské. Je spolu s francouzskou, belgickou, švýcarskou a akadskou francouzštinou jednou z pěti samostatných národních francouzštin.

Práce J. Kadlece stojí na velmi fundovaných odborných znalostech získaných jak z literatury, tak při studijních pobytech přímo v daných oblastech. Spojuje poznatky historické mluvnice, sociolingvistiky, dialektologie, lexikologie i fonetiky. Součástí je rozsáhlá bibliografie a četné přílohy vhodně dokreslující podávané informace. Publikace bude užitečná jak odborníkům, tak studentům francouzské filologie.

Petr Šelep

KRONIKA

SLAVO ONDREJOVIČ ŠESŤDESIATNIK

Z piedestálu vlastnej blížiacej sa sedemdesiatky (kultivovanejšie povedané sedemdesiatin) by sa mi zdalo znepokojujúce konštatovať, že šesťdesiatka veští starobu. Čo by potom veštili (moje) sedemdesiate narodeniny? Budem teda radšej hovoriť o jubilatovi – nielen preto, že je to slušnejšie, ale aj zaujímavejšie. Jeho vedecký rast je dielom vzdelania, pevnej vôle, schopnosti reagovať mierne aj na odlišné, nie vždy bezpodmienečne pozitívne názory, takisto schopnosti relevantné problémy nielen vyberať, ale navyše realizovať ich riešenie napriek prekážkam a ťažkostiam, ktoré by sa mnohým zdali nezdolateľné, alebo by pred nimi aspoň váhali.

Slavo Ondrejovič uzrel svetlo sveta pred šesťdesiatimi rokmi 17. apríla v Lučenci a rodné prostredie žičilo vzdelávaniu a túžbe po poznani. Po maturite študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave ruštinu a slovenčinu v rokoch 1965 – 1970. Po skončení štúdia začal pracovať v Ústrednej knižnici SAV v Bratislave na Klemensovej ulici (v rokoch 1971 – 1972) a v oddelení medzinárodnej výmeny mal možnosť nazrieť do bohatej jazykovednej produkcie mnohých európskych vydavateľstiev. Jazykové znalosti S. Ondrejovičovi umožňovali sledovať nielen ruskú, ale aj západnú lingvistickú literatúru; vedel sa zorientovať v záplave rozličných prúdov. Vybrať si z nich však mohol až neskoršie.

V roku 1972 začal pracovať v Kabinete fonetiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského ako odborný asistent. Tu sa zameriaval na prozodické problémy slovenčiny. Výsledky výskumu vyšli sčasti v Slovenskej reči r. 1979 a získal ňou tzv. akademický doktorát. Prozodika slovenčiny nebola pre S. Ondrejoviča efemérnou záležitosťou. Všíma si tento komplikovaný problém dodnes, ako to potvrdzujú viaceré jeho príspevky publikované v rozličných vedeckých časopisoch.

Toto zameranie na prozodiku a na ortoepiu S. Ondrejovič využil ako externý pracovník Katedry herectva a réžie Vysokiej školy múzických umení. Tejto problematike venoval celý rad štúdií. Nebudem sa veľmi mýliť, ak poviem, že záujem o ortoepiu a o živú slovenskú vyvíjajúcu sa jazykovú realitu zahrmujúcu nielen spisovný jazyk, ale aj nárečia teritoriálne a najmä sociálne (mestská reč), bol jedným z významných podnetov, ktoré usmerňovali jeho vedecký vývin k sociolingvistike v širšom zmysle slova, teda k disciplíne u nás vcelku novej, ale v mnohých iných krajinách predstavujúcej už dlhší čas „mainstream“ lingvistiky. Do tejto kategórie patrí najmä výskum mestského jazyka, téma, ktorá nie je predmetom výskumu teritoriálnych nárečí s dávnymi historickými koreňmi, ale je prejavom hlbokých sociálno-ekonomických zmien v našej spoločnosti, zmien, ktoré sa odohrávajú naozaj rýchlo. Pravda, to isté platí aj o mnohých jazykoch v iných kútoch sveta, nielen o slovenčine, a správne reagovať na také zmeny nie je hračka.

Pri pozornom sledovaní vývinu lingvistiky v celosvetovom meradle nám akiste neunikne, že dnes nie je ťažiskom jazykovedného výskumu fonológia či fonetika; až štipľavo sa o tom vyjadril americký lingvista Dwight Bolinger v štúdiu *Pravda je lingvistická otázka*. Jeho rozhorčenie nepramenilo z odporu k fonetike či fonológii – jednoducho bol znechutený, že jazyk sa príčasto zneužíva na klamanie, zahmlievanie a nehovorenie pravdy. Zameranie na sociolingvistiku nie je výrazom spochybňujúceho vzťahu k iným jazykovedným subdisciplinám. Prudký rozvoj sociolingvistiky súvisí s vývinovými tendenciami globálneho charakteru. Koexistencia vyspelých krajín na jednej strane a rozvojových krajín na druhej strane podnecuje vzrastajúcu migráciu ľudí z chudobných štátov Afriky, Ázie alebo z Latinskej Ameriky do bohatých západných štátov Európy, Ameriky i Austrálie, a v tomto procese vznikajú problémy jazykovej a etnickej identity, problémy vzájomného ovplyvňovania jazykov, tak ako aj problémy bilingvizmu, problémy jazykového plánovania. Samozrejme, že bude pokračovať výskum v oblasti fonológie, morfológie atď., ale vo svetovom meradle vždy boli akútnejšie a menej akútne problémy. Stručne sa dá povedať, že jazyk sa dostáva do čoraz užšej interakcie s politickými a kognitívnymi problémami.

Slavo Ondrejovič sa dôsledne a v primerane širokom meradle zasadzuje za sociolingvistický výskum rozličných aspektov jazyka. Vzťah jazyka a etnickej identity si všíma aj ako participant projektu Centra excelentnosti SAV. Vie si nájsť čas na terénny výskum dvojязыčnosti napríklad v rakúsko-slovenskom pohraničí, ale i na Slovensku (jazyk v mestách) a aktívne sa zúčastňuje na riešení jazykovej problematiky v blízkej budúcnosti Európskej únie. Významnou mierou sa pričínil o založenie Slovenského národného korpusu v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV a získal preň nielen verbálnu, ale aj materiálnu podporu i vo vládných kruhoch.

Vcelku zriedkavejšie sa spomínajú kontakty S. Ondrejoviča so zahraničnou lingvistikou – napríklad s nemeckou, keď strávil niekoľko mesiacov v Bielefelde, takisto s rakúskou a i. Stručne sa zmienim o projektoch ako *Die slowakische Volksgruppe in Wien und Niederoesterreich*, medzinárodný projekt *Falsche Grenzen, wahre Hindernisse*, medzinárodný projekt *Euromosaic III*, Festival európskych jazykov v rámci programu Socrates, projekt *Eurocomslav* či projekt *Stretnutia etnických kultúr v zrkadle jazyka v porovnávacom lingvistickom aspekte* a iné.

Relatívne samostatnú líniu tvorí záujem jubilanta o významné osobnosti vedcov (lingvistov), ktorí pôsobili či už na Slovensku alebo v zahraničí, napríklad Henrich Bartek, Eugen Pauliny, Peter Tvrđý a iní. Rozšíril slovenskú historiografiu o preklad pozoruhodného diela Wolfganga von Kempelena pod názvom *Mechanismus ludskej řeči* (Bratislava 1990) a nado všetko o preklad fundamentálneho diela Wilhelma von Humboldta *O rozmanitosti stavby ludskej jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ludskeho rodu* (Bratislava 2000). Tento preklad nie je ani zďaleka jednoduchým prevodom textu z nemčiny do slovenčiny, ale prekódovaním poldruhistoročnej pojmovej a terminologickej sústavy do dnešnej lingvistickej reality a možno ho pokladať zároveň za nesmierne náročnú kognitívnu interpretáciu ponímania jazyka jedného z najvýznamnejších lingvistov, ktorý ako prvý uprel pozornosť na takzvané exotické jazyky, ale aj na ich vzťah k spoločnosti. Aj skúsenosti tohto druhu zjavne ubezpečili S. Ondrejoviča v presvedčení, že jazyk napriek systémovej povahe nie je systémom neúprosne logickým, ale systémom probabilistického typu, a práve táto vlastnosť zjavne uľahčuje vývin jazyka a umožňuje mu dostatočne pohotovo reagovať na požiadavky či iniciatívy reality a prispôbovať sa im v rámci svojich možností.

Jubilant participoval na diele *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (Bratislava 1989), takisto na *Encyklopédii jazykovedy* (Bratislava 1993), významne prispel do publikácie *Nationale Selbst und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschland und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa* (Opladen 1995) a v spoluautorstve s matematikmi zo zahraničia vydal *Úvod do analýzy textov* (Bratislava 2003). Vo vydavateľstve Veda má r. 2006 vyjsť jeho doktorská dizertácia (DrSc.) *Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy*.

Mimoriadne rozsiahla a pestrá je aj edičná činnosť S. Ondrejoviča: založil a rediguje sériu monografií *Sociolinguistica Slovaca* (doteraz vyšlo 5 zväzkov), ako predseda Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV začal s vydávaním suplementov *Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV* (doteraz 5 zošitov), edične pripravil jubilejný zborník *Slovenská reč 1932 – 2002* (Bratislava 2003), dvojzväzkový výber z lingvistického diela prof. Jána Horeckého *Človek a jeho jazyk* (Bratislava 2001) a viaceré ďalšie.

Nerád by som vyratúval úlohy, ktoré jubilant plní na poste riaditeľa pomerne veľkého a komplikovaného akademického ústavu, či mnohé iné trvalé alebo krátkodobejšie úlohy, ktorých neprestajne pribúda a nebudem tu spomínať ani rozličné komisie, grémiá, redakcie (za všetky spomeňme aspoň hlavné redaktorstvo v časopise *Slovenská reč*), v ktorých pracuje. Medaila SAV za podporu vedy, ktorú mu udelilo Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied pri príležitosti jeho životného jubilea, je naozaj v správnych rukách.

Na záver nemôžem nespomenúť živý a úprimný záujem Slava Ondrejoviča o mimoeurópske kultúry; poznatky tohto druhu si prehľbuje takrečeno terénym poznávaním, za aké možno pokladať dve cesty do Južnej Ameriky po stopách von Humboldta – tentoraz však Alexandra, nie Wilhelma, podobne cesty do Indie a do Číny (motiváciu by som hľadal v obidvoch prípadoch u Marka Pola) a cestu do Severnej Afriky (presnejšie do Maroka, Mauretánie a Egypta), na územie geograficky pomerne blízke Európe, ale kultúrne patriace do iného civilizačného cyklu a pozoruhodné aj tým, že je rozhraním medzi mohutným horstvom Atlasu a Sahary. Pokladám tento záujem za svedectvo vyrovnanej povahy prahnúcej po spoznávaní toho, čo sa opakuje a čo je naopak jedinečné alebo aspoň signifikantne odlišné. A čo je najdôležitejšie – s pribúdajúcimi rokmi mu želim udržať si publikačnú plodnosť, tematickú invenčiu a, prirodzene, aj veľa zdravia do budúcnosti. A dúfam, že sa mu podarí realizovať zámery, ktorými sa v duchu akiste zapodieva.*

Viktor Krupa

* Súpis prác doc. PhDr. Slavomíra Ondrejoviča, CSc., za roky 2001 – 2005 je uverejnený v časopise *Slovenská reč*, 2006, roč. 71, č. 2; údaje za predchádzajúce roky sú uverejnené v bibliografickej sérii L. Dvonča *Slovenskí jazykovedci* (1997, 1998, 2003).

POZDRAV JUBILANTKE MIRKE NÁBĚLKOVEJ

Milá naša Mirka!

Aj keď sa formálnymi pracovnými percentami vzdŕaľuješ od svojho prvého pracoviska – Jazykovedného ústavu Eudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied – stále Ťa berieme ako „našu“. Veď tu si začínala, tu si sa rozvíjala a na novom pracovisku – Karlovej univerzite v Prahe – prešepuješ to, čo sme spolu za tie roky spoluvytvárali; myslím teraz najmä na našu kolektívnu monografiu *Dynamika slovnnej zásoby súčasnej slovenčiny* (Bratislava 1989). Všetci ešte máme v dobrej pamäti, ako sa pri záverečnom týždňovom redigovaní monografie v Smoleniciach stretli dve generácie a maximálne si porozumeli. Odovzdávali sme štafetu, či ste ju Vy preberali? Asi to bola symbióza.

Ale Ty si už vtedy zrejme myslela nielen na naše medziľudsko-organizačné dobré vzťahy v oddelení súčasného slovenského jazyka pod múdрым a láskavým vedením profesora Jána Horeckého, ale aj na „svoje“ adjektívno-vzťahové. Až po rokoch (odlúčenia) sa mi zdá, že Ty musíš byť vždy v nejakých vzťahoch, nielen tých adjektívnych – hoci práve tie Ťa začali tak priťahovať! Tvoja monografia *Vzťahové adjektíva v slovenčine* (1993) tvorí dobrý základ aj pre práve dokončovaný prvý zväzok *Slovníka súčasného slovenského jazyka (A – G)*, o ktorom sme vtedy ani nechýrovali.

Ale v dejinách slovenskej jazykovedy bezpochyby nezostaneš len ako guru vzťahovosti. Ty si túto vzťahovosť realizovala veľmi konkrétne: „prebudila“ si Slovenskú jazykovednú spoločnosť organizovaním kolokvií mladých jazykovedcov – tohto roku už v poradí šestnásť! Koľko mladých a nádejných jazykovedcov prešlo týmto mlynom? Veď sú niektorí z nich aj docenti, zoznámili sa, spolupracujú, ako by sa inak stretli, nebyť tej Modry-Piesku a ďalších miest? V Tvojich viac ako tridsiatich uverejnených správach bude aj pre budúcnosť zachytený (chcel by som napriek iným napísať „zmapovaný“) pohyb v slovenskej jazykovede za dve desaťročia.

Kde sa v Tebe berie toľko energie? Pamätáš si, keď sme pri vyrábaní bulletinu z XI. medzinárodného zjazdu slavistov r. 1993 nad ránom pomaly všetci klesali na duchu, a Ty stále „in“? Tvoje veľkokrokové skackanie je vlastne povznášajúce lietanie, skackáš, lietaš, spájaš, inšpiruješ, preskakuješ nielen cez všetky kaluže, ale aj cez všetky nástrahy, ktoré Ti pripravil život. Predychuješ ich.

Aj keď nás na jednej strane veľmi mrzí, že nemôžeme pracovať spolu v ústave, na druhej strane nás veľmi teší, že si to práve Ty, čo pestuješ slovakistiku na Karlovej univerzite v Prahe. Mohli by sme azda mať lepšiu veľvyslankyňu? Kto iný by dokázal reálne hodnotiť súčasnú jazykovú situáciu v Čechách a na Slovensku? Stačí sa pozrieť na tituly Tvojich štúdií a človek je hneď prirodzene vtiahnutý do celej problematiky.

Milá Mir! Podľa mňa sú Ti vzdialené vypočítavania a sumarizácie vedeckej práce (dajú sa dobre identifikovať z pripojenej bibliografie), lebo Ty robíš jazykovedu nielen hlavou, ale aj srdcom a dušou. A vtedy ťažko písať nezainteresovanému. Takže nech sa Ti v ďalších rokoch dobre skacká a skáče, nech Ťa neopúšťa pozitívna energia, veď Ty teraz spájaš – možno ani o tom nevieš – dve republiky! Si Ty vôbec jubilantka, keď si žiješ svoj život bez ohľadu na tie (hlúpe) časové dimenzie? Ale aj tak.

Ján Bosák

PhDr. MIRA NÁBĚLKOVÁ, CSc.

Nar. 30. 3. 1956, Martin. Študovala v r. 1975 – 1980 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (slovenský jazyk – ruský jazyk). 1982 PhDr., 1989 CSc. Od r. 1980 pracovníčka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave (študijný pobyt, odborná pracovníčka, interná vedecká aspirantka, vedecká pracovníčka, samostatná vedecká pracovníčka). 1989 – 1996 vedecká tajomníčka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, 1991 – 1999 členka vedeckej rady JÚLŠ SAV. V rokoch 1991 – 2000 organizátorka každoročného medzinárodného Kolokvia mladých jazykovedcov v rámci Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, editorka periodika VARIA – zborníka príspevkov z jednotlivých ročníkov tohto podujatia. V r. 1999 – 2004 externé pôsobenie na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne (slovakistika v rámci Ústavu slavistiky FF MU; za prínos k rozvoju slovakistiky v r. 2004 ocenená medailou Masarykovej univerzity). Od r. 1999 odborná asistentka v Kabinete slovakistiky Ústavu slavistických a východoevropských štúdií FF UK v Prahe.

SÚPIS PRÁC MIRY NÁBĚLKOVEJ ZA ROKY 1981 – 2005

Bibliografia prác M. Nábělkovej je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov. Najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce, vedecké štúdiá a odborné články v odborných časopisoch a zborníkoch (polotučne), za nimi (obyčajným typom písma) iné články, referáty, recenzie, drobné príspevky, správy a pod. Drobné príspevky, ktoré vyšli v tom istom roku v tej istej publikácii, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdajú sa). V závere sa osobitne uvádza redakčná činnosť.

1981

Prvá konferencia mladých pracovníkov základného výskumu. – In: Slovenská reč, 1981, roč. 46, s. 242 – 244 (správa o konferencii konanej 13. 11. 1980 v Bratislave; spoluautorka J. Gavorová).

1982

Naším deťom. – In: Kultúra slova, 1982, roč. 16, s. 71 – 76.

Poznámky k jazyku a štýlu detských časopisov. – In: Jazyk a štýl publicistiky. Zborník príspevkov z vedecko-praktickej konferencie o jazyku a štýle v tlači, rozhlase a televízii. Domov vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach 8. – 9. apríla 1982. Red. J. Mistrík. Bratislava: Ústredný výbor Slovenského zväzu novinárov 1982, s. 124 – 128. – Znovu uverejnené čiastočne zmenené pod názvom: O jazyku a štýle detských časopisov. – In: Kultúra slova, 1982, roč. 16, s. 305 – 309.

Po neho, poňho, či poň? – In: Práca, 1. 2. 1982, s. 4.

Polpiaty vlak. – In: Večerník, 24. 9. 1982, s. 3.

1983

Slová boli a sú pútnici. [Dašková, K.: Slová z dovozu. Bratislava 1982.] – In: Kultúra slova, 1983, roč. 17, s. 83 – 87 (rec.).

Vedecká konferencia o výskume a opise slovnej zásoby slovenčiny. – In: Jazykovedný časopis, 1983, roč. 34, s. 174 – 189 (správa o konferencii konanej v dňoch 1. – 4. 3. 1983 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach; spoluautorka J. Kociská).

Druhá konferencia o syntaxi a jej vyučovaní. – In: Slovenská reč, 1983, roč. 48, s. 106 – 110 (správa o 2. konferencii o syntaxi a jej vyučovaní konanej v dňoch 1. – 3. 6. 1982 v Nitre).

1984

Jazyková situácia v afrických rozvojových krajinách. – In: *Kultúra slova*, 1984, roč. 18, s. 109 – 112.

Materiálová báza projektu *Dynamiky slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny*. – In: *Obsah a forma v slovnjej zásobe. Materiály z vedeckej konferencie o výskume a opise slovnjej zásoby slovenčiny (Smolenice 1. – 4. marca 1983)*. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 173 – 176.

Dobrý úmysel. [Ružičková, E.: *Slovenčina s úsmevom*. Bratislava 1983.] – In: *Kultúra slova*, 1984, roč. 18, s. 26 – 29 (rec.).

1985

Kniha na cestách dorozumievania. [Mistrík, J.: *Jazyk a reč*. Bratislava 1984.] – In: *Kultúra slova*, 1986, roč. 19, s. 177 – 180 (rec.).

Vedecká konferencia o jazykovej politike a jazykovej kultúre v socialistickej spoločnosti. – In: *Vestník Československé akademie věd*, 1985, roč. 94, s. 295 – 297 (správa o konferencii konanej v dňoch 17. – 19. 4. 1985 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach).

1986

Pes *Zagroš* a sučka *Zadva*, vlk *Hlt*, lev *Lev*, čmeliak *Smeliak* – čiže mená hrdinov v detskej literatúre. – In: *Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV)*, 1986, roč. 27, s. 57 – 82.

Pohárová streda. – In: *Kultúra slova*, 1986, roč. 20, s. 82 – 84.

Stretnutie s Ľudovítom Štúrom. – In: *Slovenská reč*, 1986, roč. 51, s. 186 – 187 (správa o pietnej spomienkovej slávnosti konanej dňa 12. 1. 1986 v Modre pri príležitosti 130. výročia smrti Ľudovíta Štúra).

1987

Nad dvoma hrami Stanislava Štepku. – In: *Kultúra slova*, 1987, roč. 21, s. 77 – 81. – Znovu publikované pod rovnakým názvom: In: *Bulletin č. 7 – tematický bulletin Radošinského naivného divadla na tému Jazyk a reč RND*. Red. M. Benkovič. Bratislava: Park kultúry a oddychu v Bratislave [1987], s. [14 – 15, 22 – 24].

1988

Jazykový aspekt moderného programu. – In: *Kultúra slova*, 1988, roč. 22, s. 102 – 107 (spoluautorka S. Mislovičová).

Jazyk a štýl moderného programu v rozhlase. – In: *Rozhlasová moderácia. Fonozošit z metodického seminára (2. – 3. apríla 1987)*. Bratislava: Československý rozhlas 1989, s. 108 – 130 (spoluautorka S. Mislovičová).

Keď sa povie slavistika. (Po X. medzinárodnom kongrese slavistov v Sofii a pred XI. kongresom v Bratislave.) – In: *Smena na nedeľu*, 21. 10. 1988, s. 8.

Aký je rozdiel medzi *exportným výrobkom* a *exportným skokom*? – In: Pisárčiková, M. a kol.: *Jazyková poradňa odpovedá*. Red. M. Pisárčiková. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 17. – Čo označuje slovo *gamaše*? (s. 19). – *Kedy sa bicyklujeme* a *kedy bicyklujeme* (s. 35). – Akými jazykmi sa hovorí v Afrike? (s. 262).

Environmentálny, ekologický, prostredový. – In: *Vesmír* 1988, roč. 67, s. 656.

1989

Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny. 1. vyd. Bratislava: Veda 1989. 440 s. (členka autorského kolektívu).

Ref.: Baltova, J.: Săpostavitelno ezikoznanie, 1989, č. 1, s. 90 – 93. – 2. Dudok, M.: Nové v slovenskej jazykovede. – In: Nový život (Nový Sad, Juhoslovanská zväzová republika), 1990, roč. 42, s. 198 – 200 (aj o publikáciách: 1. Kačala, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava 1989. – 2. Ondrejovič, S.: Medzi slovesom a vetou. Bratislava 1989). – 3. Jordanova, E.: Bălgarski ezik, 1990, roč. 40, s. 380 – 381. – 4. Moško, G.: O opise dynamiky slovnej zásoby. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1990/91, roč. 37, s. 26 – 28. – 5. Straková, V.: Slavia, 1990, roč. 59, s. 436 – 438. – 6. Šimková, M.: Slovná zásoba slovenčiny pod „synchronno-dynamickým“ drobnohľadom. – In: Kultúra slova, 1990, roč. 24, s. 250 – 253. – 7. Brabcová, R.: Zborník Matice srpske za slavistiku, 1991, roč. 40, s. 211 – 212. – 8. Flegl, V.: O slovní zásobě slovenštiny. – In: Český jazyk a literatura, 1990/91, roč. 41, s. 155 – 156. – 9. Ruščák, F.: Dynamika v dynamike. – In: Romboid, 1991, roč. 26, č. 7, s. 64 – 66. – 10. Heinisch, R. – Ohnheiser, I.: Kritikon Litterarum, 1992, roč. 19, s. 50 – 53. – 11. Martincová, O. – Vlková, V.: Slovo a slovesnosť, 1992, roč. 53, s. 224 – 230. – 12. Neščimenko, G. P.: Voprosy jazykoznanija, 1992, č. 6, s. 146 – 150. – 13. Kowalik, K.: Wokół słownika współczesnego języka polskiego. 3. Zakres selekcji i informacji. Red. W. Lubaś – F. Sowa. Kraków, Instytut języka polskiego PAN 1993, s. 113 – 19. – 14. Slančová, D. – Sokolová, M.: Slovenská reč, 1993, roč. 58, s. 180 – 185. – 15. Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik – International Yearbook of European Sociolinguistics – Annuaire International de la Sociolinguistique Européenne. 7. Mehrsprachigkeitskonzepte in den Schulen Europas. Multilingual Concepts on the Schools of Europe. Conceptions plurilingues dans l'enseignement européen. Red. M. Ammon – K. J. Mattheier – P. H. Nelde. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1993, s. 259, 261.

Funkčno-sémantická charakteristika desubstantívnych vzťahových adjektív v slovenčine. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti kandidáta filologických vied. Bratislava: Slovenská akadémia vied, Vedecké kolégium pre jazykovedu, vedy o literatúre a umení a národopis 1989. 30 s.

K synonymii v esejistickom texte A. Matušku. – In: Textika a štylistika. Zborník príspevkov z celostátnej štylistickej konferencie. Bratislava 29. – 31. 1. 1986. Red. J. Mistrík. Bratislava: Univerzita Komenského 1989, s. 181 – 186.

O jazyku umeleckého diela. – In: Literárny týždenník, 1989, roč. 2, č. 28, s. 2 (správa o seminári jazykovedcov s účasťou spisovateľov, prekladateľov a literárnych teoretikov konanom v dňoch 9. – 11. 6. 1989 na Donovaloch).

1990

K niektorým aspektom expanzie vzťahových adjektív v súčasnej slovenčine. – In: Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 23. – 25. mája 1988. Red. J. Bosák. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 62 – 68.

Nad korešpondenciou P. O. Hviezdoslava. – In: Kultúra slova, 1990, roč. 24, s. 97 – 107.

7. zasadanie Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov. – In: Slavica Slovaca, 1990, roč. 25, s. 108 – 111 (správa o zasadnutí konanom v dňoch 24. – 26. 4. 1989 v Nových Vozokanoch).

Správa z valného zhromaždenia Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. – In: Zápisník slovenského jazykovedca, 1990, roč. 9, č. 3, s. 9 – 12 (správa o valnom zhromaždení konanom dňa 11. 4. 1990 v Bratislave).

Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za funkčné obdobie 8. 12. 1987 – 11. 4. 1990. – In: Zápisník slovenského jazykovedca, 1990, roč. 9, č. 3, s. 1 – 8.

Seminár o jazyku umeleckého diela. – In: Zápisník slovenského jazykovedca, 1990, roč. 9, č. 2, s. 1 – 4 (správa o seminári konanom v dňoch 9. – 10. 6. 1989 na Donovaloch).

1991

- Anketový výskum spájateľnosti rovnakokoreňových prídavných mien.** – In: *Slovenská reč*, 1991, roč. 56, s. 276 – 287.
- Metakomunikačné vyjadrenie ako indikátor jazykového vedomia.** – In: *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. Komunikáty z vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 3. – 5. septembra 1997. 1. diel. Red. P. Odaloš – V. Patráš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta 1991, s. 87 – 96, angl. res. s. 172.*
- Správa z valného zhromaždenia Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. – In: *Slovenská reč*, 1991, roč. 56, s. 55 – 56.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za funkčné obdobie 8. 12. 1987 – 1. 4. 1990. – In: *Slovenská reč*, 1991, roč. 56, s. 56 – 59.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1991. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1991, roč. 10, č. 3 – 4, s. 37 – 38.
- Súčasná slovensko-inojazyčná lexikografia. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1991, roč. 10, č. 3 – 4, s. 26 – 27 (správa o 4. celoslovenskom stretnutí jazykovedcov konanom v dňoch 1. – 2. 10. 1991 v Učebno-výchovnom zariadení UK v Modre-Piesku).
- Mladá jazykoveda. – In: *Smena*, 24. 10. 1991, s. 4 – 5 (správa o kolokviu mladých jazykovedcov konanom v dňoch 21. – 22. 10. 1991 v Modre-Piesku).
- Pred slavistickým zjazdom. – In: *Smena*, 5. 12. 1991, s. 2 (správa o interdisciplinárnej konferencii O vývine slovenčiny z meziodborového hľadiska konanej v dňoch 2. – 4. 12. 1991 v Smoleniciach).

1992

- Spracovanie prídavných mien.** – In: *Koncepcia Slovníka súčasného slovenského jazyka. Inštrukcie. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1992, s. 28 – 35.*
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za obdobie od 11. 4. 1990 do 28. 5. 1992. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, s. 1 – 4.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1992. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, s. 6 – 8.
- Správa z valného zhromaždenia Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV konaného 28. 5. 1992. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, s. 4 – 6.
5. celoslovenské stretnutie jazykovedcov Banská Bystrica 3. – 4. 9. 1992. 100 rokov areálovej lingvistiky. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, s. 11. – Ďalšia autorkina správa o tom istom podujatí: O atlasovom spracovaní slovenčiny. – In: *Smena*, 10. 9. 1992, s. 2.
- Slovenčina vo vývine. – In: *Smena*, 12. 10. 1992, s. 4 (správa o konferencii O vývine spisovnej slovenčiny konanej v dňoch 12. – 14. 10. 1992 v Smoleniciach). – Ďalšia autorkina správa o konferencii: Slovenčina v pohľade vedy. – In: *Smena*, 20. 10. 1992, s. 6 (správa o skončení konferencie).
- II. kolokvium mladých jazykovedcov. Modra-Piesok 26. – 27. 11. 1992. – In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, s. 27 (správa).

1993

- Vzťahové adjektíva v slovenčine. (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov.) 1. vyd. Bratislava: Veda 1993. 208 s.**
- Anketový výskum spájateľnosti rovnakokoreňových prídavných mien (KK).** – In: *Slovenská reč*, 1993, roč. 58, s. 77 – 89 (1. časť v r. 1991).
- Desubstantívne adjektívum a text.** – In: *Text a kontext. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Text v priestore jazykovej komunikácie. Text v priestore literárnej komunikácie. Text v priestore didaktickej komunikácie. Prešov 18. – 19. novembra 1993. Red. F. Ruščák. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach 1993, s. 34 – 42.*

- Hranice tradície? Na okraj XI. medzinárodného zjazdu slavistov. – In: Sme, 24. 9. 1993, s. 8 (spoluautor-ka M. Kusá).
- Ešte o Česku. – In: Sme, 26. 2. 1993, s. 9.
- Zoznam prednášok Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v roku 1993. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1993, roč. 12, s. 4 – 5.
- Správa z valného zhromaždenia Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV konaného 28. 5. 1992. – In: Slovenská reč, 1993, roč. 58, s. 50 – 52.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za obdobie od 11. 4. 1990 do 28. 5. 1992. – In: Slovenská reč, 1993, roč. 58, s. 52 – 56.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1993. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1993, roč. 12, s. 3 – 4.
- III. kolokvium mladých jazykovedcov. Modra-Piesok 2. – 3. XII. 1993. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1993, roč. 12, s. 6 – 8 (správa).
- Tisíc slavistov. – In: Sme, 30. 8. 1993, s. 3 (o prípravách 11. medzinárodného zjazdu slavistov, konaného v dňoch 30. 8. – 8. 9. 1993 v Bratislave).

1994

- Propriá a depropriá vo výkladovom slovníku. – In: Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia. Nitra 19. – 20. mája 1994. Zborník referátov. Red. E. Krošláková. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická 1994, s. 47 – 51.**
- Spisovná slovenčina a jazyková kultúra z rozličných hľadísk. – In: Kultúrny život, 1994, roč. 28, č. 4, s. 4.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za obdobie od 20. 5. 1992 do 17. 5. 1994. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1994, roč. 13, s. 3 – 5.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1994. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1994, roč. 13, s. 7 – 9.
- Správa o valnom zhromaždení Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV konanom 17. 5. 1994. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1994, roč. 13, s. 5 – 7.
- Zoznam prednášok Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v roku 1994. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1994, roč. 13, s. 9 – 10.
6. celoslovenské stretnutie jazykovedcov. Bratislava 17. – 18. V. 1994. Lexikológia a lexikografia v synchronickom a diachronickom aspekte. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1994, roč. 13, s. 11 (úvod k publikovaným príspevkom).
- IV. kolokvium mladých jazykovedcov. Modra-Piesok 30. november – 2. december 1994. – In: Zapisník slovenského jazykovedca, 1994, roč. 13, s. 29 – 30 (správa).

1995

- Variantnosť rovnakokoreňových slov. (Z výsledkov anketového výskumu.) – In: Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca. 1. Red. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava: Veda 1995, s. 88 – 100, angl. res. s. 229.**
- [Diskusný príspevok.] – In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994. Red. J. Doruľa. Bratislava: Veda 1995, s. 160 – 161.
- Savič, S.: Diskurs analiza. Novi Sad 1993. – In: Jazykovedný časopis, 1995, roč. 46, s. 140 – 143 (rec.).
- Správa z valného zhromaždenia Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV konaného 17. 5. 1994. – In: Slovenská reč, 1995, roč. 60, s. 246 – 249.
- Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za obdobie od 28. 5. 1992 do 17. 5. 1994. – In: Slovenská reč, 1995, roč. 60, s. 249 – 252.

Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1995. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1995, roč. 14, s. 3 – 4.

7. celoslovenské stretnutie jazykovedcov. Bratislava 10. októbra 1995. Teritoriálne a sociálne aspekty výskumu národného jazyka. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1995, roč. 14, s. 7.

V. kolokvium mladých jazykovedcov. Modra-Piesok 29. november – 1. december 1995. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1995, roč. 14, s. 47 (správa; na s. 48 – 49 je pripojený prehľad prednesených príspevkov).

1996

Paralelné slovenské a české texty v meniacej sa jazykovej situácii. – In: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Komunikáty z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 6. – 8. 9. 1994. 2. diel Red. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1996, s. 100 – 108, angl. res. s. 210.

Slovtvorba adjektív v textových súvislostiach. – In: Fungovanie jazykových prostriedkov v texte. Red. E. Krošláková. Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre 1996, s. 37 – 46, angl. res. s. 47.

Variantnosť ako prvok dynamiky v adjektívnej paradigme. – In: Slovenská reč, 1996, roč. 61, s. 257 – 266.

Adjectival Variants in Monolingual Dictionaries. – In: Euralex '96. Proceedings 1 – 2. Paper submitted to the Seventh Euralex International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden. Časť 1. Red. M. Gellerstan et al. Göteborg: University Department of Swedish 1996, s. 257 – 263.

Zoznam prednášok v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV uskutočnených v roku 1996. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1996, roč. 15, s. 13 – 14.

Prednesené príspevky. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1996, roč. 15, s. 16 – 18 (prednášky prednesené na 6. kolokviu mladých jazykovedcov konanom v dňoch 27. – 29. 11. 1996 v Modre-Piesku).

Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za obdobie od 17. 5. 1994 do 15. 10. 1996. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1996, roč. 15, s. 5 – 8.

Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti za rok 1996. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1996, roč. 15, s. 11 – 13.

Správa z valného zhromaždenia Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV konaného 15. 10. 1996. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1996, roč. 15, s. 9 – 11.

VI. kolokvium mladých jazykovedcov. Modra-Piesok 27. – 29. novembra 1996. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1996, roč. 15, s. 15 – 16 (správa).

1997

Slovtvorná potencialita a lexikálna norma. (Niekoľko pohľadov na adjektívnu lexiku.) – In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997, s. 252 – 267.

Paradigmatika prídavných mien – východisko aj výsledok ich syntagmatickej realizácie. – In: Jazykovedný časopis, 1997, roč. 48, s. 89 – 103.

Milí kolokvialisti (ak Vás smiem takto osloviť)... – In: Varia. 6. Zborník zo VI. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 27. – 29. 11. 1996). Red. M. Nábělková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1997, s. 7 – 8 (otvárací prejav na kolokviu).

VII. kolokvium mladých jazykovedcov. Modra-Piesok 3. – 5. decembra 1997. – In: Zázpisník slovenského jazykovedca, 1997, roč. 16, s. 9 (správa).

1998

Čeština a slovenčina dnes. (Skica k jazykovej situácii po rozpade dvojjazykového spoločenstva.) – In: Pocta 650. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze. Sborník příspěvků přednesených

zahraničnými bohemisty na mezinárodním sympoziu v Praze 20. – 26. srpna 1998. 1. díl. Red. O. Mališ. Praha: Univerzita Karlova 1998, s. 93 – 101.

1999

Čeština na Slovensku – pokračovanie príbehu. – In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Materiály z 3. konferencie o komunikácii. Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. septembra 1997. 1. díl. Red. P. Odaloš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica 1999, s. 190 – 198.

Internacionálne v novej adjektívnej lexike v slovenčine. – In: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Ed. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999, s. 100 – 115.

Okolo adjektívnej metafory. – In: Pange lingua. Zborník na počesť Viktora Krupu. Red. J. Genzor – S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999, s. 159 – 177, angl. res. s. 178.

Šaldovský, kollárovský, jánošíkovský (o jednom type kultúrnej viazanej lexiky). – In: Slovakistika v českej slavistice. Red. I. Pospíšil – M. Zelenka. Brno: Ústav slavistiky FF MU ve spolupráci se Slovanským ústavem AV ČR 1999, s. 43 – 58.

Slovenčina a čeština dnes. Kontakt či konflikt. – In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktach s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999, s. 75 – 93.

2000

Slovakizmy v súčasnej češtine. – In: Slovensko-české vzťahy a súvislosti. Zborník referátov a konferencií z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovensko-české vzťahy a súvislosti, ktorá sa uskutočnila 26. – 27. októbra 2000 v Bratislave. Red. J. Hvišč. Bratislava: T. R. I. Médium 2000, s. 212 – 221.

Súkromná poštová schránka ako „otvorený“ komunikačný priestor. – In: Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca. 5. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2000, s. 251 – 261.

Krkoška mámiavá – kdeže si žije? (Dávka slovotvornej lyriky). – In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Na počesť profesora Jána Horeckého. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 465 – 474.

Puškin – jedno zo žriediel rusizmov v slovenčine. – In: A. S. Puškin v evropském kulturním kontextu. Red. I. Pospíšil. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2000, s. 297 – 303.

Rozdelenie a „vzdľaňovanie“. Niekoľko pohľadov. – In: Česko-slovenská vzájomnosť a nezájemnosť. Red. I. Pospíšil – M. Zelenka. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity ve spolupráci se Slovanským ústavem Akademie věd České republiky a Literárně-vědnou společností při AV ČR 2000, s. 104 – 112.

Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk. Red. J. Kořený. Opole 1998. – In: Jazykovedný časopis, 2000, roč. 51, s. 129 – 134 (rec.).

2001

Rusizmy v slovenčine. Text a slovník. – In: Lexicographica '99. Ed. S. Ondrejovič – M. Považaj. Bratislava: Veda 2001, s. 203–217.

2002

„K dverím ňbe se mej...“ Bibličtina na Slovensku v 20. storočí. – In: Literatúra v kontaktoch. (Jazyk – literatúra – kultúra). Brnenské česko-slovenské texty k slovakistice. Ed. I. Pospíšil – M. Zelenka. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2002, s. 71 – 87.

Česká současnost' slovakistiky jako študijného odboru. – In: Slovenčina ako cudzí jazyk. Ed. J. Pekarovičová. Bratislava: Stimul 2002, s. 211 – 218.

(D)ozvuky fungovania bibličtiny na Slovensku. – In: Stylistyka. XI. Stylistyka a poetyka. Ed. S. Gajda. Opole 2002, s. 459 – 474.

Medzi pasívnym a aktívnym bilingvizmom (poznámky k špecifiku slovensko-českých jazykových vzťahov). – In: Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Ed. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2002, s. 101 – 114.

Fonetická transkripcia SAMPA a slovenčina. – In: Jazykovedný časopis, 2002, roč. 53, č. 2, s. 81 – 95. (spoluautor J. Ivanecký)

Milí kolokvialisti. – In: Varia. 9. Zborník z IX. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 1. – 3. 12. 1999). Ed. M. Nábělková – M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2002, s. 7 – 8 (otvárací prejav na kolokviu).

2003

Adjektívne kategórie v gramatikách a v slovníku. – In: Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2003, s. 214 – 228.

Aktuálne kontexty slovensko-českej a česko-slovenskej medzijazykovosti. – In: Česko-slovenské vzťahy v slovanských a stredoevropských súvislostiach (Meziliterárnosť a areál). Ed. I. Pospíšil – M. Zelenka. Brno: Ústav slavistiky Filozofickej fakulty Masarykovy univerzity 2003, s. 89 – 122.

„Vědný obor, nepřijemní vítr...“ K jednému slovensko-českému adjektívnemu diferenčnému javu. – In: BraSlav. 1. Zborník z medzinárodnej slavistickej konferencie konanej na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave 14. – 15. novembra 2002. Bratislava: Filozofická fakulta UK 2003, s. 201 – 212.

Milí kolokvialisti. – In: Varia. 10. Zborník z X. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 22. – 24. 11. 2000). Ed. M. Nábělková – M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2003, s. 7 – 8 (otvárací prejav na kolokviu).

2004

„Jeden člověk připravil velkou večeru a pozval mnohých.“ Polyfónia podľa Ivana Kadlečika. – In: Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2004, s. 187 – 212.

Univerzitná slovakistika v českém prostředí – živý študijno-výskumný priestor. – In: Babylon, 14, 29. 11. 2004, s. II (literárni a výtvarná príloha).

Univerzitná slovakistika v českém prostředí (K desaťročiu existencie samostatného odboru na FF UK v Prahe). – In: Čeština doma a ve světě, 2004, roč. 12, č. 3 – 4, s. 100 – 110.

Hospoda premává, i když nefunguje elektrika... Zo života slovakizmov v českej komunikácii. – In: Čeština doma a ve světě, 2004, roč. 12, č. 3 – 4, s. 192 – 207.

2005

Prečo o slovakistike? – In: Zrkadlenie/Zrcadlení. Česko-slovenská revue, 2005, roč. 2, č. 1, s. 5 – 6.

České listy v slovenskej próze. – In: Zrkadlenie/Zrcadlení. Česko-slovenská revue, 2005, roč. 2, č. 1, s. 22 – 32.

„Aj ja som išiel do sveta a donášel jsem své lásce najkrajší kvety...“ Podoby bilingválneho diskurzu a „českoslovenčina“. – In: Individuálny a spoločenský bilingvizmus. Ed. J. Štefánik. Bratislava: Univerzita Komenského – Gramma 2005, s. 51 – 65 (spoluautor Marián Sloboda).

A čo tvoj Tadzio? Sila eponyma. – In: Anthropos. Časopis pre humanitné a sociálne poznanie, 2005, roč. 2, č. 5, s. 33 – 38.

Spolupráca

De Veaugrande, R.: Perspektívy postklasickej sémantiky. Prel. J. Horecký. – In: Jazykovedný časopis, 1994, roč. 45, s. 81 – 94.

Redakčná činnosť

Kultúra slova, 25, 1991 – 27, 1993 (členka red. rady).

Bulletín Správy a informácie XI. medzinárodného zjazdu slavistov v Bratislave. 1993, č. 1 – 8 (spoluredaktori J. Bosák, M. Kusá, V. Radik).

Zápisník slovenského jazykovedca, 10, 1991 – 15, 1996 (redaktorka).

Zrkadlenie/Zrcadlení. Česko-slovenská revue. 2005, roč. 2, č. 1 (členka red. kruhu).

Varia. 1. Materiály z Kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 21. – 22. októbra 1991). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1992. 110 s. (zostavovateľka s M. Šimkovou).

Varia. 2. Materiály z II. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 26. – 27. októbra 1992). Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1993. 118 s. (zostavovateľka s P. Odalošom).

Varia. 3. Materiály z III. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 2. – 3. XII. 1993). Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1994. 126 s. (zostavovateľka s P. Odalošom).

Varia. 4. Materiály zo IV. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 30. 11. – 2. 12. 1994). Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1995. 122 s. (zostavovateľka s P. Odalošom).

Varia. 5. Materiály z V. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 29. 11. – 1. 12. 1995). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1996. 148 s. (zostavovateľka).

Varia. 6. Zborník zo VI. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 27. – 29. 11. 1996). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1997. 236 s. (zostavovateľka).

Varia. 7. Zborník zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 3. – 5. 12. 1997). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1998. 236 s. (zostavovateľka).

Varia. 8. Zborník z VIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 25. – 27. november 1998). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1999. 336 s. (zostavovateľka s L. Králikom).

Varia. 9. Zborník z IX. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 1. – 3. december 1999). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2002. 328 s. (zostavovateľka s M. Šimkovou).

Varia. 10. Zborník z VIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 22. – 24. december 2000). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2003. 261 s. (zostavovateľka s M. Šimkovou).

Čeština doma a ve světě. 2004, roč. 12, č. 3 – 4 (spolueditorka).

Zrkadlenie/Zrcadlení. Česko-slovenská revue. 2005, roč. 2, č. 1 (spolueditorka).

Zostavili Ladislav Dvonč a i.

Medzinárodná konferencia o počítačovom spracovaní slovanských a východoeurópskych jazykov

V dňoch 10. – 12. novembra 2005 sa v priestoroch Centra ďalšieho vzdelávania Ekonomickej univerzity v Bratislave uskutočnil v poradí tretí ročník medzinárodnej konferencie SLOVKO 2005, ktorú organizovalo oddelenie Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

Vysokú odbornú úroveň garantovali 39 prednášatelia prevažne zo strednej a východnej Európy (Bulharsko, Slovinsko, Maďarsko, Rakúsko, Poľsko, Česko, Slovensko a Rusko), ale aj Francúzsko a Nórska. Vzhľadom na to, že išlo o konferenciu medzinárodného charakteru, pripravené aj diskusné príspevky odzneli zväčša v anglickom jazyku. Väčšina z nich je publikovaná v zborníku *Computer Treatment of Slavic and East European Languages, Third International Seminar*. Ed. Radovan Garabík. Bratislava: Veda 2005. 248 s. ISBN 80-224-0895-6. Na konferencii bolo prítomných 62 účastníkov a odznelo 29 príspevkov.

Po slávnostnom otvorení konferencie Slavomírom Ondrejovičom, riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave, ako prvý vystúpil s príspevkom o hovorených korpusoch (*Spoken Corpora*) František Čermák z Ústavu Českého národného korpusu v Prahe. Hovorené korpusy predstavil ako súbory nahrávok nenáhodne vybraných hovorených textov so zameraním na istý cieľ. Jednotlivé typy týchto korpusov klasifikoval na základe rôznych kritérií, pričom pri výbere textov zdôraznil úlohu demografických, sociologických, geografických, časových, diskurzových a lingvistických faktorov. Otvorenú nechal otázku reprezentatívnosti či vyváženosti hovoreného korpusu, ako aj problematiku zachytenia nejazykových aspektov hovorených textov (mimika, proxemika). Nakoniec zdôraznil, že súčasné budovanie českého hovoreného korpusu odráža reálnu snahu vytvoriť a vydať frekvenčný slovník hovoreného českého jazyka.

Tematicky príbuzným príspevkom *Collection of Recordings for the Czech Spoken Corpus* pokračovali autorky Marie Kopřivová a Martina Wacławiová, taktisto z Ústavu Českého národného korpusu. Prezentovali dva súčasné české hovorené korpusy: Pražský hovorený korpus (PMK) a Brniansky hovorený korpus (BMK). Pri zhromažďovaní nahrávok sa v obidvoch korpusoch primárne zameriavali na všeobecne používaný hovorený jazyk. Databázové vstupy sa ďalej triedili z hľadiska sociolingvistických kategórií. 500 000 slov je už transkribovaných, avšak bez zachytenia intonácie a iných fonetických javov.

Pavel Smrž za kolektív autorov Michal Fapšo, Peter Schwarz, Igor Szöke, Milan Schwarz, Jan Černocký, Martin Karafiát a Lukáš Burget (Fakulta informatiky Masarykovej univerzity v Brne) predniesol príspevok s názvom *Search Engine for Information Retrieval from Audio/Speech Records*. Predstavil návrh a implementáciu systému na efektívne uchovávanie, indexovanie a vyhľadávanie v súbore hovorených dokumentov s použitím niektorých metód automatického rozpoznávania reči. Tento systém pracuje ako server a využíva hľadanie prostredníctvom tzv. recognition lattices – hľadaná fráza sa prevedie do acyklického grafu, ktorý predstavuje fonetickú reprezentáciu danej frázy.

Sekciu zameranú na hovorené korpusy uzavreli Jana Zemljarič Miklavčič a Marko S t a b e j (Filozofická fakulta Univerzity v Lubľane) príspevkom o budovaní skúšobné-

ho hovoreného korpusu slovinčiny, ktorý je súčasťou textového korpusu FidaPLUS (obsahuje dohromady 300 miliónov slov). Skúšobný hovorený korpus obsahuje 7 digitálnych nahrávok s celkovou dĺžkou 89 minút, čo predstavuje 15 tisíc tokenov. Pri formovaní takéhoto hovoreného korpusu by mali byť splnené určité kontextové i demografické kritériá (počet a výber respondentov, typy komunikácií atď.), ktoré sa však v tejto fáze projektu ešte nepodarilo celkom uplatniť. V slovinskom hovorenom korpuse používajú na transkripciu dva rôzne transkripčné nástroje: Transcriber a Praat.

Autori nasledujúcich dvoch príspevkov sa takisto zamerali na hovorenú stránku reči, ich príspevky boli však technickejšieho charakteru. Prvý prezentovali Pavol V a n ě o a Marek N a g y (Fakulta matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského v Bratislave). Vytvorili elektronickú verziu fonetického slovníka slovenčiny na báze slovníka z Pravidiel slovenskej výslovnosti Ábela Kráľa. Slovník bude slúžiť ako základ systému na rozpoznávanie reči, na ktorého tvorbe ešte pracujú. Konečná verzia fonetického slovníka má 66 675 slov a ich fonetických ekvivalentov a na rozdiel od pôvodnej tlačenej verzie boli pri tejto fonetickej transkripcii použité symboly systému SAMPA, nie IPA. Druhý príspevok s názvom *Word Tests for Speech Understandability Evaluation in Slovak* bol od Milana R u s k a a Mariána T r n k u z Ústavu informatiky SAV v Bratislave. Informovali v ňom o svojich výskumoch slovných testov na zrozumiteľnosť slovenčiny a o ich praktickom využití. Tieto testy slúžia na diagnostické účely a ich praktické využitie je pomerne široké: pri meraní akustiky miestnosti, pri meraní komunikačných kanálov, využívajú sa tiež pri syntetizéroch reči atď.

Lucia G i a n i t s o v á - O l o š t i a k o v á z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave vystúpila s príspevkom *Manual Morphological Annotation of Slovak Translation of Orwell's Novel 1984 – Methods and Findings*, ktorý vznikol v spolupráci s Radovanom G a r a b í k o m, pracovníkom oddelenia Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Predstavila v ňom metódy a výsledky ručnej morfolologickej anotácie Orwellovho románu 1984, ktorá prebiehala v oddelení SNK za pomoci študentov v rokoch 2004 až 2005. Oprava ručne anotovaných textov sa vykonávala v troch fázach, pričom systém použitý na overovanie korektnosti anotácie sa ukázal ako schopný prinášať pozitívne výsledky. V období rokov 2004 a 2005 bolo zanotovaných a opravených viac ako 100 tisíc tokenov.

Príspevok Jaroslavy H l a v á ě o v e j z Ústavu formálnej a aplikovanej lingvistiky Matematicko-fyzikálnej fakulty Karlovej univerzity v Prahe s názvom *Orwell's 1984 – Playing with Czech and Slovak Versions* opisoval projekt, ktorý bol zameraný na automatický preklad slovenských textov a jeho možné použitie pri ručnej morfolologickej anotácii. Pri experimente sa použil automatický nástroj prekladania *Česilko*, ktorý bol navrhnutý pre preklad textov dvoch blízkych jazykov – češtiny a slovenčiny. Na výskum mali k dispozícii českú, morfolologicky anotovanú verziu Orwellovho románu 1984, a slovenskú verziu tohto románu bez anotácie. Pomocou nástroja sa vykonal automatický preklad z českej verzie do slovenskej a porovnal sa výsledok s automatickou morfolologicou anotáciou slovenskej verzie. Experiment sa zhodnotil použitím manuálne anotovanej časti slovenskej verzie.

Nasledovali tri príspevky vedeckých pracovníkov z Nyelvtudományi Intézet Magyar Tudományos Akadémia (Výskumného jazykovedného ústavu Maďarskej akadémie vied) v Budapešti. Ako prvé vystúpili Kata G á b o r a Enikő H é j, ktoré prezentovali momentálny stav výskumu rozpoznávania komplementov a adjunktov v maďarčine (*A Rule-based Analysis of Complements and Adjuncts*). Výsledkom ich práce je poznatok, že menné frázy nie

je možné presne kategorizovať na komplementy a adjunktivy, a tak namiesto toho zavádzajú istý stupeň komplementnosti a adjunktivity pre každú mennú frázu. Autorky vytvorili automatizovaný systém, ktorý na základe troch typov pravidiel dokáže určiť, do ktorej z istého množstva kategórií daná menná fráza patrí.

Gergely B o t t y á n a Bálint S a s s sa venovali problematike konjugovaných infinitívov v Maďarskom národnom korpuse (Magyar Nemzeti Szövegtár): *Conjugated Infinitives in the Hungarian National Corpus*. V maďarčine, podobne ako aj v portugalčine a waleštine, sa vyskytujú okrem nonfinitívnych infinitívov i infinitívy konjugované, teda také, ktoré sú nositeľmi informácií o slovesnom čase i osobe. Autori prezentovali výskum, ktorý prebiehal na 153,7 mil. lematizovaných, morfosyntakticky označovaných a dezambiguovaných slov z Maďarského národného korpusu. Hlavným cieľom bolo overenie správnosti tvrdenia, že všetky licensory (lingvistické položky), ktoré priberajú konjugované infinitívne komplementy, sú identifikovateľné. Vypracovali tak nielen zoznam takýchto licensorov z korpusu, ale i bližšie špecifikovali výskyt daných licensorov spolu s konjugovanými infinitívami.

Csaba O r a v e c z za spoluautorov Viktora N a g y a a Károlya V a r a s d i h o predstavil v príspevku s názvom *Morphological Idiosyncrasy in Hungarian Multiword Expressions* výskum zameraný na použiteľnosť informácií extrahovaných z distribúcie sufixov vo viacslovných pomenovaniach v maďarčine. Autori skúmali metódu extrakcie viacslovných výrazov z veľkého korpusu, ktorá je založená na morfolologickej idiosynkrázii určitých slovných kombinácií, ako aj na štatistických hodnotách vychádzajúcich zo vzájomného spoluvýskytu daných slov. Snažili sa zhodnotiť, či pre istý typ viacslovných výrazov môže byť morfolologická idiosynkrázia dobrým indikátorom kolokability alebo idiomatikosti.

Alexander R o s e n z Ústavu teoretickej a počítačnej lingvistiky Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe sa vo svojom príspevku *In Search of the Best Method for Sentence Alignment in Parallel Texts* zaoberal niekoľkými metódami zarovňavania viet v paralelných korpusoch. Výsledky jeho výskumov ukázali, že nástroje zarovňavania na úrovni viet sa môžu osvedčiť pri jednom type textov, ale môžu zlyhať pri iných. Pri hľadaní optimálnej metódy dospel k záveru, že aj efektívne pracujúce nástroje s pomerne vysokou mierou presnosti by sa mali kombinovať s nasledujúcou manuálnou kontrolou.

Autori Vladimír K a d l e c a Aleš H o r á k (Fakulta informatiky Masarykovej univerzity v Brne) vystúpili s príspevkom *Czech Language Parsing using Meta-grammar Formalism with Contextual Constraints*, v ktorom prezentovali aktuálne výsledky vývoja hĺbkovej syntaktickej analýzy češtiny ako reprezentanta vysoko flektívneho jazyka s voľným slovosledom. Predstavili implementovaný parsingový systém *synt* s gramatickým formalizmom založeným na meta-gramatickej metóde. Tento systém v súčasnosti obsahuje viac ako 3 tisíc slovies, ktoré spolu vytvárajú zhruba 1700 valenčných rámcov.

Druhý deň konferencie otvoril osobitne objednaným príspevkom Karel P a l a z Fakulty informatiky Masarykovej univerzity v Brne. Predovšetkým pre kolektív lexikografov z JÚ-EŠ SAV v Bratislave podrobne prezentoval systém vytvorený na jeho katedre na tvorbu rôznych slovníkov (*DEB II – Platform for a Lexicographic Station*). Systém sa vyznačuje vysokou modularitou s použitím moderných počítačových technológií a rozsiahlym spektrom možností používania. Využitie moderných technológií má za následok elegantné, módne a na pohľad príjemné užívateľské rozhranie a potrebu dedikovaného tímu programátorov starajúcich sa o udržiavanie funkčnosti systému.

Svetla K o e v a z Oddelenia počítačovej lingvistiky Bulharskej akadémie vied a Max S i l b e r z t e i n z francúzskej Univerzity vo Franche-Comté v Besançone predstavili spoločný projekt tvorby sémantických slovníkov a systému slúžiaceho na vyhľadávanie informácií (*Bulgarian and English Semantic Dictionaries for the Purposes of Information Retrieval*). Tento vyhľadávací systém využíva dva sémantické slovníky, anglický WordNet a jeho bulharskú verziu, BulNet, popri ktorých sa využívajú aj lingvistické nástroje z NooJ (Linguistic development environment), zahŕňajúceho veľké množstvo slovníkov a gramatík. Bulharská verzia BulNet má oproti anglickej menší rozsah: obsahuje 24 405 synsetov oproti 115 424 synsetom vo WordNet-e.

Radovan G a r a b í k z oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV v Bratislave v príspevku *Levenshtein Edit Operations as a Base for a Morphology Analyzer* poukázal na vrodennú vlastnosť morfológií v slovanských (ale aj iných jazykoch) tvoriť odvodené tvary pridávaním sufixov a niekedy i zmenami koreňovej morfémy. Obidva typy zmien je možné vyjadriť ako sekvenciu elementárnych Levenštejnových operácií aplikovaných na lemu. Podľa týchto konkrétnych sekvencií je možné zadeliť slová do vzorov. Na tomto základe bol v oddelení SNK vypracovaný počítačový systém, ktorý umožňuje efektívne zatriedovať slová do vzorov a testovať validitu vzoru. V čase prezentácie boli úspešne zatriedené všetky podstatné mená a väčšina slovies z Krátkeho slovníka slovenského jazyka (KSSJ). Uvedený systém môže byť základom morfológického analyzátora pre jazyky s bohatou flexiou.

Agáta K a r č o v á, takisto z oddelenia SNK JÚLŠ SAV v Bratislave, v príspevku *Application of the Levenshtein Edit Operations for the Creation of Paradigm Templates of Lexemes in Slovak Language* bližšie charakterizovala morfológický analyzátor a jeho funkcie, poukázala na výhody a nevýhody uprednostňovania formálneho prístupu pri jeho tvorbe a bližšie vysvetlila postup výberu lexém do morfológického slovníka. Autorka priblížila aj najčastejšie problémy, s ktorými sa jej pracovná skupina stretla pri formálnom zatriedovaní podstatných mien do vzorov. Napríklad bolo potrebné vytvoriť zhruba 400 vzorov pre podstatné mená z KSSJ. Morfológický slovník má ambíciu zachytávať i tie dvojtvary, ktoré nefigurujú v KSSJ.

Problematikou automatizovanej fonetickej transkripcie sa zaoberal Jozef I v a n e c k ý (Fakulta elektrotechniky a informatiky Technickej univerzity v Košiciach) v príspevku *Analysis of the Rule Based Phonetic Transcription Technique Applied to the Slovak Language*. Podľa autora je správna fonetická transkripcia kľúčovou potrebou pre akékoľvek automatické rozpoznanie reči. V prezentácii podal súhrnný prehľad možných metód navrhovaných na fonetickú transkripciu a skúmal možnosť vytvorenia systému pravidiel transkripcie. Zameriaval sa tak na pravidlá transkripcie pre slovenský jazyk, ako aj možnosťou jej použitia v reálnej aplikácii.

Ján G e n ě i (Fakulta elektrotechniky a informatiky Technickej univerzity v Košiciach) v príspevku *Contribution to processing of Slovak language at DCI FEEI TUKK* prezentoval tri súčasné projekty počítačových lingvistov tejto fakulty. Prvým bol projekt návrhu algoritmu a regulárnych výrazov na porovnávanie adjektív v slovenčine. Menej podrobne sa prednášajúci venoval modelu databázy výrazov s morfológickou informáciou, ktorý je vhodný na implementáciu stemmera (systém, ktorý dokáže určiť koreň slova). Nakoniec opísal projekt Synset Builder, experimentálny nástroj na budovanie anglicko-slovenských synsetov založený na WordNet-ovej databáze, jeho teoretické východiská a budúci vývin.

Projekt prezentovaný Marekom N a g y o m z Fakulty matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského v Bratislave *Multimedia Reading Book – Utilization an XML Document Format and an Audio Signal Processing* vedie k ďalšiemu vývinu výskumu v oblasti automatického rozpoznávania reči. Výsledkom projektu s názvom Multimedia Reading Book (MRB) je tzv. multimediálna čítanka pre deti základných škôl. Deti sa na projekte podieľali písaním textu a zvukovým nahrávaním plynulého čítania týchto textov. Následne sa na získaných vzorkách vďaka použitému algoritmu segmentácie vytvorila transkripcia hovoreného textu.

Predposledným príspevkom druhého dňa konferencie bolo predstavenie českého VerbaLex-u Danou H l a v á č k o v o u a Alešom H o r á k o m z Fakulty informatiky Masarykovej univerzity v Brne. VerbaLex je slovník slovesných valencií českého jazyka, ktorého tvorba sa opiera o tri od seba nezávislé elektronické slovníky slovesných valenčných rámcov: slovník valenčných rámcov českého WordNet-u vytvoreného počas projektu Balkanet, Vallex 1.0 vytvorený v rámci Pražského závislostného korpusu a BRIEF, syntaktický slovník slovesných valencií, ktorý vznikol v Brne v roku 1996. Terajší VerbaLex je okrem informácií z týchto troch zdrojov doplnený o vid, synonymá slovíes a klasifikáciu slovíes. Obsahuje 3469 slovíes, ktoré po zadení do synonymických skupín majú 1807 valenčných rámcov. Cieľom autorov je pridať do slovníka ďalších 15 000 slovíes.

Dariusz P i e c h o c i ň s k i a Agnieszka M y k o w i e c k a (Polsko-Japonska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych vo Varšave) v príspevku *Question Answering in Polish Using Shallow Parsing* predstavili aplikáciu (question answering application), pomocou ktorej sa z databázy poznatkov (v danom prípade z poľskej verzie encyklopédie Wikipedia) a na základe krátkych zadaných otázok dokážu vygenerovať relevantné odpovede. Nejde o hĺbkovú analýzu, ale o plytký parsing a jednoduché vyhľadávanie vzoriek. Počítačový program nepoužíva zložité metódy, pričom produkuje zaujímavé výsledky a je dobrým začiatkom pre budúce výskumy v tejto oblasti.

Kvantitatívnu textovou analýzou sa zaoberali Peter G r z y b e k a Emmerich K e l i h (Karl-Franzens-Universität Graz) v príspevku *Toward a General Model of Grapheme Frequencies for Slavic Languages*. Prezentovaná štúdia predstavuje možný teoretický model na zachytenie frekvenčnej distribúcie grafém v slovinskom, ruskom a slovenskom jazyku. Vzorka dát, ktorú pri výskume použili, bola súčasťou empirického testovania, ktorému predchádzali stanovené hypotézy motivované predchádzajúcimi lingvistickými výskumami v tejto oblasti. Z existujúcich distribučných modelov sa pre dané slovanské jazyky javil ako adekvátny model hypergeometrického rozloženia grafém.

Posledný deň konferencie sa začínal prezentáciou Karla P a l u (Fakulta informatiky Masarykovej univerzity v Brne) o problematike valenčných rámcov a sémantických rolí (deep cases) českých slovíes. Sémantické roly sa pre potreby VerbaLex-u zadeľujú do dvoch úrovní a pri ich klasifikácii sa využil EuroWordNet Top Ontology a Set of Base Concepts z WordNet-u. Terajšia klasifikácia umožňuje bližšie špecifikovať sémantické roly slovíes, ktoré boli inak príliš všeobecné (ide napr. o slovesá *vidět, slyšet, držet* ai.). Takisto sa zaviedlo používanie Word Sketches. Aj vďaka tomu je možné použiť komplexné valenčné rámce aj v iných jazykoch, ako je čeština, napr. v bulharčine.

Dominika U r b a ň s k (Polsko-Japonska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych) a Agnieszka M y k o w i e c k a (Instytut Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk vo

Varšave) vystúpili so spoločným projektom rozpoznávania viacslovných pomenovaní vlastných mien osôb a inštitúcií v poľsky písaných neformálnych textoch (*Multi-words named entity recognition in Polish texts*). Proces rozpoznávania pomenovaní vlastných mien má štyri fázy: najskôr sa označí potenciálne meno entity, potom kľúčové slová, vytvorí sa úplné pomenovanie entity a napokon i základné tvary všetkých rozpoznaných vlastných mien. Takto získané údaje sa ďalej využívajú aj pri iných aplikáciách. Autorky plánujú rozšíriť túto aplikáciu i na oblasť vlastných mien lokalít, menových jednotiek a titulov, pričom jej fungovanie prepoja s už existujúcim morfológickým analyzátorom.

Nasledujúci príspevok z oblasti frazeológie vznikol v spolupráci Petra Ď u r ě a z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave s Denisom H e l i c o m z Technischen Universität v Grazi (*Aspects of an XML-Based Phraseology Database Application*). V rámci projektu Ephras budujú frazeologickú databázu štyroch európskych jazykov (nemčina, slovenčina, slovinčina a maďarčina), ktorú bude možné využiť v rámci výučby cudzích jazykov. Databáza bude obsahovať tisíc frazeologizmov z každého jazyka a bude doplnená aj o 150 interaktívnych testov. Projekt je zatiaľ iba v počiatočnej fáze. Východiskovým jazykom je nemčina a databáza doteraz obsahuje 1 000 frazém, z ktorých každá bude v ekvivalentnom vzťahu s frazémami v ostatných troch jazykoch.

Z trochu odlišnej oblasti bola prezentácia Magdaleny B i e l e n i e j z Anglického inštitútu v Gdańsku o využití a úlohe on-line glosárov a slovníkov pri preklade terminológie z investičného bankovníctva do poľštiny (*The Role of Computers in Translating Investment Banking Terminology into Polish*). Predstavila viacero druhov slovníkov a glosárov, momentálne najviac používaným je UBS Dictionary of Banking obsahujúci 2 400 termínov a ich definícií z oblasti bankovníctva v angličtine, ktoré sú doplnené o ekvivalenty v nemčine, francúzštine a taliančine. Autorka na záver vyzdvihla viaceré výhody takýchto slovníkov a glosárov oproti tradičným. Jednou z nich je snaha poskytnúť vždy tú najaktuálnejšiu verziu.

Problematiku diachrónnych korpusov uviedol Viktor Pavlovič Z a c h a r o v (Filologická fakulta Štátnej univerzity v Petrohrade) príspevkom *Russian Historical Corpora of the 18th and 19th Centuries*. Tento diachrónny korpus textov bol vytvorený s cieľom tvorby historických slovníkov. Projekt sa realizuje v Ústave jazykovedných štúdií Ruskej akadémie vied v Petrohrade. Do korpusu boli zaradené stylisticky rôznorodé texty, na ktorých prebehla skúšobná morfológická anotácia. Tá umožnila vypracovanie lepších morfológických anotačných nástrojov určených pre historické texty. Aby bola takáto anotácia úspešná, je potrebné vypracovať morfológický slovník, ktorý by obsahoval i tvary zo staršej podoby jazyka. Korpus by mal byť doplnený aj o ďalšie texty zo začiatku 18. storočia a celkovo by mal obsahovať vyše 150 miliónov tokenov.

Výučby cudzích jazykov cez internet sa týkali dva príspevky. Projekt DaskaL vznikol spoluprácou Kjetila Raa H a u g a z Univerzity v Osle, Svetly K o e v y z Bulharskej akadémie vied a Emila D o j ě v a a Georgiho Č o l a k o v a z Plovdivskej univerzity v Bulharsku. DaskaL je webová aplikácia, ktorá umožňuje vytvárať a interaktívne používať cvičenia z cudzieho jazyka pre začiatočníkov i pokročilých. Cvičenia vytvárané a kontrolované učiteľom slúžia na precvičovanie gramatiky, slovosledu vo vete, ale k dispozícii je i voľnejší typ cvičení, ako je písanie esejí, slohových prác, dialógov a pod. DaskaL bol vytvorený na podklade bulharčiny, srbčiny, češtiny a poľštiny, ale je možné ho použiť aj pri výučbe iných jazykov.

O tom, ako sa dá naučiť slovensky prostredníctvom internetu, hovorili na záver konferencie Jana Zemljarič M i k l a v č i č a Marko S t a b e. Predstavili voľne prístupnú internetovú stránku s názvom *Slovenščina na daljavo* (<http://www.e-slovenscina.si>) určenú samoukom, začiatočným i pokročilým. Je zameraná na rozvíjanie jazykových zručností (čítanie, písanie a posluš), čo umožňujú audio aj video nahrávky dialógov, písané texty, cvičenia a pod. Neskôr bude možné učiť sa i za pomoci učiteľa.

Na záver konferencie sa Alexandra Jarošová z oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave všetkým zúčastneným poďakovala a zároveň ich pozvala na 4. seminár SLOVKO 2007, ktorý bude zameraný na počítačovú lexicografiu a terminológiu.

Daniela Majchráková – Dorota Vasilišinová

AUTORI

Daria Anisimova, Moskva

PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD., Katedra germanistiky Filologickej fakulty Univerzity Mateja Bela, Ružová 13, 974 01 Banská Bystrica

Doc. PhDr. Karel Sekvent, CSc., Katedra románskej a klasickej filológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov

Mgr. Katarína Vužňáková, PhD., Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity, Ul. 17. novembra 15, 081 16 Prešov